

En komparativ analyse av norske og svenske bankers tilpasning til økte kapitalkrav

Aksel Jansen og Hans Olav Kvåle

Veileder: Jan Tore Klovland

Utredning innenfor masterstudiet i økonomi og administrasjon

Hovedprofil: Finansiell økonomi

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Dette selvstendige arbeidet er gjennomført som ledd i masterstudiet i økonomi- og administrasjon ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at Høyskolen eller sensorer innestår for de metoder som er anvendt, resultater som er fremkommet eller konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Sammendrag

Finanskrisen avdekket at bankene i mange land ikke hadde tilstrekkelig kapitaldekning for å bidra til opprettholdelse av finansiell stabilitet. For å redusere risikoen i det finansielle systemet har Basel-komiteen anbefalt de internasjonale tilsynsmyndighetene å stille økte krav til bankenes kapitaldekning, senest i 2010 med Basel III. Formålet er å sikre finansiell stabilitet og bedre soliditeten i internasjonale banker. Dette skal bedre bankenes evne til å absorbere sjokk og redusere smittevirkningene til resten av realøkonomien.

Denne utredningen tar sikte på å belyse hvordan de største bankene i Norge og Sverige har tilpasset seg økte kapitalkrav fra myndighetene, og hva som eventuelt kan forklare forskjellene. Tilpasningsalternativene bankene står overfor er å øke ren kjernekapital, redusere beregningsgrunnlaget, eller velge en kombinasjon av de to.

Rammeverket for analysen vår ble først presentert i et working paper av Benjamin Cohen og Michela Scatigna gjennom Bank of International Settlements i 2014. Metoden går ut på å dekomponere endringene i ren kjernekapitaldekning i bidrag fra ren kjernekapital og bidrag fra endringer i beregningsgrunnlaget.

Resultatene våre viser at norske banker i all hovedsak har tilpasset seg kapitalkravene ved hjelp av økt ren kjernekapital, som kommer av gode resultater i bankene og redusert utbytte til aksjonærene. Svenske banker har tilpasset seg økte kapitalkrav med en kombinasjon av økninger i ren kjernekapital og redusert beregningsgrunnlag. Dette kommer av gode resultater og moderate utdelingsforhold også i de svenske bankene, kombinert med en betydelig reduksjon i risikovektene.

Til slutt drøfter vi hvorfor disse forskjellene eksisterer. En av hovedårsakene ser ut til å være at svenske banker har bedre forutsetninger til å redusere beregningsgrunnlaget enn det norske banker har. Det kommer av inkongruens mellom de to landenes tilsynsmyndigheters tolkning av Basel I-gulvet, i tillegg til at norske tilleggskrav er regulert for beregningsgrunnlaget, mens tilleggskravene for svenske banker er regulert for ren kjernekapital.

Forord

Denne masterutredningen er skrevet ved Norges Handelshøyskolen våren 2015 og inngår som en avsluttende del av masterstudiet i økonomi og administrasjon, med fordypning i finansiell økonomi. Sterk interesse for banknæringen og aktualiteten av bankregulering dannet grunnlaget for valg av tema.

Arbeidet med utredningen har gitt oss godt innblikk i norsk og svensk bankregulering, samtidig som arbeidet med å forstå bankregulering har vært utfordrende. Basel-regelverket har blitt endret flere ganger de senere årene med ulik grad av direkte implementering og overgangsfaser, noe som har komplisert arbeidet. Det har derfor vært nødvendig med en bred forståelse for regelverket i Norge og Sverige.

Vi ønsker å rette en takk til vår veileder Jan Tore Klovland for nyttige innspill underveis. Vi ønsker også å rette en takk til tidligere finansråd Svein Gjedrem, Bjørn Andersen i Finanstilsynet, Hanna Winje i Norges Bank, Björn Jönsson i Sveriges Riksbank og Magnus Vie Sundal i DNB Markets som har bistått med datagrunnlag, forklaringer og et nyansert bilde av reguleringspraksis i Norge og Sverige.

Alle konklusjoner, resultater og kommentarer står for forfatterens egen regning.

Bergen, juni 2015

Aksel Jansen

Hans Olav Kvåle

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	3
FORORD	4
INNHOLDSFORTEGNELSE	5
1. INNLEDNING	8
1.1 OPPGAVENS STRUKTUR	9
2. DET FINANSIELLE SYSTEMET	10
2.1 BANKENES ROLLE	11
2.2 FINANSIELL STABILITET	12
2.3 HVORFOR BØR BANKENE REGULERES?.....	13
2.4 RISIKO I BANKSYSTEMET.....	15
2.5 SYSTEMVIKTIGE BANKER	17
3. BANKENES BALANSE	19
3.1 BANKENES EIENDELER – AKTIVA	19
3.2 BANKENES EGENKAPITAL OG GJELD – PASSIVA.....	20
3.3 BALANSESTYRING.....	21
4. BANKBRANSJEN I NORGE OG SVERIGE	23
4.1 FINANSIERINGSSTRUKTUR	24
4.1.1 <i>Norske bankers finansiering</i>	24
4.1.2 <i>Svenske bankers finansiering</i>	26
4.2 FORSKJELLER OG LIKHETER MELLOM NORSK OG SVENSK BANKBRANSJE	27
5. BASEL-REGELVERKET	30
5.1 BASEL I.....	31
5.2 BASEL II.....	34
5.2.1 <i>Pilar 1 – minstekrav til ansvarlig kapital</i>	34

5.2.2	<i>Pilar 1 – oppsummert</i>	40
5.2.3	<i>Pilar 2 – tilsynsmyndighetenes skjønnsmessige vurdering av kapitaldekningen</i>	40
5.2.4	<i>Pilar 3 – markedsdisiplin</i>	41
5.2.5	<i>Svakheter ved Basel II</i>	42
5.3	BASEL III	42
5.3.1	<i>Kapitalkrav</i>	43
5.3.2	<i>Likviditetskrav</i>	48
5.4	ULIK IMPLEMENTERING AV BASEL I NORGE OG SVERIGE	50
6.	HVORDAN KAN BANKENE TILPASSE SEG ØKTE KAPITALKRAV?	54
6.1	ØKE REN KJERNEKAPITAL (TELLEREN)	55
6.1.1	<i>Øke inntjening</i>	55
6.1.2	<i>Innhente ny egenkapital</i>	57
6.1.3	<i>Tilbakeholde overskudd</i>	58
6.2	REDUSERE BEREGNINGSGRUNNLAGET (NEVNEREN)	58
6.2.1	<i>Redusere risikovekter</i>	58
6.2.2	<i>Vri utlån</i>	59
6.2.3	<i>Redusere totale eiendeler</i>	60
7.	ANALYSE	61
7.1	NORSKE BANKERS TILPASNING	64
7.1.1	<i>Endringer i ren kjernekapital</i>	67
7.1.2	<i>Endringer i beregningsgrunnlaget</i>	75
7.2	SVENSKES BANKERS TILPASNING	81
7.2.1	<i>Endringer i ren kjernekapital</i>	84
7.2.2	<i>Endringer i beregningsgrunnlaget</i>	91

7.3	SAMMENLIGNING AV NORSKE OG SVENSKES BANKERS TILPASNING.....	96
7.3.1	<i>Forklaring av forskjeller i bankenes tilpasning .....</i>	<i>101</i>
8.	KONKLUSJON.....	112
8.1	FEILKILDER.....	113
8.2	VIDERE FORSKNING	113
	LITTERATURLISTE	115
	FIGURLISTE.....	124
	TABELLISTE.....	126

1. Innledning

«Kapitaldekningen i norske banker har økt i takt med skjerpede krav etter finanskrisen. Det er en god utvikling. (...) Kapitaldekningen er likevel ikke tilstrekkelig til å kunne møte store tap uten alvorlige konsekvenser for norsk økonomi. Mens innføring av nye risikovekter under Basel II har bidratt til å løfte kapitaldekningen, er den uvektede egenkapitalandelen i bankene fortsatt bare på nivå med hva det var på slutten av 1990- tallet. Det er ikke spesielt høyt i historisk sammenheng. Egenkapitalen i bankene bør derfor øke videre».

- Sentralbanksjef Øystein Olsen (Norges Bank, 2013, s. 7)

En lærdom av den globale finanskrisen var at økte krav til kapital og likviditet er nødvendig for å unngå store realøkonomiske forstyrrelser. Til tross for at kapitaldekningen i norske og svenske banker har bedret seg, er det fortsatt behov for ytterligere kapitalakkumulasjon i bankene for å sikre finansiell stabilitet. Bankene har en sentral rolle i det makroøkonomiske systemet, og en krise i bankene smitter fort over til andre bransjer. Bankregulering er som en følge av dette blitt et svært aktuelt tema de siste årene.

Retningslinjer for bankregulering blir gjort av Basel-regelverket med videre implementering i EUs kapitaldekningsdirektiv. Det har blitt skrevet flere studier og masterutredninger om hvordan bankene *vil* tilpasse seg økte regulatoriske krav. Hvordan bankene *faktisk* har tilpasset seg, er det ikke skrevet så mye om, selv om det har kommet flere studier også her det siste året.

Det norske og svenske bankmarkedet og makroøkonomien er i utgangspunktet veldig lik. Dette kommer av høy nasjonal velstand, høyt inntektsnivå og politisk stabilitet og tillit. Det er også geografiske og demografiske likheter. Til tross for likheten finnes det også ulikheter mellom de nordiske landene, og spesielt siden flere svenske banker har sterkt fotfeste i norsk bankbransje, vil fordeler eller ulemper ved svensk regulering ha innvirkning på konkurransen i det norske bankmarkedet. Gjennom konkurranseulikheter følger også ulike tilpasningsmønstre fordi de to nasjonene har ulike retningslinjer å følge. På bakgrunn av dette har vi utformet følgende problemstilling:

«Hvordan har de største norske og svenske bankene tilpasset seg økte kapitalkrav, og hva kan forklare eventuelle forskjeller?»

Av hensyn til oppgavens tidsramme har vi tatt utgangspunkt i de seks største norske og fire største svenske bankene målt i brutto ulån. I Norge omfatter det DNB, Nordea Bank Norge, Sparebank 1 SR-Bank, Sparebank 1 SMN, Sparebanken Vest og Sparebank 1 Nord-Norge. Det svenske utvalget består av SEB, Swedbank, Nordea og Handelsbanken.

Basel III introduserte både kapitalkrav og kvantitative likviditetskrav som skulle testes gjennom stresstester. Vi har valgt å avgrense oppgaven til å kun gjelde kapitalkravene norske og svenske banker har blitt stilt overfor, og således ser vi bort fra likviditetskravene på grunn av at kravene ikke er ferdig definert og implementert, kombinert med at utredningens tidsramme gjør det vanskelig.

1.1 Oppgavens struktur

Utredningen begynner med en generell beskrivelse av det finansielle systemet, hvorfor banker er viktige og hvorfor de bør reguleres i kapittel 2.

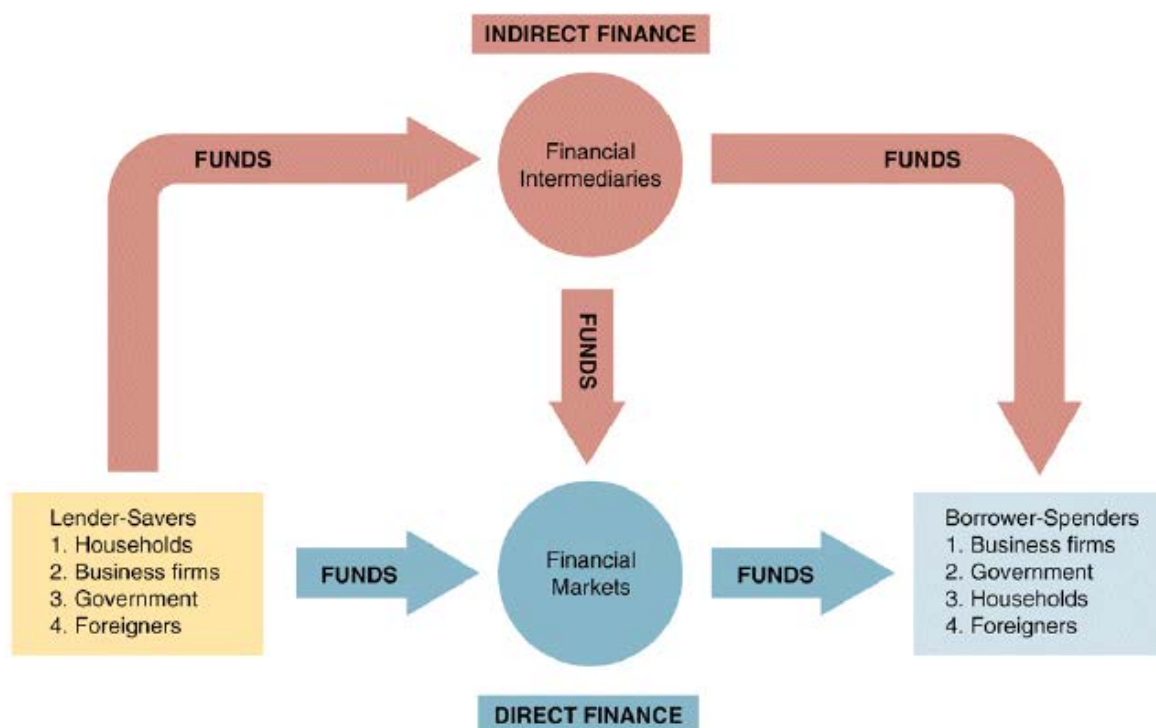
Kapittel 3 gir en teoretisk innføring i hvordan bankenes balanse er bygget opp. I kapittel 4 ser vi på hvordan strukturen i norsk og svensk bankbransje er som helhet, samt hvordan norske og svenske bankers balanse er strukturert.

Kapittel 5 gir en introduksjon til Basel-regelverket, og hvordan implementeringen av regelverket er forskjellig mellom landene.

Kapittel 6 gir en teoretisk oversikt over hvilke tilpasningsmetoder bankene har for å imøtekomme økte kapitalkrav fra myndighetene, som vi i kapittel 7 benytter i analysen av hvordan norske og svenske banker har tilpasset seg økte kapitalkrav. Siste del av kapittel 7 omfatter også en diskusjon av hva som kan forklare hvorfor bankene har gjort som de har gjort, og hva som ligger bak de kalkulerte kapitaldekningsstallene.

2. Det finansielle systemet

Det finansielle systemet består av finansmarkeder, finansielle institusjoner (herunder banker, kredittforetak, finansieringsselskap og sparebanker) og finansiell infrastruktur (Norges Bank, 2004, s. 24). Det finansielle systemet har en viktig funksjon i samfunnet ved at det omfordeler risiko og kanaliserer kapital til investeringsprosjekter fra de som ikke har produktive investeringsmuligheter til de som antas å ha lønnsomme investeringsmuligheter (Mishkin, Matthews og Giuliadori, 2013, s. 25). Denne omfordelingen kan skje gjennom finansinstitusjoner eller direkte i kapitalmarkedene ved hjelp av finansielle instrumenter og verdipapirer (se figur 1). De finansielle markedene sørger for en mer effektiv kapitalallokering som bidrar til høyere produktivitet og effektivitet i samfunnet (Mishkin, Matthews og Giuliadori, 2013, s. 35).

Figur 1: Det finansielle systemet

Kilde: Mishkin, Matthews og Giuliadori, 2013, s. 24

Finansielle institusjoner fungerer som mellomledd mellom investorer og låntakere, og er viktige for å redusere transaksjonskostnader og asymmetrisk informasjon. Transaksjonskostnader vil reduseres ved at finansielle institusjoner med velfungerende

betalingssystemer vil dra nytte av stordriftsfordeler. Når antallet transaksjoner øker, vil kostnaden av en transaksjon falle. Dette kan skyldes at bankene har prosesser som effektiviserer transaksjonene og at de anvender standardiserte kontrakter (Mishkin, Matthews og Giuliadori, 2013, s. 35).

Asymmetrisk informasjon innebærer at den ene parten innehar bedre informasjon enn den andre parten. Asymmetrisk informasjon mellom utlåner og låntaker reduseres ved at finansinstitusjoner har mulighet til å screene låntakere for å redusere ugunstig utvalg («adverse selection» - før transaksjonen), og overvåker låntakeren for å redusere moralsk hasard (etter transaksjonen) (Mishkin, Matthews og Giuliadori, 2013, s. 36-37). Vi vil forklare disse begrepene nærmere under kapittel 2.3.

2.1 Bankenes rolle

Et lands banksystem består av private banker (herunder forretningsbanker, sparebanker og investeringsbanker), statsbanker og en sentralbank. En bank defineres som et foretak som har til hovedoppgave å tilby likviditet og kreditt gjennom innlån eller utlån (Meinich og Munthe, 2015). Utover å tilby innlån og utlån er det å stå for betalingsformidling en av bankenes viktigste oppgaver for en velfungerende økonomi (Hoff, 2011, s. 23).

Bankene har en viktig rolle i det finansielle systemet, og Allen og Carletti (2008, s. 1) peker på noen av de rollene som banker og finansinstitusjoner har for økonomien:

1. Bankene overvåker låntakere og sikrer fornuftig formidling av investorenes kapital ved å redusere informasjonsproblemer mellom investor og låntaker. Banker fungerer som et bindeledd mellom investorer og låntakere og omdanner kortsiktig sparing til langsiktige investeringer, såkalt løpetidstransformasjon (Hoff, 2011, s. 23).
2. Bankene diversifiserer kundespesifikk risiko for investorene ved å låne ut deres innskudd til et stort antall lånekunder.
3. Banker bidrar til økonomisk vekst gjennom utlån til foretak og husholdninger.
4. De utøver en viktig rolle innenfor corporate governance.

Utover å drive ordinære banktjenester har banker de siste tiårene begynt å tilby andre tjenester som tradisjonelt ikke ligger under vanlig bankdrift; deriblant børshandel, forsikring

og pensjonsfond. Mye av bakgrunnen for denne utviklingen er for å diversifisere bankdriften, men det har også gitt bankene økte incentiver til å ta mer risiko (Edwards og Mishkin, 1995).

Edwards og Mishkin (1995) hevder også at økt risikotakning i bankene vil gi behov for mer regulering, og spesielt da gjennom strengere kapitalkrav. Banker holder normalt en høy gjeldsandel sammenlignet med ikke-finansielle foretak. Mye av årsaken til den høye gjeldsandelen kommer av at banker finansierer sine utlån ved hjelp av innskudd fra kunder eller markedsfinansiering (innlån fra penge- og kapitalmarkedene) (Hoff, 2011). Bankenes høye gjeldsgrad kan delvis også forsvares ved at bankene er godt diversifiserte både på aktiva- og passiva-siden i balansen.

2.2 Finansiell stabilitet

«Finansiell stabilitet innebærer at det finansielle systemet er robust overfor forstyrrelser i økonomien, slik at det er i stand til å formidle finansiering, utføre betalinger og omfordele risiko på en tilfredsstillende måte».
(Norges Bank, 2004, s. 7)

Historisk har store økonomiske kriser vist seg å ha alvorlige smitteeffekter på andre aktører og markeder i økonomien. Økende globalisering og det faktum at kapital ikke har noen landegrenser, gjør at kriser i ett land fort smitter over til andre land. Norge og Sverige er små, åpne økonomier og kan derfor rammes sterkt av kriser utenfor landegrensene. Sveriges Riksbank (2014) hevder at bankenes store andeler markedsfinansiering og lave andeler egenkapital av total forvaltningskapital, trolig kan få negative konsekvenser for den finansielle stabiliteten om det skulle oppstå uroligheter.

Uroligheter i finansmarkedene kan påføre finansinstitusjonene tap som på lengre sikt kan resultere i redusert utlån og risikotakning. Det kan føre til at potensielle investeringsprosjekter ikke blir iverksatt, og følgelig forsterkes nedgangskonjunkturen. Det er spesielt disse realøkonomiske ringvirkninger myndighetene ønsker å forhindre da det kan få alvorlige konsekvenser for vekst og velferd (Lund og Solheim, 1999).

Finansielle kriser kan allikevel være nødvendig for å sikre en dynamisk og sunn markedsøkonomi, og det er ikke disse krisene myndighetene primært ønsker å forebygge. Disse krisene kan påføre enkeltaktører store tap, men dette er i hovedsak en omfordeling av inntekt, som det ikke er myndighetenes oppgave å forhindre. Det betyr at det ikke forventes

---

at hele det finansielle systemet skal være stabilt til enhver tid, men det forventes at bankene har buffere til å tåle tap, betalingssystemene må ha sikkerheter og finansmarkedene må ha regler som fungerer under stress (Norges Bank, 2004, s. 24).

For å forhindre finansielle kriser er derfor finansinstitusjonene underlagt kapitaldeknings- og likviditetsregler. Kapitaldekningsreglene skal sørge for at bankene har soliditet i forhold til deres individuelle risiko for å dekke store tap. Ved å måtte dekke egne tap og ikke være avhengig av hjelp fra myndighetene vil bankene utøve en mer ansvarlig risikostyring. Likviditetsreglene skal sørge for at bankene har tilstrekkelig beholdning av likvide eiendeler for å unngå akutte betalingsproblemer (Norges Bank, 2004).

Overordnet tilsyn av det finansielle systemet gjøres i Norge av Finansdepartementet og Norges Bank. Finansdepartementet har ansvar for rammevilkårene og Finanstilsynet er ansvarlige for tilsyn av finansinstitusjonene og skal sikre at regler og forskrifter overholdes (Norges Bank, 2004, s. 8). I Sverige er det Finansinspektionen og Riksbanken som har ansvaret for at finansiell stabilitet opprettholdes. Finansinspektionen er en statlig myndighet under Finansdepartementet. Finansinspektionens målsetning er blant annet å bidra til finansiell stabilitet, effektivitet og konsumentbeskyttelse (Finansinspektionen, 2014c, s. 3).

2.3 Hvorfor bør bankene reguleres?

«Målet for reguleringen av finansinstitusjonene er både stabilitet og effektivitet i det finansielle systemet».
(Norges Bank, 2004, s. 73)

Tilsyn og regulering av bankene er viktig, spesielt på grunn av smitteeffektene det kan få på resten av realøkonomien. Ved regulering av bankene kan myndighetene redusere asymmetriske informasjonsproblemer. På denne måten kan regulering gi bedre informasjonsgrunnlag for investorer, og dermed øke effektiviteten i det finansielle systemet. Opprettholdelse av finansiell stabilitet og en mer transparent finansiell sektor er også viktige målsetninger (Mishkin, Matthews og Giuliadori, 2013, s. 41). Regulering er lønnsomt når kostnaden av markedssvikt er større enn kostnaden for regulering (Borchgrevink, Sjøvik og Vale, 2013, s. 1). Det betyr at dersom det samfunnsøkonomiske tapet er større ved å rydde opp etter en krise enn det er ved å forebygge en krise, vil regulering være å foretrekke.

Asymmetriske informasjonsproblemer er et større problem i bankbransjen sammenlignet med andre bransjer. Asymmetriske informasjonsproblemer kan forårsake problemer i det

finansielle systemet før og etter at transaksjonene er gjort. I forkant av transaksjonen kan det være vanskelig for investorer å skille mellom gode og dårlige investeringer. Ugunstig utvalg kan gjøre dette mer utfordrende siden bedriftene som har høyest risiko vil søke investorer mest aktivt (Mishkin, Matthews og Giuliadori, 2013, s. 41). For å redusere den asymmetriske informasjonen i forkant av transaksjonen har bankene mulighet til å screene og kredittvurdere sine kunder, men kundene har ikke samme mulighet overfor bankene (Norges Bank, 2004, s. 72).

Moralsk hasard er et problem som kan oppstå som følge av asymmetrisk informasjon etter at transaksjonen er gjort (Mishkin, Matthews og Giuliadori, 2013, s. 37). Det innebærer at låntaker kan engasjere seg i aktiviteter som svekker sannsynligheten for tilbakebetaling. Dette kan for eksempel innebære at en bank tar unødig risiko med investorens midler, og at det svekker muligheten for å tilbakebetale pålydende. Investorer og innskytere har ofte ikke kompetanse eller mulighet til å vurdere bankens risikotakning eller stille krav til sikkerhet. Når innskyterne er dekket av innskuddssikringen¹, krever de avkastning uten å stille krav til sikkerhet for innskuddene sine. At innskytere ikke har mulighet til å kreve sikkerhet for sine innskudd, kan også føre til moralsk hasard ved at bankene påtar seg mer risiko enn de ellers ville gjort (Norges Bank, 2004, s. 73).

En annen sentral årsak til at bankene bør reguleres, er at banksystemet er iboende ustabil, og problemer i banksystemet gjør potensielt større skade enn problemer i andre sektorer. En banks insolvens vil kunne få store ringvirkninger på andre banker og resten av realøkonomien som vi har fått erfare av flere store finansielle kriser (Norges Bank, 2004, s. 25). Banker har eksponeringer mot hverandre, og en banks problemer vil fort kunne ramme andre banker. Hvis en stor bank går konkurs, er risikoen stor for at dette også skjer med flere banker (Norges Bank, 2014, s. 15). For å forhindre total kollaps i det finansielle systemet fikk flere store internasjonale banker støtte fra myndighetene under finanskrisen. Bistand fra myndighetene gjør at bankene også forventer støtte ved fremtidige finansielle kriser, som igjen kan resultere i at bankene vil ta høyere risiko fordi de ønsker å maksimere profitten. Implisitt statsgaranti fører til at de får billigere finansiering i markedene fordi risikoen for tap oppfattes lavere for potensielle investorer. Dette er spesielt relevant for svenske banker som er store i forhold til landets økonomi og fordi disse bankene har store eksponeringer i inter-

---

¹ Innskuddssikringen sikrer et visst innskuddsbeløp for innskyterne – 2 millioner kr i Norge og 100 000 Euro i Sverige

---

nasjonale markeder. Bankenes økte bruk av markedsfinansiering, spesielt fra utlandet, er også et argument for at bankene bør reguleres (Finanstilsynet, 2014a, s. 23).

Disse problemstillingene utgjør en risiko for investorer og for funksjonaliteten til det finansielle systemet. Regulering av bankene kan derfor bidra til å redusere informasjonsproblemene og gjøre finansmarkedene mer transparente, og det gjør at det finansielle systemet fungerer mer effektivt.

2.4 Risiko i banksystemet

På grunn av bankenes sentrale rolle i det finansielle systemet og potensielle smitteeffekter som bankkriser kan gi på resten av realøkonomien, er risikostyring i bankene spesielt viktig. Dette er direkte relatert til bankenes styring av aktiva og passiva i balansen sin og er i stor grad regulert gjennom CRD IV-direktivet. Risiko i banksystemet kan deles inn i fem hovedkomponenter; kredittrisiko, markedsrisiko, operasjonell risiko, likviditetsrisiko og systemrisiko (Norges Bank, 2004, s. 34-35).

Kredittrisiko innebærer at bankens motparter ikke klarer å innfri sine forpliktelser ved forfall. For boliglån kan dette være risikoen for at kundene ikke klarer å betale terminbeløpene på sine lån. For næringslån kan kredittrisiko være tilknyttet enkeltaktører eller enkelte bransjer. I betalingssystemet står bankene overfor kredittrisiko dersom de godskriver betalingsmottaker før de selv har mottatt oppgjøret (Norges Bank, 2004, s. 34). Bankenes store andeler utlån til publikum gjør at kredittrisiko er den risikofaktoren bankene er mest eksponert mot.

Markedsrisiko er risiko for tap på grunn av endringer i markedspriser som renter, valutakurser eller egenkapitalverdier. Det kalles ofte renterisiko, valutarisiko og prisrisiko (Norges Bank, 2004). Denne type risiko kvantifiseres hovedsaklig ved hjelp av «Value-at-Risk»² og stresstester³. Mer konkret er markedsrisiko på aksjer tilknyttet et fall i aksjeverdien eller en renteoppgang for rentepapirer (Syvertsen, 2003, s. 96).

---

² VaR er en metode for kvantifisering av markedsrisiko som beregner potensielt tap for en portefølje innenfor en gitt tidsperiode med en viss sannsynlighet (konfidensintervall)

³ Ved bruk av stresstester benyttes ekstremtilfeller av fall i aksjekurser og/eller renteoppganger i en scenarioanalyse

Operasjonell risiko er tap som følge av utilstrekkelige kontrollsystemer eller sviktende interne prosesser. Det kan også være menneskelig feil, bedrageri, brann eller regelbrudd. Operasjonell risiko kan også resultere i høyere kreditt- og likviditetsrisiko ved store informasjonsteknologiske endringer eller fusjoner til store datasentraler der risikoen knytter seg til feil på maskiner eller IT-systemer. Under operasjonell risiko finner vi også omdømmerisiko, som er risikoen for at en hendelse kan få betydning for fremtidig drift (Norges Bank, 2004, s. 34-35).

Likviditetsrisiko er risikoen for at en bank ikke er i stand til å møte sine forpliktelser ved forfall, samt risikoen for at banken ikke klarer å møte sine likviditetsforpliktelser uten at kostnaden ved dette øker dramatisk (DnB NOR, 2010, s. 51). En stor del av bankers likviditetsrisiko kommer gjennom løpetidstransformasjon. Det innebærer at banker har en stor andel passiva med kort løpetid, mens utlånene har lang løpetid. Likviditetskriser rammer også fort andre banker fordi bankene har eksponeringer mot hverandre. Utlån til kunder er illikvid og har gjerne lang løpetid, i tillegg til at bankene må refinansiere kundeinnskudd som blir tatt ut, eller finansiering som forfaller før deres utlån er tilbakebetalt (Norges Bank, 2014, s. 15). Hvis en stor andel av innskyterne trekker ut sine midler, kan dette medføre tap for bankene som en følge av at de må selge eiendelene til en lavere pris enn de ville fått hvis de holdt eiendelen til forfall. For å forhindre denne likviditetsrisikoen kan bankene ha innskudd fordelt på mange små innskytere, ha lang løpetid på markedsfinansieringen eller holde likviditetsreserver. Norske og svenske banker er allikevel godt beskyttet mot innskyterflukt på grunn av innskuddssikringen. Kundeinnskudd anses som en stabil finansieringskilde og har vist seg å være robust, også i dårlige tider (Norges Bank, 2004). På grunn av økt oppmerksomhet rundt likviditetsrisiko etter finanskrisen, og som et ledd i å forhindre at slike likviditetskriser oppstår, foreslo Basel-komiteen at bankene skal ha en likviditetsdekning (Liquidity Coverage Ratio (LCR)) og stabil finansiering (Net Stable Funding Ratio (NSFR)) over 100%. Likviditetskravene er ikke direkte analysert i denne utredningen, men det er relevant å ha i bakhodet at det kan føre til endringer i bankenes valg av løpetid på eiendelene og forpliktelsene.

Systemrisiko er risikoen for at likviditets- eller soliditetsproblemer i et selskap, en sektor eller en bank skal smitte og forårsake illikviditet eller insolvens i andre banker eller i andre deler av det finansielle systemet. Dersom en motpart ikke innfrir sine forpliktelser, kan det skape problemer ved at kreditoren ikke har mulighet til å innfri sine egne forpliktelser, som igjen kan resultere i en systemkrise ved at likviditets- og solvensproblemene sprer seg

---

(Norges Bank, 2004, s. 35). Systemrisikoen i bankbransjen står i særstilling i forhold til andre bransjer, fordi problemer i banknæringen fort smitter over på andre deler av realøkonomien. Det skjer ved at en bank må selge aktiva med tap, som gir andre med samme type aktiva tap. Det fører igjen til at bankene må gjøre innstramminger på utlån som får konsekvenser for låntakere som ønsker lån. Siden hver enkelt bank ikke hensyntar slike eksternaliteter, fører dette til prosyklisk atferd og nedgangskonjunktoren forsterkes (Vikøren, 2014).

2.5 Systemviktige banker

Den særskilte reguleringen av finansinstitusjoner kommer av potensielt store smittevirkninger på andre institusjoner i økonomien. Allikevel er det enkelte banker som utgjør en større risiko for det finansielle systemet og som kan påføre realøkonomien større rammevirkninger enn andre. Det er derfor behov for strengere regulering av disse bankene for å redusere systemrisikoen (Borchgrevink, 2011). Finanstilsynet definerer en institusjon som systemviktig «hvis problemer i institusjonen kan påføre det finansielle systemet og realøkonomien betydelige negative konsekvenser» (Finanstilsynet, 2013).

Det kan for eksempel være at andre banker taper på utlån de har i banken med problemer. Finansielle forstyrrelser kan for eksempel omfatte problemer med betalinger eller at bankene ikke vil yte lån til sine kunder. Det er viktig å påpeke at mindre banker også kan være systemviktige når de opererer i markeder og yter tjenester som andre banker ikke kan overta på kort sikt. I noen tilfeller kan problemer eller uroligheter i mindre banker også ramme systemet. Hvis bankene har relativt like eksponeringer, og dersom en mindre bank må selge unna verdipapirer for å innfri sine forpliktelser, vil det påføre andre banker et verditap (Borchgrevink, 2011, s. 4).

De som blir utpekt som systemviktige banker i Norge, har en forvaltningskapital som utgjør 10% av fastland-Norges BNP, utlån til publikum på minst 5% av brutto utlån i Norge, utlån til foretak på minst 10% av brutto foretakslån innenfor en eller flere regioner og/eller har en kritisk rolle i den finansielle infrastrukturen (Finanstilsynet, 2013).

Institusjonene selv tar ikke hensyn til denne risikoen i sin tilpasning, og derfor er systemviktige institusjoner pålagt tilleggskrav. I Norge er DNB, Nordea og Kommunalbanken AS definert som systemviktige finansinstitusjoner (Finans Norge, 2014).

I Sverige har myndighetene utpekt Handelsbanken, Nordea, SEB og Swedbank som systemviktige institusjoner. I Sverige er det ikke laget noen modell eller retningslinjer for hva som er systemviktige banker. De er fastsatt som systemviktige siden de er store i forhold til den svenske økonomien og at de finansierer seg i stor grad i utenlandsk valuta. Det eksisterer også antakelser om at myndighetene vil redde disse bankene ved økonomisk uro, og de kan derfor finansiere seg billig (Finanstilsynet, 2013b).

3. Bankenes balanse

Bankenes balanse består av utlån og andre eiendeler (eiendeler) på den ene siden, og egenkapital og innlån (egenkapital og gjeld) på den andre siden. Kildene til kapital og hvordan banken finansierer virksomheten sin, kalles også for passiva, mens hvordan kapitalen er brukt, kalles aktiva (Mishkin, Matthews og Giuliadori, 2013).

Eiendeler (Aktiva)	Egenkapital og gjeld (Passiva)
Innskudd i sentralbank	Innskudd fra finansinstitusjoner
Utlån til finansinstitusjoner	Kundeinnskudd
Utlån til kunder	Markedsfinansiering
- Private lån	- Kortsiktig
- Næringslån	- Langsiktig
Verdipapirer	Egenkapital

Tabell 1: Bankenes balanse

Kilde: Vikøren, 2014

3.1 Bankenes eiendeler – aktiva

Bankenes aktiva består av eiendeler og fordringer de har overfor sine kunder. Bankene har rett på en konto i sentralbanken og kan gjøre innskudd her (Meinich og Munthe, 2015). Bankenes avkastning på investerte midler i sentralbanken er styringsrenten som settes av sentralbanken, normalt hver sjette uke (Norges Bank, 2004, s. 9). Bankene kan også låne ut penger til andre finansinstitusjoner hvor avkastningen bestemmes av interbankrenten (NIBOR og STIBOR i henholdsvis Norge og Sverige). Som den største posten på de fleste bankers aktiva-side finner vi utlån til publikum⁴. Her bestemmes avkastningen av utlånsrenten på lånene. Bankene kan også kjøpe verdipapirer for å oppnå god avkastning på finansielle instrumenter som aksjer, obligasjoner, derivater eller finansielle kontrakter.

⁴ Publikum er en samlebetegnelse på privat- og næringskunder

3.2 Bankenes egenkapital og gjeld – passiva

Bankenes passiva-side forteller noe om hvordan bankene finansierer sine eiendeler. Her finner vi innskudd fra andre finansinstitusjoner, innskudd fra publikum, markedsfinansiering og egenkapital. Nordiske banker har tradisjonelt holdt relativt store andeler innskudd i forhold til utlån, men innskuddsdekningen⁵ har de senere årene gått ned. Nedgangen i innskuddsdekningen skyldes at utlånsveksten har vært større enn veksten i innskudd. For å kompensere mot lavere innskuddsdekning kan bankene hente finansiering i markedene med enten kort eller lang løpetid⁶ (Syed, 2011, s. 28).

Den kortsiktige markedsfinansieringen består i hovedsak av sertifikatlån og finansiering fra pengemarkedene (Syed, 2011, s. 28). Den langsiktige markedsfinansiering gir bankene grunnlag for stabil finansiering og reduserer likviditetsrisikoen ved at det er større samsvar mellom løpetid på eiendelene og gjelden (Eika Boligkreditt, 2012, s. 19). Den langsiktige markedsfinansiering består i hovedsak av obligasjoner med fortrinnsrett og vanlige obligasjonslån.

I 2007 og 2004 ble det mulig å utstede obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) og «säkerställda obligationer» i henholdsvis Norge og Sverige (Danske Bank Markets, 2014). OMF og «säkerställda obligationer» (heretter benevnt med samlebetegnelsen «covered bonds» når det ikke er referert til land) har blitt en viktig kilde til bankenes finansiering. Covered bonds finansierer hovedsakelig bankenes utlån til boligformål og er Norge og Sveriges svar på lignende obligasjoner som lenge har vært handlet på internasjonale markeder (Bakke, Rakkestad og Dahl, 2010).

Et covered bond er en obligasjon som stiller sikkerhet i eiendelene til bedriften, og historisk har det vist seg at slike obligasjoner også har vært robuste i økonomiske kriser. Siden innføringen av covered bonds har markedet for slike verdipapirer hatt en vesentlig økning i Norge og Sverige. Økningen kommer blant annet av at det er lav kreditt- og markedsrisiko forbundet med covered bonds i forhold til usikrede obligasjoner (Norges Bank, 2013).

---

⁵ Innskudd fra kunder i prosent av utlån til kunder

⁶ Skillet mellom kort og lang løpetid er normalt 1 år

Covered bonds utstedes normalt med under 5 års løpetid og vil derfor være et godt alternativ til bankinnskudd og kortere bankobligasjoner som nordiske banker tradisjonelt har basert sine utlån på (Bakke, Rakkestad og Dahl, 2010). Ved utstedelse av covered bonds reduserer bankene sin refinansieringsrisiko på passiva-siden fordi gjennomsnittlig løpetid på bankens fundingaktiviteter øker (Eika Boligkreditt, 2012, s. 19).

Bankene kan også finansiere sine utlån ved bruk av egenkapital. Egenkapital er for banken den minst attraktive finansieringskilden av to årsaker; 1) kostnaden ved å binde opp og bruke egenkapital er relativt høy i forhold til alternative finansieringskilder, og 2) kostnaden ved innhenting av ny egenkapital er høyere enn å ta opp gjeld. Høy kostnad ved bruk av egenkapitalen er forbundet med høyere risiko for egenkapitalholdere enn for kreditorer, da gjeld har prioritet over egenkapital ved eventuell konkurs. I tillegg er gjeld begunstiget i skattesystemet ved at gjeldsrenter er fradragsberettiget. Den andre årsaken til at egenkapital er lite foretrukket som finansieringskilde baserer seg på direkte emisjonskostnader, høyere avkastningskrav og eventuelle negative markedssignaler som behovet for emisjon sender (Høivik og Tønset, 2014).

3.3 Balansestyring

Bankene benytter gjeld og egenkapital til å finansiere eiendelene. Banken og eierne ønsker å maksimere profitten til lavest mulig risiko, men bankene må samtidig ta hensyn til likviditetsrisikoen og eventuelle kapitalkrav. Balansestyring, eller «asset-liability management», er en teknikk som brukes for å styre bankens risiko på grunn av forskjeller, spesielt i løpetid, mellom eiendeler og forpliktelser (Oracle, 2008, s. 2).

For å maksimere profitten har banken i hovedsak fire hensyn å ta. Det første er å sørge for at banken har nok midler til å dekke forpliktelsene sine, spesielt ved en innskyterflukt. For å sikre å ha nok midler må banken styre likviditetsrisikoen⁷. For det andre må banken oppnå en så lav risiko på eiendelene sine som mulig, men samtidig oppnå god avkastning. Dette gjøres ofte gjennom en diversifisering av eiendelene (asset management). For det tredje må banken ha tilgang på billig finansiering (liability management). Til slutt må banken, normalt

---

⁷ Se kapittel 2.4 for nærmere beskrivelse av likviditetsrisiko

på bakgrunn av myndighetskrav, avgjøre hvor mye kapital den skal ha og deretter innhente denne kapitalen (Mishkin, Matthews og Giuliadori, 2013, s. 213).

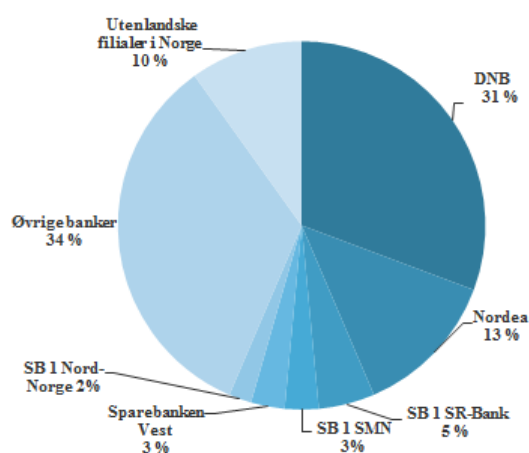
Under finanskrisen søkte bankene høyest mulig avkastning på egenkapitalen uten å ta tilstrekkelig hensyn til risikoen. Derfor har det blitt økt fokus på balanse- og risikostyring i kjølvannet av den siste internasjonale krisen.

For å oppnå høyest mulig avkastning og samtidig minimere risikoen og tilfredsstillende likviditetskravene benytter banker fire forskjellige metoder for å styre eiendelene sine (Mishkin, Matthews og Giuliadori, 2013, s. 216):

1. Finne låntakere som er villige til å betale (relativt) høye renter og som samtidig har lav risiko for å misligholde lånene sine
2. Investering i verdipapirer med høy avkastning og lav risiko
3. Diversifisering av eiendeler ved å holde flere type aktiva med ulik løpetid og egenskaper. Det kan være innskudd i andre kredittinstitusjoner, derivater, statsobligasjoner og mange lån til ulike type kunder.
4. Styre eiendelenes likviditet slik at de oppfyller minstekrav uten for høye kostnader. Det vil si at banker må holde likvide papirer selv om disse har lavere avkastning enn andre tilgjengelige aktivaklasser.

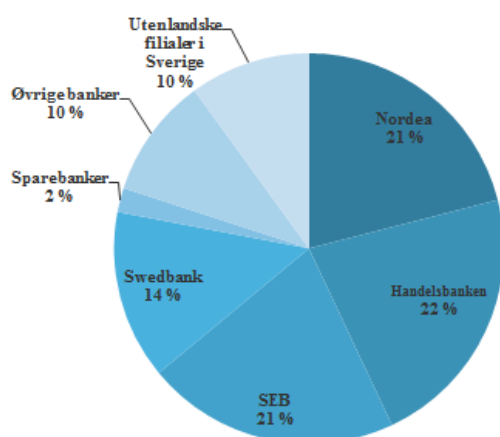
4. Bankbransjen i Norge og Sverige

Vi vil i dette kapittelet forklare forholdene i norsk og svensk bankmarked mer i detalj. Innledningsvis vil vi presentere en oversikt over de ulike bankenes markedsandeler i de to landene. Deretter vil vi se på hvordan norske og svenske banker finansieres og hvordan balansen deres er bygget opp. Til slutt vil vi se på eventuelle likheter og ulikheter mellom de to landenes bankbransjer.

Figur 2: Markedsandeler Norge, målt i brutto utlån

Kilde: Norges Bank, 2014

Figur 3: Markedsandeler Sverige, målt i brutto utlån

Kilde: SCB

I vårt utvalg av norske banker er henholdsvis DNB og Nordea forretningsbanker, mens bankene fra Sparebank 1-alliansen er sparebanker. Norges største aktør er DNB med en markedsandel på 31% (Norges Bank, 2014). Sparebank 1-alliansen har også samlet stor markedsandel i det norske bankmarkedet. Disse bankene er stort sett mindre sparebanker med et mer lokalt nedslagsfelt og utgjør derfor ikke så store markedsandeler hver for seg. Utenlandske bankfilialer i Norge (blant annet Handelsbanken og Danske Bank) har sterkt fotfeste i Norge, med en total markedsandel på omtrent 10%.

Det svenske bankmarkedet er dominert av de fire store bankaksjeselskapene Nordea, Handelsbanken, SEB og Swedbank. Disse fire bankene står for over 75% markedsandel målt i totalt utlån. De siste årene har det kommet flere internasjonale aktører i det svenske bankmarkedet, for eksempel Danske Bank som er Sveriges femte største bank (Swedish Bankers' Association, 2015, s. 5).

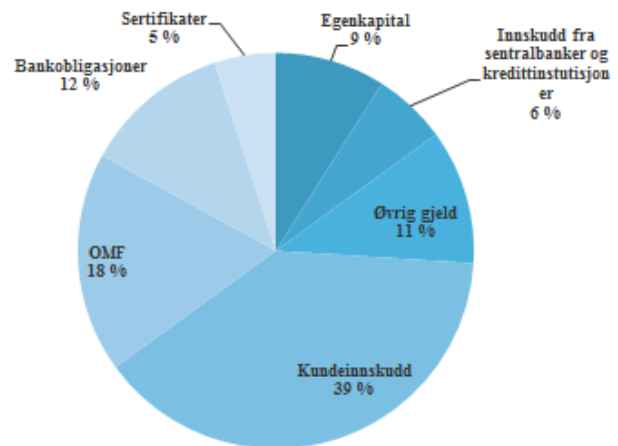
4.1 Finansieringsstruktur

Finansieringsstrukturen forteller oss noe om hvordan bankene finansierer sine utlån og hvordan deres passiva-side i balansen er bygget opp.

Finansieringsstrukturen kan gi oss en indikasjon på bankenes finansieringskostnad ettersom de ulike finansieringskildene har ulike krav til avkastning, og økt andel av en dyr finansieringskilde vil trekke opp finansieringskostnaden. For en oversikt over hva som inngår i bankenes finansieringsstruktur vises til tabell 1.

4.1.1 Norske bankers finansiering

Figur 4 viser en oversikt over finansieringsstrukturen i norske banker per 30.06.2014 (Norges Bank, 2014). Innskudd står for over en tredel, mens langsiktig markedsfinansiering (OMF og senior bankobligasjoner) står for ca. 30%. Bankene benytter seg også av kortsiktig finansiering i pengemarkedet ved at de utsteder sertifikater og låner i pengemarkedet. Innskudd har vist seg å være en stabil finansieringskilde for bankene, også i turbulente perioder. Noe av grunnen til dette kan være at kundenes innskudd er sikret opp til 2 millioner NOK (Hoff, 2011, s. 23).

Figur 4: Norske bankers finansieringsstruktur

Kilde: Norges Bank, 2014

Bankenes markedsfinansiering har hatt en markant økning siden OMF ble innført i 2007. Senior bankobligasjoner har sunket noe de senere årene, trolig som en følge av økningen i OMF. Norske bankers markedsfinansiering er i dag omlag 50% av total finansiering, og har ligget på dette nivået de siste årene (Finanstilsynet, 2015, s. 25-26). Samtidig som norske banker har økt andelen markedsfinansiering, har også finansieringskostnaden for slike verdipapirer sunket. Reduksjonen i bankenes finansieringskostnad kan både tilskrives lavere referanserenter, men også lavere risikopåslag ved refinansiering av obligasjonslån.

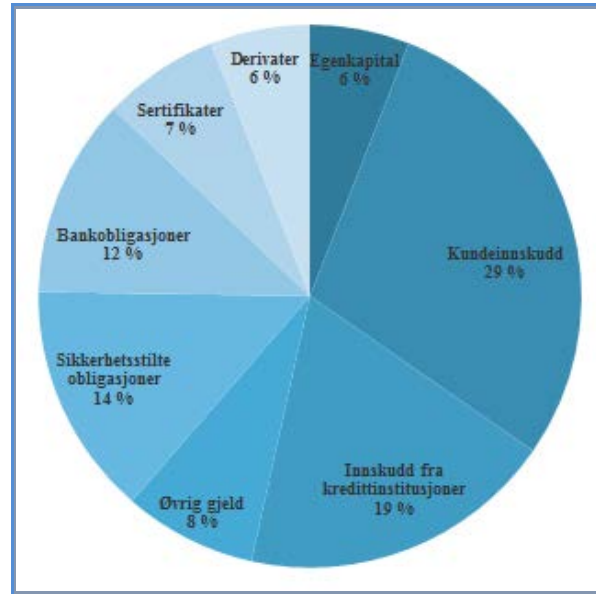

Obligasjonslån som forfaller nå, vil kunne refinansieres med et lavere risikopåslag. Det vil gi bankene lave finansieringskostnader også fremover. De reduserte rentepåslagene på obligasjonslån, spesielt på OMF, kommer delvis av den europeiske sentralbankens (ESB) oppkjøpsprogram for covered bonds (Finanstilsynet, 2015, s. 8).

Norske banker henter over halvparten av sin markedsfinansiering i utenlandske markeder, hovedsakelig i form av senior bankobligasjoner, OMF, sertifikater eller innskudd. Det er spesielt de største bankene som henter finansiering i utlandet, og hovedårsaken til at bankene velger å finansiere seg i valuta, er at bankene har eiendeler det er hensiktsmessig å finansiere i valuta eller fordi det norske obligasjons- og sertifikatmarkedet er betydelig mindre enn det vi finner utenlands (Norges Bank, 2014, s. 20). I tillegg gir markedsfinansiering i utlandet bankene et bredere utvalg av finansieringsalternativer ved at de når ut til utenlandske investorer (Syed, 2011, s. 29). Valutafinansieringen har også den siste tiden vært gunstig for norske banker, og mange banker har derfor benyttet seg av denne finansieringsformen for å bytte valuta til norske kroner. (Syed, 2011, s. 31)

4.1.2 Svenske bankers finansiering

Ved utgangen av 2014 stod innskudd for i overkant av 45% av total finansiering for svenske banker (Finansinspektionen, 2014, s. 32). Innskuddsdekningen har vært avtagende de senere årene og skyldes i stor grad reduserte insentiver for svenske banker til å tilby gode innskuddsrenter, samt at svenske husholdninger foretrekker andre spareformer (Finansinspektionen, 2014, s. 16).

Figur 5: Svenske bankers finansieringsstruktur

Andelen markedsfinansiering i Sverige har vært økende de siste årene som en følge av at innskuddsveksten har vært lavere enn utlånsveksten (Blåvarg, 2013, s. 10-11). Markedsfinansieringen har hovedsakelig skjedd gjennom emisjoner av ulike

verdipapirer, hvor covered bonds de senere årene har blitt en viktig finansieringskilde for svenske banker (Finansinspektionen, 2014, s. 32). Som et resultat av høye andeler markedsfinansiering, også i utenlandske markeder, øker risikoen dersom det skulle oppstå finansiell uro internasjonalt. Allikevel øker også muligheten til å stå imot finansielle sjokk fordi bankene når ut til flere investorer (Finansinspektionen, 2014, s. 16). Andelen markedsfinansiering i utenlandsk valuta har siden 2000 steget fra 30% til omtrent 50%, mye grunnet svenske bankers virksomhet utenfor Sverige i tillegg til at de har eiendeler som gjør det hensiktsmessig å finansiere i utenlandsk valuta (Blåvarg, 2013, s. 10-11).

Svenske covered bonds står for den største andelen av svenske bankers markedsfinansiering, jf figur 5. Sikkerhetsstilte obligasjoner, eller «säkerställda obligationer», ble innført i 2004, men første kredittforetak som fikk konsesjon til å utstede slike obligasjoner, kom ikke før i 2006 (Danske Bank Markets, 2014). Siden har slike obligasjoner vært en viktig del av svenske bankers markedsfinansiering. Investoren har krav på obligasjonens pålydende samtidig som det er stilt sikkerhet i eiendelene til utstederen, og det er derfor svært likt OMF – dette er også omtalt i kapittel 3.1.2. Denne sikkerhetsstillingen bidrar til lavere

Kilde: SCB, Finansmarknadsstatistik mars 2015

fundingskostnader for de åtte svenske bankene som per i dag har mulighet til å utstede obligasjoner med sikkerhet (Sandström et al., 2013).

4.2 Forskjeller og likheter mellom norsk og svensk bankbransje

Det norske og svenske bankmarkedet består i all hovedsak av noen få og store nordiske aktører samt mindre banker med et mer lokalt nedslagsfelt. I en workshop gjennomført av det nordiske konkurransetilsynet i 2005 ble det konkludert med at markedsstrukturen i de nordiske landene er forholdsvis lik. Det var høy markedskonsentrasjon og få nykommere (Nordic Competition Authorities, 2006). Det som gjerne skiller norsk og svensk markedsstruktur, er tilstedeværelsen og størrelsen på de mindre bankene. I Sverige har de fire største bankene over 75% markedsandel målt i totalt utlån. I Norge har de fire største bankene totalt ca. 40% markedsandel. Norsk banksektor er også relativt liten i forhold til bankbransjen i Sverige. Forvaltningskapitalen i norsk banksektor er omtrent to ganger BNP, mens svensk banksektor er omtrent fire ganger BNP (Norges Bank, 2013, s. 8).

	Norge ⁸	Sverige ⁹	
<i>DNB</i>	2 649 341	2 694 714	<i>Handelsbanken</i>
<i>Nordea Norge</i>	649 740	6 162 436	<i>Nordea</i>
<i>Sparebank 1 SR-bank</i>	174 926	2 526 880	<i>SEB</i>
<i>Sparebanken Vest</i>	147 070	2 029 445	<i>Swedbank</i>
<i>Sparebank 1 SMN</i>	126 047		
<i>Sparebank 1 Nord-Norge</i>	83 188		

Tabell 2: Forvaltningskapital per 31.12.14

Kilde: Bankenes årsrapporter

DNB er den desidert største markedsaktøren i Norge og klassifiseres som markedsledende. Nordeas datterselskap i Norge har omtrent halvparten av DNBs markedsandeler målt i totale utlån. Deretter følger mange mindre aktører. Den svenske bankbransjen er på sin side dominert av «de fire store» som deler omtrent likt på $\frac{3}{4}$ av brutto utlån i Sverige. Sverige har ingen dominerende markedsleder, selv om de differensierer seg og har forskjellige markedsandeler innenfor spesifikke segmenter (Swedish Bankers' Association, 2015, s. 7). Likheten

⁸ Tall i millioner NOK

⁹ Tall i millioner NOK, omregnet med valutakurs SEK/NOK=X, 31.12.2014. SEK/NOK = 0,9567. Hentet fra Yahoo! Finance

mellom norsk og svensk bankbransje er allikevel at det er få ikke-nordiske aktører på bankmarkedet, så konkurransen fra resten av verden for øvrig er lav (Nordic Competition Authorities, 2006).

Det er verdt å merke at andelen utenlandske filialer i de to landene er omtrent det samme (10%). Allikevel er det en større andel svenske banker med filialer i Norge enn det er norske banker med filialer i Sverige. Utenlandske filialer rammes ikke direkte av regulatoriske endringer slik datterbanker i utlandet gjør. Nordeas datterbank i Norge og Handelsbankens filial i Norge er gode eksempler på dette. Nordea Bank Norge er omfattet av norske regulatoriske endringer, mens Handelsbanken ikke er det. Forskjeller i regulatoriske krav på tvers av landegrensene vil derfor kunne virke inn på hvordan bankene må eller kan tilpasse seg og i neste rekke påvirke konkurranseevnen. Som vi skal se senere, finnes det forskjeller i norsk og svensk regulering av Basel-regelverket som vil få innvirkning på hvordan bankene kan tilpasse seg.

De fire storbankene i Sverige har en større andel av sin virksomhet i utlandet enn hva tilfellet er for de seks norske bankene i utvalget. Omlag 35% av de fire bankenes totale utlån er til låntakere utenfor Sverige. Nordea har sammen med Handelsbanken en generelt stor eksponering i de nordiske landene. SEB og Swedbank har mesteparten av sitt engasjement i Sverige sammen med noe virksomhet i Baltikum (Sveriges Riksbank, 2014a, s. 73). De norske bankene foruten DNB har hovedsakelig sitt virkeområde i Norge og låner stort sett ut til norske kunder (Norges Bank, 2013).

Karakteristisk for norske og svenske banker er lav innskuddsdekning. Det er med andre ord mindre bankinnskudd per utlånte krone for norske og svenske banker i forhold til det vi ser internasjonalt. Innskuddsdekningen for de nordiske bankene er omtrent halvparten av det den er for resten av verden (IMF, 2013). Til tross for denne forskjellen mot internasjonale bankmarkeder kan vi ikke se at vi ser noen åpenbar forskjell i innskuddsdekningen mellom Norge og Sverige (Norges Bank, 2013, s. 12).

Mye av forklaringen på denne forskjellen i innskuddsdekning er at nordiske husholdninger sparer til pensjon eller i investeringsfond fremfor tradisjonell banksparing eller nedbetaling av lån. Trenden har vært at utlån til husholdninger har blitt reinvestert gjennom institusjonelle investorer i bankene hvor husholdningene fikk lån, hovedsakelig gjennom lange covered bonds. Dette medfører en selvforsterkende syklus mellom økt kredittvekst og økt

---

behov for markedsfinansiering. Økt behov for markedsfinansiering øker også risikoen ved store makroøkonomiske endringer, noe som kan slå ut de nordiske finansmarkedene (IMF, 2013, s. 15-16).

Resultatet av lav innskuddsdekning, og høyere vekst i utlån enn innskudd, er at både svenske og norske banker må hente finansiering i kapitalmarkedene. Bankene benytter markedsfinansiering i stor grad, også mye på grunn av de lave kostnadene som er forbundet med lån i penge- og kapitalmarkedene. Denne store andelen av markedsfinansiering, og at mye er finansiert i utenlandske markeder og utenlandsk valuta, gjør at bankene er sårbare for internasjonal uro. Spesielt gjelder dette svenske banker, grunnet deres relative størrelse i forhold til BNP. For å dempe utslaget i nasjonal økonomi ved et internasjonalt tilbakefall er det behov for å bygge likviditetsbuffer for å redusere likviditetsrisikoen, samt øke kapitalkravene for å sikre bedret soliditet og evne til å tåle tap. Enkeltaktører i Norge og Sverige måtte tåle betydelige tap under finanskrisen og ble således hardt rammet. Allikevel kom begge landene seg gjennom krisen i god behold, mye på grunn av sterke fundamentale faktorer som lav statsgjeld og en godt kapitalisert finanssektor (IMF, 2013). Norske og svenske myndigheter hadde også styrken til å hjelpe de bankene som ble hardest rammet. Norges påvirkning på den internasjonale finanskrisen ble også mye dempet av stigende oljepriser og en relativt lav eksponering mot sektorer som ble hardt rammet av krisen (IMF, 2013). Stabile og robuste finansielle systemer er også nødvendig for å stå i mot fremtidige finansielle kriser, og de nordiske landene er på god vei.

Lave finansieringskostnader for bankene er, som nevnt, særdeles viktig for å sikre billig finansiering i markedene. Bankenes fundingkostnader kan til en viss grad være vanskelige å påvirke da de styres av markedsmessige forhold, men desto bedre kredittrating en bank eller kredittforetak har, jo billigere vil finansieringen bli fordi bankens konkursrisiko anses som lav. Både norske og svenske banker og kredittforetak har god kredittrating hos Standard & Poor's og Moody's ratingbyråer og antas å ha lave finansieringskostnader.

5. Basel-regelverket

Basel-regelverket utformes av Basel-komiteen som ble opprettet i 1974. I kjølvannet av Bank Herstatt's konkurs samme år ble det tydelig at internasjonale banker måtte reguleres, og Basel Committee of Banking Supervision (BCBS eller Basel-komiteen) ble opprettet. Basel-komiteen består av 27 medlemsland i tillegg til at EU er representert med medlemmer fra den europeiske sentralbanken. Basel-komiteens overordnede mål er å øke forståelsen for sentrale problemer tilknyttet banktilsyn og å forbedre kvaliteten på tilsynet. Basel-komiteens mandat er å styrke reguleringer, tilsyn og bankpraksis med det formål å styrke finansiell stabilitet (BIS, 2014).

Basel-komiteen har ingen myndighet til å håndheve retningslinjene som blir foreslått og fungerer mer som en rådgivende enhet. Rammeverkene utarbeidet av Basel-komiteen gjennomføres i EU gjennom kapitaldekningsdirektivet, CRD IV. I henhold til EU/EØS-avtalen implementeres deretter kravene i Norge og Sverige gjennom nasjonal lov etter anbefaling fra landets tilsynsmyndigheter (Finanstilsynet, 2010, s. 3).

Figur 6: Implementeringsfaser av Basel-regelverket

Basel-regelverket består i dag av tre hovedforslag som i stor grad bygger på hverandre – Basel I, II og III. Basel-regelverket har med andre ord vært revidert flere ganger, særlig etter finansielle kriser.

5.1 Basel I

Som en respons til Herstatt Banks konkurs i 1974 og flere andre internasjonale finansielle kriser i årene etter kom Basel-komiteen med sitt første forslag til bankregulering under Basel I, formelt kalt Basel I Capital Accord. Basel I hadde følgende overordnede mål (BCBS, 1988, s. 1):

1. Styrke soliditeten og stabiliteten i internasjonale bankmarkeder
2. Rammeverket, Basel I, skal være rettferdig og konsistent for å svekke konkurranseulikheten mellom internasjonale banker

Komiteen presiserte også under Basel I at dette kun var retningslinjer for minimum kapital, men at landene stod fritt til å velge høyere kapitalkrav. Basel I belyser risiko hovedsakelig i form av kredittrisiko (risikoen for at motparten ikke møter sine forpliktelser), men at renterisiko og investeringsrisiko på verdipapirer også burde tas hensyn til (BCBS, 1988, s. 2).

Basel I deles inn i fire deler. Før Basel I var det ingen egen definisjon på bankkapital, så første del av Basel I er en ren forklaring og utforming av begrepet kapital og hvilke komponenter som inngår i bankkapital. Andre del er en forklaring av risikovekting. De to første delene danner selve rammeverket for Basel I, mens tredje og fjerde del er henholdsvis en presentasjon av kapitaldekningskravet og implementeringen av kravene (BCBS, 1988, s. 3).

Ved utforming av begrepet kapital deler Basel I inn bankkapitalen i to:

1. Tier 1 – kjernekapital: Tier 1 kapital inkluderer aksjekapital, overkursfond og offentlig kjente reserver, som for eksempel avsatt tap på utlån. Også enkelte typer hybridkapital, som for eksempel fondsobligasjonskapital, er godkjent som kjernekapital, men kan ikke overstige 15% av bankens kjernekapital (Forskrift om beregning av ansvarlig kapital, §9 bokstav d, 1990).
2. Tier 2 – tilleggskapital: Tier 2 kapital er all annen kapital som hybridkapital, ansvarlig lånekapital under visse forutsetninger og skjulte reserver. Hybridkapital har mange av de samme egenskapene som gjeld og egenkapital, som for eksempel preferanseaksjer. Hybridkapital er underordnet annen gjeld, men har prioritet over egenkapital. Ansvarlig lånekapital er underordnet all annen gjeld, men foran egen-

kapital. Tilleggs kapital kan ikke utgjøre mer enn 50% av ansvarlig kapital (BCBS, 1988, s. 4-8).

I Basel Is andre del defineres risiko knyttet til bankens ulike eiendeler. Det var her fokus på kredittrisiko. Det er for eksempel lavere risiko tilknyttet boliglån i forhold til næringslån, og dette skulle komme til uttrykk ved beregning av kapitalkravet. Et boliglån hadde følgelig lavere risikovekt enn et næringslån. Under følger en oversikt over risikovekter på ulike eiendeler slik det er formulert i Basel I. Summen av eiendelene justert med risikovekter gir oss beregningsgrunnlaget for beregning av kapitaldekning (BIS, 1988, s. 8-13).

Eiendel	Risikovekt
Lån til staten og kontanter	0%
Statsgaranterte foretak	10%
Banklån	20%
Boliglån	50%
Næringslån	100%

Tabell 3: Risikovekter Basel I

Kilde: BIS, 1988, s. 8-13

Med bakgrunn i definisjonen på ansvarlig kapital og risikovekter ble det besluttet at ansvarlig kapital¹⁰ skulle utgjøre minimum 8% av beregningsgrunnlaget, og kjernekapitalen måtte stå for minimum 4% (implisitt av at tilleggs kapital ikke kan utgjøre mer enn 50% av ansvarlig kapital).

$$\text{Kapitaldekning} = \frac{\text{Kjernekapital} + \text{tilleggs kapital}}{\text{Beregningsgrunnlag}} = \frac{\text{Ansvarlig kapital}}{\text{Beregningsgrunnlag}} \geq 8\%$$

$$\text{Kjernekapitaldekning} = \frac{\text{Kjernekapital}}{\text{Beregningsgrunnlag}} \geq 4\%$$

$$\text{Beregningsgrunnlag} = \text{Sum risikovektede eiendeler} = \sum_{i=1}^n \text{Eiendel}_i * \text{Risikovekt}_i$$

¹⁰ Ansvarlig kapital er summen av kjernekapital og tilleggs kapital

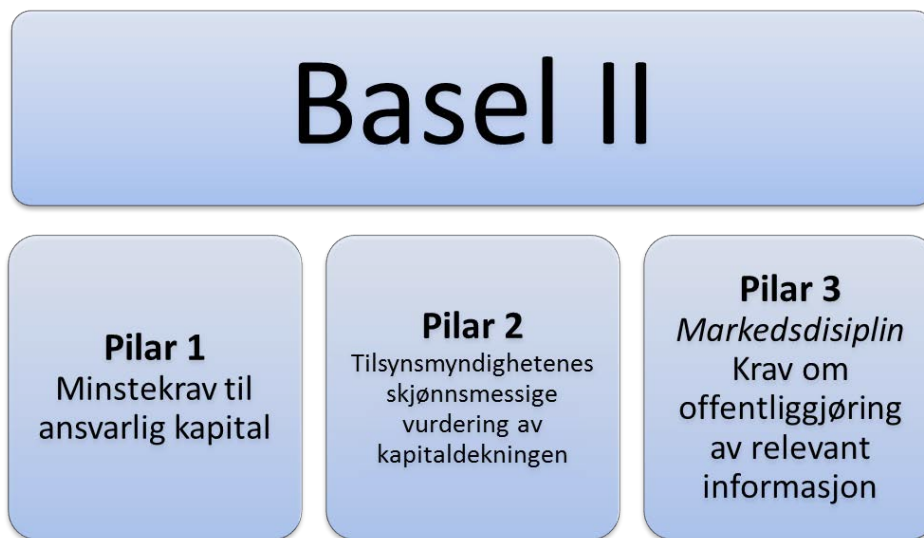

I den siste delen av Basel I ble det foreslått at regelverket skulle implementeres mellom 1990 og 1992, og at nasjonale myndigheter skulle tilpasse implementeringen og tilsynet etter allerede gjeldende regler (BIS, 1988, s. 14-16).

En del av kritikken som ble rettet mot Basel I gikk på at vekting av kredittrisiko var for generell og at det ikke ble tatt nok hensyn til forskjeller i risiko. Banker med dårlig risikostyring eller høy risiko endte opp med å tilfredsstille kravene til tross for at den reelle risikoen som lå bak, fremdeles var høyere enn kalkulert risiko. For eksempel ville to foretak med henholdsvis AAA og BBB-rating få samme risikovekt, mens risikoen per definisjon er høyere ved utlån til BBB-foretaket. Konsekvensen av feilkalkulert risiko i forhold til bankenes reelle kredittrisiko kunne være feilprising eller –allokering av kreditt (Johansen, 2001).

5.2 Basel II

Som et resultat av kritikken rundt Basel I kom det i 2004 et nytt og revidert forslag til Basel I – Basel II. Basel II var delt inn i tre pilarer som fremdeles hadde det overordnede målet å sikre finansiell stabilitet og bankers soliditet (BCBS, 2006, s. 2).

Figur 7: Basel II

5.2.1 Pilar 1 – minstekrav til ansvarlig kapital

Beregningen av ansvarlig kapital slik det ble beregnet og definert i Basel I, ble i liten grad endret. Fokuset i Basel II var at minstekravet til ansvarlig kapital i større grad skulle bli bestemt med bakgrunn i hver enkelt finansinstitusjons risikoprofil, slik svakheten hadde vært i Basel I. Det innebar en grundig revisjon av hvordan beregningsgrunnlaget ble beregnet (BCBS, 2006).

Beregningsgrunnlaget som tidligere bestod av samlede risikovektede eiendeler, skulle nå fragmenteres i kredittrisiko, operasjonell risiko og markedsrisiko for enklere kunne skille ulike finansinstitusjoners risikoprofil. Forklaring av de ulike risikobegrepene finnes i kapittel 2.4.

$$\begin{aligned}
 \text{Kapitaldekning} &= \frac{\text{Ansvarlig kapital}}{\text{Beregningsgrunnlag}} \\
 &= \frac{\text{Ansvarlig kapital}}{\text{Kredittrisiko} + \text{markedsrisiko} + \text{operasjonell risiko}} \geq 8\%
 \end{aligned}$$

Kreditrisiko

Hovedforskjellen mellom Basel I og Basel II var hvordan kreditrisiko ble beregnet. Standardmetoden som var kjent fra Basel I, ble videreført sammen med en del modifikasjoner, spesielt for å reflektere reell risiko på næringslån bedre. I tillegg ble det innført en helt ny intern-ratingmetode (IRB) for beregning av risikovekter, slik at finansinstitusjoner kunne kalkulere sine risikovekter individuelt for bedre å reflektere den risikoen den enkelte finansinstitusjon tok (BCBS, 2006, s. 19). I og med at bankenes eiendeler i all hovedsak består av utlån til kunder, er kreditrisiko den største delen av bankenes totale beregningsgrunnlag.

Standardmetoden var tilpasset mindre banker eller banker som hadde liten grad eller mangel på ressurser til nødvendig risikostyring. IRB-metoden skulle fungere som et incentiv til bankene for å beregne individuell risiko og således ta mer ansvar for egen risiko.

Standardmetoden for beregning av kreditrisiko

Fra Basel I ble alle foretakslån risikovektet med 100%. Under Basel II ble risikoen ved næringslån til ulike debitorer differensiert ved at man brukte eksterne ratinger fra godkjente ratingbyråer for å definere risiko tilknyttet hvert enkelt foretakslån.

Kredittrating (S&P)	Stat	Banker		Private foretak	Bolig- lån	Retail- porteføljer
		Alternativ 1	Alternativ 2			
AAA til AA-	0 %	20 %	20 %	20 %	-	-
A+ til A-	20 %	50 %	50 %	50 %	-	-
BBB+ til BBB-	50 %	100 %	50 %	100 %	-	-
BB+ til B-	100 %	100 %	100 %	100%/150% ¹¹	-	-
Under B-	150 %	150 %	150 %	150 %	-	-
Ingen rating	100 %	100 %	50 %	100 %	35 %	75 %

Tabell 4: Risikovekter, standardmetoden

Kilde: BIS, 2006, s. 19-25

¹¹ For foretakslån gjelder det en risikovekt på 150% fra og med BB- ratede foretak

I Basel I ble det ikke gjort forskjell på næringslån til AAA-ratede og BBB-ratede foretak, noe som skygget over mye av den risikoen som kunne ligge i utlånene. Dette ble hensyntatt i større grad under Basel II.

Ved beregning av risiko på banklån finnes det to alternativer. Hvilket av alternativene som velges, bestemmes av myndighetene. Alternativ 1 (fra tabell 4) er risikovekter basert på landets rating, hvor banken tillegges en risikovekt svakere enn landets. Alternativ 2 er basert på bankens individuelle rating (Karlsen og Øverli, 2001, s. 158).

Intern-rating (IRB)

Nytt i Basel II var som nevnt at banker kunne beregne egne risikovekter slik at risikovektene reflekterte den enkelte finansinstitusjons risikoprofil bedre enn standardmetoden gjorde. Alle bankene i vår analyse, både svenske og norske, benytter i dag IRB-metoden for å kvantifisere kredittrisiko for hele eller deler av sin kredittportefølje.

For å bruke IRB for beregning av kapitaldekning er det en rekke minstekrav av operasjonell og kvantitativ karakter som må oppfylles. Det går blant annet på ratingsystemets oppbygging, datagrunnlag og estimeringsprosedyrer (Karlsen og Øverli, 2001, s. 158).

Ved bruk av IRB-metoden skal bankporteføljen deles inn i seks kundesegmenter; foretak, banker, stater og offentlige institusjoner, massemarked, egenkapitalposisjoner og verdipapiriseringssposisjoner. Under hvert segment skal det beregnes risikovekter innenfor hvert av kundesegmentene, med unntak av massemarked (f.eks. lån til husholdninger og små foretak). Risikovektene bestemmes som en funksjon av fire parametre (Andersen, 2010, s. 13):

- Debtors konkurssannsynlighet (probability of default (PD))
- Tapsgrad gitt konkurs (loss given default (LGD))
- Eksponering på konkurstidspunktet (exposure at default (EAD))
- Løpetid (maturity (M))

Samtlige av disse parameterne er positivt korrelert med risikovekten. Økt sannsynlighet for at debitor går konkurs, vil naturlig nok øke risikoen ved bankens posisjon. Jo høyere tapet blir, gitt at foretaket går konkurs (LGD og EAD), desto høyere andel kapital må banken ha bak det respektive lånet.

Banker som har anledning til å bruke IRB-metoden, kan enten bruke standard eller avansert IRB. Ved standard IRB beregner banken PD selv, mens de øvrige parameterne bestemmes av tilsynsmyndighetene. Ved avansert IRB bestemmes LGD og EAD av bankene selv (Andersen, 2010, s. 13).

IRB-vektene beregnes på bakgrunn av bankens historiske tap på utlån og det er derfor en risiko for at modellene blir prosykliske. Mange år med lave utlånstap for bankene i Norge og Sverige forklarer en del av de lave risikovektene på boliglån (Andersen, 2010, s. 13). Banker i land som er preget av mer uro og tap på utlån har også høyere risikovekter i sine IRB-modeller. Norges Banks beregninger som legger til grunn bankkrisen i Norge på 90-tallet, viser at norske bankers risikovekter på boliglån bør ligge mellom 20-30% (Andersen, 2013, s. 1).

Markedsrisiko

Som nevnt tidligere er markedsrisiko, slik det er beskrevet i Basel II-forslaget, risiko forbundet med bankens usikrede transaksjoner og eksponering i valuta-, rente-, råvare-, kreditt- og egenkapitalmarkedene. Risikoen blir beregnet på bakgrunn av eksponeringens volatilitet og størrelse (DNB-konsernet, 2011).

Markedsrisikoen kan enten beregnes ved hjelp av en standardmetode eller ved bruk av interne beregninger, slik det er definert i Kapitalkravforskriftens Del VII.

Kapitalkravforskriften §31-3 nr. 1 bokstav a)-c) definerer beregningsgrunnlaget for markedsrisiko ved bruk av standardmetoden som (Kapitalkravforskriften, 2006, Del VII):

- a) posisjonsrisiko og oppgjørs- og motpartsrisiko knyttet til institusjonens handelsportefølje etter kapittel 32 til 37,
- b) valutarisiko og varerisiko knyttet til institusjonens samlede virksomhet etter kapittel 38 og 39, og
- c) oppgjørs- og motpartsrisiko knyttet til institusjonens virksomhetsportefølje etter § 37-1 og § 37-2.

Total markedsrisiko er summen av risikovektede posisjoner i handelsporteføljen. Handelsporteføljen består av posisjoner i finansielle instrumenter og varer og derivater. Ulike posisjoner tillegges ulik risikovekt avhengig av risikoen. Risikovektene varierer for

posisjons- og oppgjørssrisiko mellom 0% og 150%, hvor gjeldsinstrumenter med lang gjenværende løpetid tillegges høy risikovekt (Kapitalkravsforskriften, 2006, Del VII).

Nr. 2 under samme paragraf spesifiserer at bankene kan benytte en intern «Value at Risk»-metode (VaR) etter kapitalkravsforskriftens kapittel 40 til å fastsette beregningsgrunnlaget for posisjonsrisiko, valutarisiko og varerisiko. For å bruke VaR kreves omfattende godkjenning fra Finanstilsynet. Ved bruk av intern metode (VaR) må banken blant annet gjennom regelmessig stresstesting, men det er stort lønnsomhetspotensiale da VaR gir et mer nøyaktig bilde av nødvendig kapitaldekning som kan frigjøre kapital til nye utlån (Dirdal og Heiberg, 2011, s. 39).

Operasjonell risiko

Markedsrisiko hadde blitt supplert inn i Basel I noen år før Basel II, mens operasjonell risiko var et helt nytt element i Basel II med det formål å beregne risikoen på den daglige operasjonelle driften av banken. Noe av skepsisen i forkant av Basel II var basert på at operasjonell risiko var vanskelig å kvantifisere (Kredittilsynet, 2007, s. 12).

I likhet med de andre risikoelementene som inngikk i det nye beregningsgrunnlaget, finnes det også ulike metoder for å beregne operasjonell risiko. Operasjonell risiko kan beregnes ved hjelp av basismetoden, sjablongmetoden eller avanserte modeller. Beregningsgrunnlaget for operasjonell risiko er beskrevet i Kapitalkravsforskriften kapittel 42-44.

Basismetoden

Ved bruk av basismetoden beregnes operasjonell risiko som 15% av gjennomsnittlig inntekt de siste tre år, multiplisert med 12,5 (Kapitalkravsforskriften, 2006, Del VIII).

$$\begin{aligned}
 \text{Basismetoden} &= 15\% * 12,5 * \sum_{t=-2}^0 \text{Inntekt}_t \\
 &= 15\% * 12,5 * \sum_{t=-2}^0 \text{Netto renteinntekt}_t + \text{Inntekt fra verdipapirer mv}_t \\
 &\quad + \text{Netto provisjonsinntekt}_t \\
 &\quad + \text{Netto verdiendring og gevinst} \\
 &\quad / \text{tap på verdipapirer som er omløpsmidler}_t + \text{Andre driftsinntekter}_t
 \end{aligned}$$

Sjablongmetoden

Sjablongmetoden kan benyttes av institusjoner som tilfredsstillter kravene i Kapitalkravforskriften §43-1 nr 1. bokstav a)-c).

Under sjablongmetoden deles bankens virksomhet inn i 8 forretningsområder som deretter brukes til beregning av operasjonell risiko.

Forretningsområde (α)	Prosentats
Foretaksfinansiering	18%
Egenhandel og formidling	18%
Megling for massemarkeds kunder	12%
Banktjenester for massemarkeds kunder	12%
Banktjenester for bedriftskunder	15%
Betaling og oppgjørstjenester	18%
Tilknyttede tjenester (depotvirksomhet, VPS, etc.)	15%
Kapitalforvaltning	12%

Tabell 5: Forretningsområder under sjablongmetoden

Kilde: Kapitalkravforskriften, 2006, §43-2

Operasjonell risiko beregnes deretter ved hjelp av følgende formel (Kapitalkravforskriften, 2006, §43-2):

$$\text{Operasjonell risiko} = 12,5 * \frac{1}{3} \sum_{i=1}^3 [\text{maks}(0, \sum_{j=1}^8 F_{ij} \alpha_{ij})]$$

Der;

F_{ij} = Inntekt i år i for forretningsområde j

α_{ij} = Prosentats i år i for forretningsområde j

Avanserte modeller

Ved bruk av avanserte metoder for beregning av operasjonell risiko benyttes det interne systemer og metoder under forutsetning av at institusjonene tilfredsstillter en rekke krav, omtalt i Kapitalkravforskriften §44-2.

5.2.2 Pilar 1 – oppsummert

Kort oppsummert er den største endringen fra Basel I til Basel II at beregningsgrunnlaget nå er fragmentert i kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko. Hvert av risiko-elementene kan beregnes på ulike måter, summert i figur 8.

Figur 8: Komponenter i beregningsgrunnlaget

5.2.3 Pilar 2 – tilsynsmyndighetenes skjønnsmessige vurdering av kapitaldekningen

Pilar 2 bygger på fire grunnprinsipper definert av Basel-komiteen (Aamo, 2007):

1. Institusjonene skal ha en prosess for vurdering av kapitalnivået gitt deres risikoprofil, samt en strategi for å opprettholde kapitalnivået. I Basel II defineres dette som Internal Capital Adequacy Assessment Process (ICAAP).
2. Tilsynsmyndighetene skal evaluere prosessen tilknyttet institusjonens kapitalbehov og iverksette tiltak om nødvendig.
3. Tilsynsmyndighetene skal forutsette at institusjonen har kapitaldekning som overstiger minimumskravet.

-
4. Tilsynsmyndighetene skal gripe inn og iverksette tiltak på et tidlig for å forhindre at kapitalen faller under minimumskravet.

Det er hovedsakelig innenfor tre hovedområder Pilar 2 kan utfylle Pilar 1 (BCBS, 2001, s. 2):

- Risiko som ikke fanges opp i Pilar 1, eksempelvis er det ikke sikkert at operasjonell risiko slik den er definert i Pilar 1 dekker spesifikk risiko for enhver institusjon.
- Risikofaktorer som ikke er hensyntatt i Pilar 1, som f.eks. renterisiko og likviditetsrisiko
- Ekstern risiko banken står overfor (f.eks. konjunktursykler)

Dersom de kvantitative og/eller kvalitative kravene fra direktivet ikke overholdes, har tilsynsmyndighetene fem ulike tiltak de kan iverksette (Finansdepartementet, 2006, kapittel 8):

- Krav om høyere kapitaldekning utover minimumskravet
- Krav om forsterket styring og kontroll knyttet til institusjonens vurdering av nødvendig risikokapital
- Krav om endringer i tapsavsetningspraksis eller behandling av eiendeler i kapitaldekningssammenheng
- Krav om å begrense virksomhetens omfang
- Krav om å redusere risikoen tilknyttet hele eller deler av virksomheten

I tillegg til de ovennevnte tiltakene har tilsynsmyndighetene nå også fått mulighet til å evaluere den enkelte institusjons interne risikomodeller. Tilsynsmyndighetene kan kreve at institusjonen endrer risikomodellene til det enklere og mer konservative hvis de mener institusjonen ikke klarer å styre kreditt-, markeds- og operasjonell risiko hver for seg (Balin, 2008).

5.2.4 Pilar 3 – markedsdisiplin

Pilar 3 stiller krav til finansinstitusjonene om offentliggjøring av finansiell informasjon, herunder kapitalnivå, kapitalstruktur og risikoeksponeringer. I tillegg skal institusjonene offentliggjøre informasjon om organisasjonsstruktur, risikostyringssystem, rapporteringskanaler og hvordan risikokontrollen er oppbygd og organisert. Formålet med

Pilar 3 er å skape et felles rammeverk for offentliggjøring av informasjon utover vanlige regnskapsstandarder og at det skal bli enklere for investorer og kreditorer å sammenligne institusjonene, spesielt på grunn av at risikostyringen i hver enkelt bank kan variere (Finansdepartementet, 2006, kapittel 9).

5.2.5 Svakheter ved Basel II

Kritikken av Basel II kan i all hovedsak deles inn i tre komponenter. For det første mente mange at risikovektene var for høye og at dette økte risikoen for at faktisk kapitaldekning i bankene var for lav. For det andre ble Basel II kritisert for å være prosyklisk, det vil si at bankene har høy utlånsvekst i gode tider og lav vekst i utlån i dårlige tider. Redusert utlån forsterker effekten av lav eller negativ økonomisk vekst som i siste rekke forverrer de makroøkonomiske konsekvensene. For det tredje var Basel II ressurskrevende og komplekst og hadde behov for omfattende oppfølging (Baltzersen, 2013).

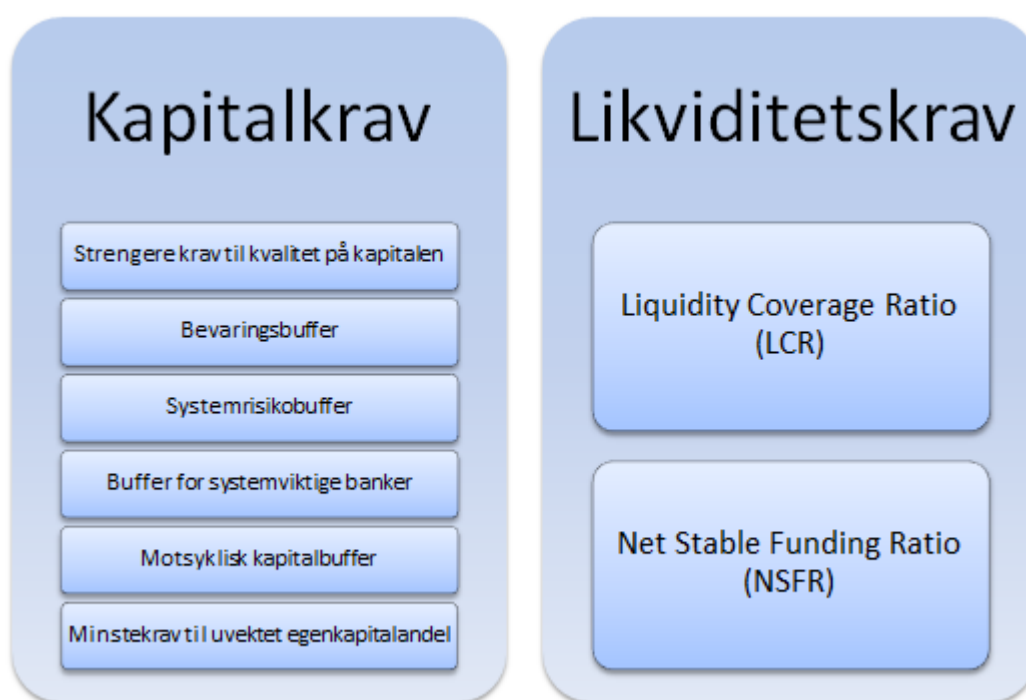
5.3 Basel III

Som et resultat av Basel IIs svakheter samt at finanskrisen rammet verdensøkonomien, ble Basel III utformet. Sterk kredittvekst og mangelfulle vurderinger av kreditt- og markedsrisiko bidro til at finansielle ubalanser bygget seg opp, og Lehman Brothers konkurs beviste at det var dårlig likviditet og likviditetsstyring i bankene (Aamo, 2010).

Basel III tar sikte på å bedre banksektorens evne til å absorbere sjokk som kommer av finansielt eller økonomisk stress. I tillegg skal Basel III bidra til å bedre risikostyring og å styrke innsyn i bankene. Finanskrisen viste at bankene gradvis hadde bygget opp store andeler gjeld som stod utenfor balansen (f.eks. pantobligasjoner eller operasjonell leasing) og gjeld av dårligere kvalitet enn det som var reflektert i deres kredittrating. På samme tidspunkt holdt bankene for lite likvide buffere. I Norge var totredeler av utlån dekket av innskudd, mens 60 % av den resterende tredjedelen var dekket fra utlandet (Aamo, 2010). Insolvens og illikviditet førte til store utlånstap og at banksektoren mistet troverdighet i markedet. Dette smittet videre over på resten av det finansielle systemet og realøkonomien, noe som førte til en sterk tilbakegang av likviditet og kreditttilgjengelighet. For å redde bankene måtte myndighetene gå inn og bidra med kapital, likviditet og garantier (BCBS, 2010).

Basel III fokuserer i større grad enn tidligere Basel-forslag på systemrisiko og finansiell balanse. Reformen skal styrke reguleringen på mikronivå som vil bidra til økt robusthet for hver enkelt institusjon i perioder med økonomisk stress. I tillegg tar reformen hensyn til systemrisikoen og risikoen for at finansielle ubalanser bygges opp, samt å begrense de pro-sykliske konsekvensene gjennom et motsyklisk bufferkrav (Vikøren et al., 2012).

Basel III består av to hovedkomponenter; kapitalkrav og likviditetskrav (Vikøren et al., 2012, s. 15).

Figur 9: Komponenter i Basel III

5.3.1 Kapitalkrav

Vi vil i det følgende gå nærmere inn på hvert av punktene under Basel IIIs kapitalkrav.

Strengere krav til kvalitet på kjernekapitalen

Til tross for at kravet om 8% ansvarlig kapital som andel av beregningsgrunnlaget ble opprettholdt, ble det stilt strengere krav til komposisjonen av ansvarlig kapital. Tidligere var kravet at tilleggs kapital ikke kunne utgjøre mer enn 50% av ansvarlig kapital. Under Basel III er det et krav om at minimum 4,5% (tidligere 2%) av beregningsgrunnlaget er ren kjernekapital. I Norge lå dette kravet allerede på 3,4% frem til utgangen av 2010 (DnB NOR, 2010).

$$\text{Ren kjernekapitaldekning} = \frac{\text{Ren kjernekapital}}{\text{Beregningsgrunnlag}} \geq 4,5\%$$

I tillegg stiller Basel III et krav om at kjernekapitalen må være minimum 6% (tidligere 4%).

$$\text{Kjernekapitaldekning} = \frac{\text{Ren kjernekapital} + \text{hybridkapital}}{\text{Beregningsgrunnlag}} \geq 6\%$$

$$\text{Kapitaldekning} = \frac{\text{Kjernekapital} + \text{tilleggs kapital}}{\text{Beregningsgrunnlag}} \geq 8\%$$

Minstekravet til ren kjernekapital («common equity tier 1») er at den skal være fullt ut tapsabsorberende og skal kun bestå av tilbakeholdt overskudd og aksjekapital. Kjernekapital («tier 1») inkluderer hybridkapital og skal være fullt ut tapsabsorberende. Det vil si at kapitalen må kunne nedskrives eller omdannes til ren kjernekapital uten at det får konsekvenser for bankens ordinære drift. Kravet om at hybridkapital ikke kan utgjøre mer enn 15% av ansvarlig kapital, faller bort, men kravene for å klassifiseres som hybridkapital strammes inn ved at hybridkapitalen ikke kan ha noen løpetid, incentiver til å innfris eller betale kupong (BCBS, 2010).

Tilleggs kapital (som tidligere kunne utgjøre inntil 50% av ansvarlig kapital, eller 4% som andel av beregningsgrunnlaget) skal nå utgjøre inntil 2%. Tilleggs kapital er, som tidligere definert, ansvarlig lånekapital eller lignende gjeldsinstrumenter som kan være tapsabsorberende dersom banken blir erklært insolvent. Tabell 6 viser en oppsummering av de viktigste komponentene av kapitalbegrepene under Basel III. Det er enkelte mindre betydelige deler av for eksempel ren kjernekapital som er utelatt for å sikre en bedre oversikt.

Tabell 6: Kapitalbegreper

Kilde: Forskrift om beregning av ansvarlig kapital (1990) Del A og Finanstilsynet (2014)

	Definisjon	Instrumenter	Krav til kapitalen
Ren kjernekapital	Tilbakeholdt overskudd, aksjekapital og annen opptjent egenkapital	Aksjer og kapital	Fullt ut tapsabsorberende Minimum 4,5% av risikovektede eiendeler
Hybridkapital	Verdipapirer med egen-skaper av både gjeld og egenkapital	Fondsobligasjoner	Kan ikke ha fastsatt løpetid eller incentiver til innløsning, og må kunne konverteres til egenkapital.
Kjernekapital	Ren kjernekapital + hybridkapital	Egenkapital fratrukket bl.a. goodwill, andre immaterielle eiendeler, investeringer i forsikringsselskaper, foreslått utbytte og skattefordel	Minimum 6% av risikovektede eiendeler
Tilleggskapital	Ansvarlig lånekapital og enkelte andre gjeldsinstrumenter	Gjeld med lavest prioritet av alle gjeldsinstrumenter. Eksempel: Obligasjoner uten pantesikkerhet	Ingen minstekrav, men skal sikre at ansvarlig kapital er minimum 8% av risikovektede eiendeler
Ansvarlig kapital	Ren kjernekapital + hybridkapital + tilleggs-kapital	Ansvarlige lån etter fradrag av bokført verdi av aksjer i heleide forsikringsselskaper. Kapital som kan medregnes ved dekning av kapitalkravene	Kan være tapsabsorberende Minimum 8% av risikovektede eiendeler
Egenkapital	Innskutt egenkapital, opptjent egenkapital og minoritetsinteresser	Rapportert egenkapital	Foreløpig ingen krav til egenkapitalen

Bevaringsbuffer

Bevaringsbuffer ble introdusert sammen med Basel III og skal utgjøre 2,5% ren kjernekapital av risikovektede eiendeler. Bevaringsbufferen er i praksis et ekstra minimumskrav til ren kjernekapital, så bankene må i realiteten ha en ren kjernekapitaldekning på 7% (4,5%+2,5%). Kapitalbevaringsbufferen er ment til å dekke tap og sikre at kapitalen ikke faller under minimumskravet i kraftige nedgangsperioder (Finanstilsynet, 2014).

Systemrisikobuffer

Basel III leverte også et forslag om en systemrisikobuffer hvor formålet er å forhindre eller dempe langsiktig ikke-syklisk system- eller makrorisiko (Finanstilsynet, 2014, s. 10). Systemrisikobufferen kan pålegges alle, noen eller enkelte finansinstitusjoner. Finansieringsvirksomhetsloven i Norge tilsier at denne bufferen skal være på 3% ren kjernekapital av beregningsgrunlaget for alle banker (Finanstilsynet, 2014, s. 12). Dette kravet er satt til 3% for de fire store svenske bankene. I tillegg har svenske myndigheter innført et tilleggskrav under Pilar 2 for de samme bankene på ytterligere 2%, gjeldende fra 1. januar 2015 (Finansinspektionen, 2014b).

Buffer for systemviktige banker

Et tredje bufferkrav som ble introdusert i Basel III er et eget krav for systemviktige institusjoner. Hvilke institusjoner som klassifiseres som systemviktige, er opp til myndighetene å bestemme. Per 12. mai 2014 er DNB, Nordea Bank Norge og Kommunalbanken AS som anses som systemviktige i Norge (Finansdepartementet, 2014). I Sverige er SEB, Swedbank, Nordea og Svenska Handelsbanken klassifisert som systemviktige (Finanstilsynet, 2013b). Bufferkravet for systemviktige banker i Norge ligger per i dag på 1% ren kjernekapital og må oppfylles innen 1. juli 2015. Dette kravet vil øke til 2% gjeldende fra 1. juli 2016.

Motsyklisk kapitalbuffer

I tillegg til de ovennevnte kapitalkravene ble det også lagt frem forslag om at hver enkelt tilsynsmyndighet burde innføre et ekstra kapitalbufferkrav for å dempe de prosykliske effektene Basel II hadde. I forskrift om motsyklisk kapitalbuffer (2013, § 1) heter det:

«Formålet med den motsykliske kapitalbufferen er å gjøre institusjonene mer solide og robuste overfor utlånstap i en framtidig lavkonjunktur og dempe faren for at bankene skal bidra til å forsterke en eventuell nedgangskonjunktur ved å redusere sin kredittgivning.»

Den motsykliske kapitalbufferen skal kunne justeres ut i fra den makroøkonomiske situasjonen. Motsyklisk kapitalbuffer skal ligge mellom 0% og 2,5% ren kjernekapital. I perioder med sterk økonomisk vekst og sterk kredittvekst kan dette bufferkravet «skrus på» for å forhindre at finansielle ubalanser bygger seg opp – eller i hvert fall begrense bankenes utlånsinsentiver i gode tider. Dersom økonomien skal gå ned i en lavkonjunktur, kan tilsynsmyndighetene fjerne den motsykliske kapitalbufferen for å dempe utslaget i det finansielle systemet og realøkonomien.

Dette kravet ligger per i dag på 1% for både norske og svenske banker. 26. mai 2015 sendte Finansinspektionen forslag om endring i den motsykliske kapitalbufferen, med justering opp til 1,5%. Denne endringen vil, om den blir innført, gjelde fra 27. juni 2016 (Finansinspektionen, 2015). Riksbanken anbefaler Finansinspektionen å øke kravet til 2,5% (Sveriges Riksbank, 2015).

Implementering av kapitalkravene

Implementeringen av de ovennevnte kravene vil skje gradvis. Basel III la frem sine nye standarder i desember 2010 (revidert utgave i juni 2011), med gradvis innfasing fra og med 2013. Basel-komiteen har initiert at disse tilpasningene vil ta lang tid å fase inn, og derfor er det lagt til grunn en lang tidshorisont slik at bankene skal få tid og mulighet til å tilpasse seg de nye reguleringene.

Dersom en institusjon ikke oppfyller kravene, kan tilsynsmyndighetene kreve at institusjonen tilbakeholder overskudd, reduserer bonusutbetalinger eller påfører restriksjoner på tilbakekjøp av aksjer (Finanstilsynet, 2014, s. 6).

Minstekrav til uvektet kjernekapital («leverage ratio»)

Finanskrisen viste at flere banker hadde bygget opp stor andel gjeld til fordel for egenkapital som ikke var forsvarlig, til tross for at de oppfylte kapitalkravet. Dette kunne bankene oppnå ved å ha større gjeldsposter som stod både innenfor og utenfor balansen eller ved å ha stor andel aktiva i eiendeler med (for) lav risikovekt. Som en respons til denne trenden ble det med Basel III foreslått et krav om en minimum egenkapitalandel som skulle ta høyde for risiko som bankenes egne risikomodeller ikke fanget opp, og kravet til uvektet egenkapitalandel skulle supplere de øvrige kapitalkravene. Ved beregning av leverage ratio skal bankene også ta med ikke-balanseførte poster, slik at muligheten for å benytte seg av kreative tilpasninger begrenses.

Leverage ratio er bankens kjernekapital som andel av totale eiendeler, inkludert ikke-balansførte poster.

$$\text{Leverage ratio} = \frac{\text{Kjernekapital}}{\text{Totale eiendeler} + \text{ikke balansførte poster}}$$

Basel III foreslår en leverage ratio på 3 prosent kjernekapital av uvektede eiendeler gjeldende fra 2018 (Vikøren, 2014). Foreløpig er det ikke innført noe krav til uvektet kjernekapitalandel i Norge, men fra og med 2013 til 2016 skal leverage ratio rapporteres. Ut i fra disse rapporteringene er det tenkt å utforme et endelig krav, gjeldende fra 2018. Per i dag tar myndighetene sikte på at dette kravet skal ligge på 3 prosent av totale eksponeringer, i tråd med Basel-komiteens forslag (Finanstilsynet, 2012). I Sverige er det noe uenighet mellom Riksbanken og Finansinspektionen. Riksbanken mener det er nødvendig å ha et krav på uvektet kjernekapitalandel på 5%, innført gradvis mellom 2016 og 2018 for å bedre bankenes soliditet (Finansdepartementet, 2014b, s. 2). Finansinspektionen, på sin side, mener en uvektet kjernekapitalandel på 3% gjeldende fra 2018 er tilstrekkelig (Finansinspektionen, 2014, s. 5).

5.3.2 Likviditetskrav

«Vi kan ikke ha det slik i framtiden at våre banker får panikk når de internasjonale finansmarkedene har vært i ulage i noen ganske få uker. En lærdom fra krisen er derfor at kravene til bankenes likviditet må skjerpes. Bankene må være bedre stilt neste gang det blir uro i markedene ute».
- Svein Gjedrem, kronikk i DN, 9. oktober 2009 (Gjedrem, 2009)

I tillegg til de utvidede kapitalkravene fremmet også Basel III-regelverket et forslag om krav til likviditet i bankene. Finanskrisen hadde bevist at flere banker fikk likviditetsproblemer i stressperioder som i neste rekke rammet hele den finansielle sektoren. Basel-komiteens presenterte på bakgrunn av dette to minimumskrav for likviditetsstandarder; Liquidity Coverage Ratio (LCR) og Net Stable Funding Ratio (NSFR).

Liquidity Coverage Ratio (LCR)

Det første er et kortsiktig likviditetskrav som skal sikre at bankene har tilstrekkelig likvide midler i en stressperiode på inntil 30 dager, kalt Liquidity Coverage Ratio (LCR) (BCBS, 2013). Kravet er at likvide eiendeler som andel av likviditetsbehovet skal være over 1 (eller 100 %) ved utgangen av 2019, med en gradvis innfasing fra 1. januar 2015 (BCBS, 2013).

$$LCR = \frac{\text{Likvide eiendeler}}{\text{Likviditetsbehov}} \geq 100\%$$

En banks balanse består av eiendeler med ulik grad av likviditet, og hver post vil derfor få ulik vekt. Innskudd i sentralbanker er for eksempel høylikvid og gis derfor en høy vekt i telleren, mens obligasjoner er noe mindre likvid og gis derfor en lavere vekt.

Beregningen av LCR impliserer at banker blir «belønnet» for å ha veldig likvide aktiva og «straffet» for å ha likvide passiva. Dette vil være en avveining for bankene da likvid aktiva ofte er synonymt med dårligere avkastning enn illikvid aktiva; eksempelvis vil innskudd i sentralbanken (likvid) gi dårligere avkastning enn foretaksobligasjoner (mindre likvid).

Net Stable Funding Ratio (NSFR)

NSFR er et likviditetskrav som skal sikre stabil finansiering over en tidshorisont på ett år (BCBS, 2014). Kravet til NSFR er at forholdet mellom tilgjengelig stabil finansiering og behovet for stabil finansiering skal være over 1 (eller 100%) (BCBS, 2014).

$$NSFR = \frac{\text{Tilgjengelig stabil finansiering}}{\text{Behov for stabil finansiering}} \geq 100\%$$

NSFR beregnes ved bruk av vektorer på hvor stabil aktivumet og hvor likvid passivumet er. Kravet til NSFR innebærer også at stabil finansiering med lang løpetid skal finansieres langsiktig. Lange utlån skal med andre ord finansieres med lange innlån, i stedet for veldig stor grad av løpetidstransformasjon der lange utlån blir finansiert av korte innlån. Bankenes langsiktige markedsfinansiering, kundeinnskudd (innenfor innskuddsgarantien) og egenkapital anses normalt som stabile finansieringskilder (Norges Bank, 2014).

5.4 Ulik implementering av Basel i Norge og Sverige

I CRD IV-direktivet er det rom for at de nasjonale tilsynsmyndighetene kan gjøre egne tilpasninger dersom det er hensiktsmessig for å sikre finansiell stabilitet. Norske og svenske tilsynsmyndigheter har en noe ulik tilnærming og tolkning av Basel-regelverket som også har innvirkning på hvordan bankene kan tilpasse seg og har tilpasset seg.

Innføringen av Basel II åpnet for at bankene kunne benytte IRB-modeller for beregning av kredittrisiko. For at bankenes IRB-modeller ikke skulle redusere beregningsgrunnlaget for mye og for raskt, ble det satt midlertidige nedre grenser. Grensene ble satt i forhold til Basel I-regelverket og ble kalt overgangsregelen – eller Basel I-gulvet. Tanken var i utgangspunktet at gulvet skulle fases helt ut over tid, og til tross for at det har blitt redusert noe de senere årene, er gulvet i dag på 80% av kravet i Basel I og gjelder fremdeles for norske banker og svenske banker (Borchgrevink, 2012).

Implementering av Basel-regelverket i Norge og Sverige er ulikt på to områder. For det første er norske banker underlagt tilleggskrav under Pilar 1, mens svenske banker har tilleggskrav under Pilar 2. Tilleggskravet under Pilar 1 stiller strengere krav til beregningsgrunnlaget, mens tilleggskrav under Pilar 2 er bankspesifikke tilleggskrav på kapital for hver enkelt bank. Pilar 2 krav er generelt ment til å dekke risiko som ikke faller inn under Pilar 1. For det andre er Basel I-gulvet tolket ulikt i de to landene.

Tilleggskravene kommer av at norske og svenske myndigheter har uttrykt bekymring for at bankenes IRB-modeller, spesielt på boliglån, beregner for lave kapitalkrav. Norske myndigheter påpeker at til tross for at historien viser lave utlånstap, så er ikke det noe godt estimat på fremtidig utlånstap da disse modellene ikke tar hensyn til fundamentale risikofaktorer som økt gjeldsgrad hos norske husholdninger. I tillegg er datagrunnlaget i IRB-modellene svært omfattende, og bankene har bedre kjennskap til datamaterialet enn tilsynsmyndighetene (Nordic Working Group, 2012, s. 19). På bakgrunn av dette har Finanstilsynet i Norge innført et LGD-gulv (tap gitt mislighold) på 20%. Dette gulvet er i CRD IV-direktivet på 10%. LGD-gulvet vil øke norske bankers risikovekter på boliglån som igjen vil øke beregningsgrunnlaget (Steffensen, 2013). Norske banker vil som et resultat av norsk regulering få et høyere beregningsgrunnlag, som resulterer i en lavere rapportert kapitaldekning.

Svenske myndigheters tilleggskrav under Pilar 2 slår inn på tre områder. For det første er de fire store bankene i Sverige pålagt et ekstra krav på 2% ren kjernekapital av bankenes beregningsgrunnlag (Finansinspektionen, 2014b). Dette tilleggskravet ligner på det norske kravet for systemviktige banker. Historisk lave utlånstap i svenske banker har resultert i at bankenes IRB-modeller har beregnet risikovekter på boliglån helt ned mot 5%. Som et resultat av denne trolig fiktivt lave risikovekten innførte Finansinspektionen i Sverige først et gulv for risikovekter på boliglån på 15%, som nå har blitt økt til 25%. Dette er det andre elementet av svenske bankers tilleggskrav under Pilar 2 (Kirkøren, 2014, s. 8). Risikogulvet på boliglån i Sverige gjelder for norske og svenske boliglån. Risikogulvet for norske boliglån har blitt innført som en konsekvens av Finansinspektionens hensyn til den norske reguleringen. Økte risikovekter på boliglån vil tilsynelatende øke beregningsgrunnlaget også for svenske banker, men forskjellen er imidlertid at dette tilleggskravet fører til en økning i kapitalkravet, tilsvarende kapitalkravet som om banken hadde benyttet en risikovekt på 25% (Finanstilsynet, 2014c, s. 8). Det betyr at en svensk bank med lave beregnede risikovekter fra sin IRB-modell vil ha et høyere kapitalkrav – som om risikovekten var 25%. Risikogulvet på 25% medfører at bankenes eksponeringer i norske og svenske boliglån bestemmer kravet til ren kjernekapitaldekning. Det tredje og siste tilleggskravet under Pilar 2 innebærer at bankene må ha ytterligere 1,5% ren kjernekapitaldekning (noe avhengig av fordelingen av kapital etter Pilar 1) (Finansinspektionen, 2014a, s. 3 og 6). Tilleggskravene under Pilar 2 gir svenske banker et høyere kapitalkrav, men har ingen innvirkning på rapportert kapitaldekning. Resultatet av forskjeller i disse kravene på tvers av landegrensene er at norske banker rapporterer en lavere kapitaldekning enn det svenske banker gjør.

Den andre forskjellen i implementeringen av Basel-regelverket i Norge og Sverige baserer seg på tolkningen og beregningen av Basel I-gulvet. Basel-regelverket er tydelige på at gulvet gjelder for beregningsgrunnlaget, men CRD IV-direktivet åpner for en praksis hvor gulvet gjelder for kapitalkravet. I Norge gjelder gulvet for beregningsgrunnlaget, mens svenske myndigheter har tolket gulvet til å gjelde som en nedre grense på kapitalkravet, eller telleren i kapitaldekningsbrøken, som vil ha direkte innvirkning på rapportert kapitaldekning. Gulvet i Norge påvirker beregningsgrunnlaget for de norske bankene. Norske myndigheter fokuserer således på nevneren i kjernekapitaldekningsbrøken. Det «norske» gulvet vil gi de norske bankene en lavere rapportert kapitaldekning fordi beregningsgrunnlaget blir beregnet som 80% av beregningsgrunnlaget etter Basel I-reglene. For de svenske bankene beregnes det kun et kapitalkrav som minimum skal være 80% av kapitalkravet under Basel I, og hvor

beregningsgrunnlaget som brukes er beregnet etter Basel II. Beregningene er oppsummert på neste side. Norske og svenske banker vil ha det samme kapitalkravet (i kroner), men fordi beregningsgrunnlaget er ulikt (og lavere under Basel II enn 80% av beregningsgrunnlaget under Basel I), vil svenske banker rapportere en høyere og tilsynelatende bedre kapitaldekning. Forskjellene i implementeringen av Basel-regelverket i de to landene er oppsummert i tabell 7.

Overgangsregel

Norge:

$$\frac{\text{Ansvarlig kapital}}{80\% * \text{Beregningsgrunnlag Basel I}} \geq 8\%$$

Overgangsregel

Sverige:

$$\frac{\text{Ansvarlig kapital}}{\text{Beregningsgrunnlag Basel II}} \geq \frac{80\% * 8\% * \text{Beregningsgrunnlag Basel I}}{\text{Beregningsgrunnlag Basel II}}$$

Tabell 7: Forskjeller i implementeringen av Basel

	Pilar 1 vs Pilar 2		Overgangsregelen	
	<i>Rapportert ren kjernekapitaldekning</i>	<i>Effekter</i>	<i>Krav til ren kjernekapitaldekning</i>	<i>Effekter</i>
Norge	Redusert	Høyere beregningsgrunnlag	Uendret	Setter nedre begrensning på beregningsgrunnlaget
Sverige	Uendret	Høyere krav til ren kjernekapitaldekning	Økt	Setter nedre begrensning på kravet til ren kjernekapital

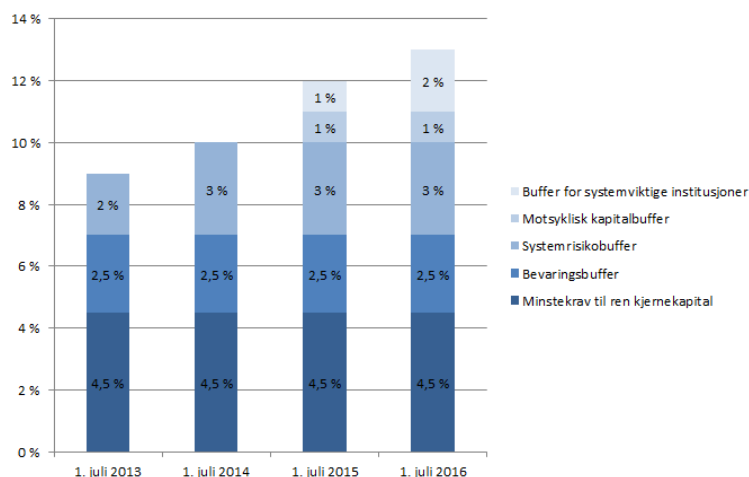
Norge og Sveriges noe ulike tolkning av EUs kapitaldekningsdirektiv, har norske og svenske banker noe ulike kapitaldekningskrav fra myndighetene å forholde seg til. Svenske banker med mye utlån i Sverige og Norge vil måtte holde en høyere ren kjernekapitaldekning enn andre

svenske banker, og som et resultat vil det ikke være en bestemt ren kjernekapital alle

svenske banker må oppfylle, slik det er i Norge. For å fremme transparens mellom bankene har derfor Finansinspektionen foreslått at det i løpet av 2015 innføres standardiserte modeller for risikovekter under Pilar 2 som skal sikre mer konsistente

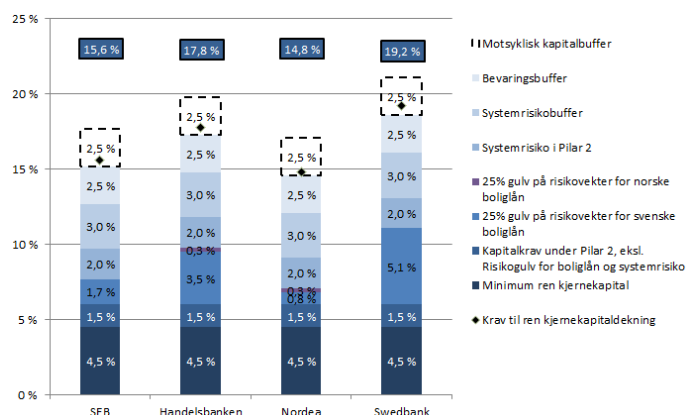
kapitalkrav også på tvers av bankene (Finansinspektionen, 2014, s. 27). De fire svenske bankenes krav til ren

kjernekapitaldekning per 31. desember 2014 og norske bankers kapitalkrav er oppsummert i figur 10 og 11.

Figur 10: Krav til ren kjernekapitaldekning for norske banker

Kilde: Winje og Turtveit, 2014, s. 3

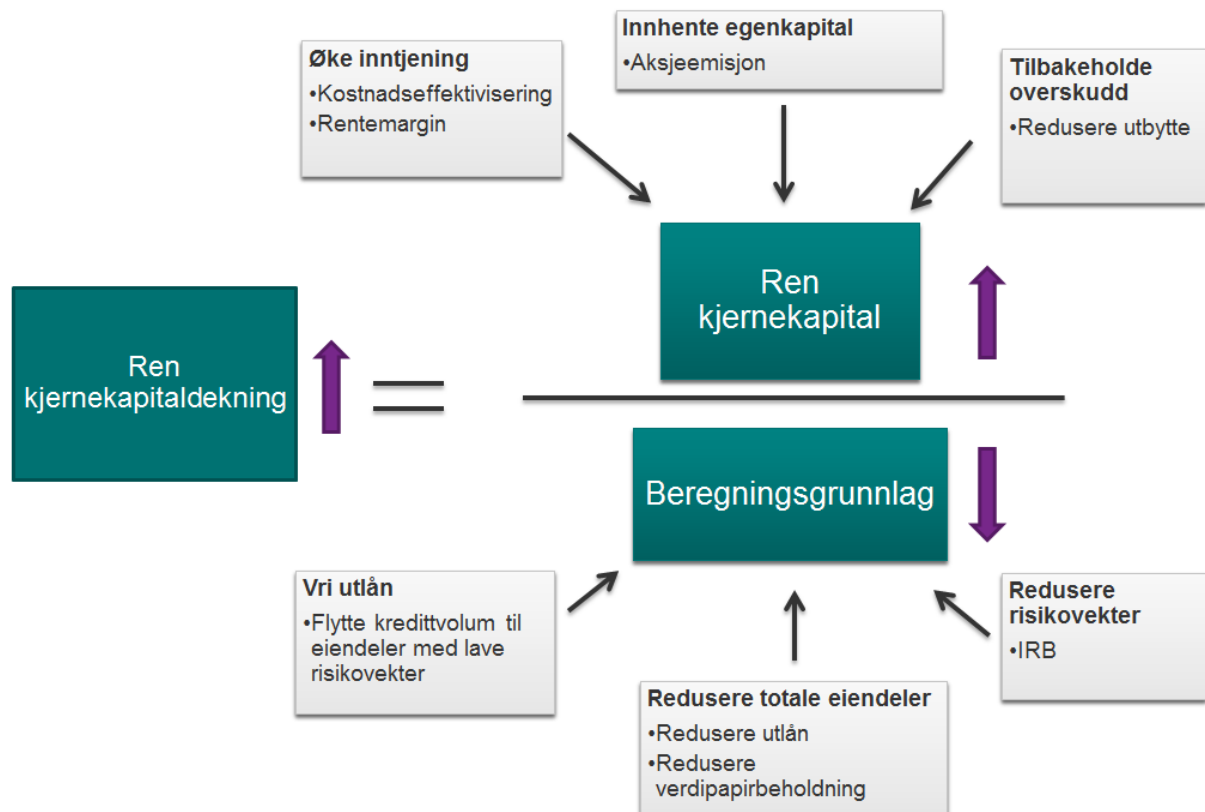

Figur 11: Krav til ren kjernekapitaldekning for svenske banker

Kilde: Finansinspektionen, 2014a

6. Hvordan kan bankene tilpasse seg økte kapitalkrav?

Økte kapitalkrav innebærer at bankene må ha mer penger på bok per utlånte krone. For å tilpasse seg økte regulatoriske krav er det flere virkemidler bankene kan ta i bruk. Ved utredningen av Basel-regelverket har vi omtalt ren kjernekapital som andel av beregningsgrunnlaget. Vi vil i det følgende presentere teorien bak ulike tilpasninger bankene kan foreta seg for å imøtekomme økte regulatoriske krav. I vår analyse har vi sett på bankenes rene kjernekapitaldekning. Det betyr at vi ikke har med annen kjernekapital (hybridkapital) eller tilleggskapital. Emisjoner av fondsobligasjoner er derfor et eksempel på utstedelse av verdipapirer vi ikke omtaler som et ledd i å bedre kapitaldekningen hos bankene.

Figur 12: Drivere til endring i ren kjernekapitaldekning

For å øke ren kjernekapitaldekning kan bankene enten øke ren kjernekapital (telleren), redusere beregningsgrunnlaget (nevneren) eller velge en kombinasjon av de to. Bankene kan øke ren kjernekapital ved å øke lønnsomheten, innhente ny egenkapital eller holde tilbake overskudd fra driften i stedet for å betale ut utbytte. For å redusere beregningsgrunnlaget kan

---

bankene vri utlånene sine mot eiendeler med lavere risikovekter. De kan også redusere totale eiendeler ved å redusere utlån eller å selge aktiva (verdipapirer), eller de kan redusere risikovektene i bankens IRB-modeller.

6.1 Øke ren kjernekapital (telleren)

6.1.1 Øke inntjening

Bankene kan hovedsakelig øke lønnsomheten ved 1) øke inntektene, hovedsakelig gjennom økte rentemarginer, eller 2) redusere kostnadene.

For å vurdere bankenes lønnsomhet har vi valgt å se på de største bankene i Norge og Sverige sin egenkapitalavkastning. Egenkapitalavkastningen i seg selv, og dens utvikling de siste årene, vil ikke fortelle oss hvorvidt bankene har økt inntektene eller redusert kostnadene. Derfor vil vi se på utviklingen i sentrale rentemarginer, samt utviklingen i bankenes finansieringskostnad for ulike aktivaklasser.

For å få et bedre bilde av hvordan bankene har oppnådd resultatene, har vi dekomponert resultatet i de viktigste postene i bankenes resultatregnskap. I dekomponering har vi sett nærmere på inntekts- og kostnadssiden i bankene som andel av gjennomsnittlig forvaltningskapital (heretter GFK) gjennom året. Bakgrunnen for at det er hensiktsmessig å se de ulike komponentene i forhold til GFK, er at f.eks. renteinntekter vil stige som en naturlig konsekvens av at forvaltningskapitalen øker og at banken vil ha et høyere utlånsvolum. Ved å ta andelen av GFK korrigerer vi derfor for bankens størrelse og vekst i forvaltningskapital.

Egenkapitalavkastning

Egenkapitalavkastningen sier noe om hvor god lønnsomheten har vært, og måler avkastningen på eiernes investering i bedriften (Kristoffersen, 2008). Dette begrepet er viktig for investorer da det ofte anvendes for å vurdere potensielle investeringsmuligheter. Egenkapitalavkastningen kan beregnes som følger:

$$\text{Egenkapitalavkastning} = \frac{\text{Ordinært resultat}}{\text{Gjennomsnittlig egenkapital}}$$

En høy egenkapitalavkastning vil anses som attraktivt for investorer som ønsker å plassere midlene sine. Høy egenkapitalavkastning impliserer at bedriften klarer å utnytte investert kapital godt.

Økte inntekter

For å øke lønnsomheten, og egenkapitalavkastningen, kan bankene øke sine inntekter. Det meste av en banks inntekter består av renteinntekter på utlån til husholdninger og ikke-finansielle foretak. Andre inntekter består hovedsakelig av provisjoner, honorarer og eventuelle forsikringspremier, samt inntekter på andre produkter banken tilbyr. Bankenes utlånsrenter til publikum avhenger av bankens finansieringskostnad, altså hvilken rente banken kan låne pengene til pluss en rentemargin. Bankenes rentemargin er sentral for å forstå deres lønnsomhet, da store deler av bankenes eiendeler er utlån til publikum. Utlånsrenten kan beregnes som vist under:

Pengemarkedsrente	Finansieringskostnad
+ OMF-påslag	
+ Forventet utlånstap	Utlånsmargin
+ Administrasjonskostnader og andre driftskostnader	
+ Meravkastning på egenkapitalen	
+ (Kapitalakkumulasjon)	
= Nødvendig utlånsrente	

Normalt vil ikke kapitalakkumulasjon være en komponent for beregning av utlånsrenten. Flere banker har uttrykt at økte utlånsrenter kommer av økte krav fra myndighetene, og det er derfor nærliggende å anta at de legger dette inn i utlånsmarginen.

Økte utlånsrenter i seg selv vil ikke fortelle oss noe om hvorvidt banken har hatt større inntekter da finansieringskostnaden også kan ha gått opp i samme periode. Vi har derfor valgt å se på netto renteinntekt (forskjellen mellom renteinntekter og rentekostnader) som andel av GFK for å vurdere om bankens inntekter har økt. Vi har også valgt å se på utviklingen i rentemarginen for perioden. Det kan gi oss en indikasjon på om bankene har brukt økte rentemarginer som et ledd i å øke lønnsomheten.

Reduserte kostnader

En banks kostnader består hovedsakelig av driftskostnader og finansieringskostnader. Bankene kan redusere sine kostnader enten gjennom kostnadskutt i bankdriften eller ved å

---

reduere sine finansieringskostnader. Finansieringskostnadene en bank står overfor er riktignok vanskeligere å påvirke, da de i større grad er påvirket av markedsmessige forhold.

Driftskostnader består i hovedsak av lønnskostnader, administrasjonskostnader, provisjonskostnader og IT-kostnader. Lønnskostnader og andre personalkostnader står for den største delen av driftskostnadene.

En banks kostnader kan måles ved å beregne driftskostnader som andel av gjennomsnittlig forvaltningskapital eller totale inntekter. Bankenes utvikling i kostnadsgrad kan gi oss et godt bilde av hvor stor andel av de totale inntektene som går til å dekke driftskostnader og er en god indikator for hvor effektiv driften er.

$$\text{Kostnadsgrad} = \frac{\text{Driftskostnader}}{\text{Inntekter}}$$

6.1.2 Innhente ny egenkapital

Et annet virkemiddel bankene har for å øke sin rene kjernekapital, er å innhente ny egenkapital. Det kan hovedsakelig gjøres gjennom aksjeemisjoner – altså utstedelse av nye aksjer i selskapet. Vanligvis benyttes aksjeemisjoner for at et selskap skal kunne vokse gjennom nye investeringer, men for bankene vil det kunne være relevant å innhente ny egenkapital for å styrke ren kjernekapital (Berk og DeMarzo, 2014). Aksjekapital innskutt som en følge av aksjeemisjoner er klassifisert som «common equity tier 1», eller ren kjernekapital. En fordel ved aksjeemisjoner er at banken raskt kan få mer kapital, til fordel for tilbakeholdt overskudd eller økt lønnsomhet som er en tregere kapitaloppheftingsfaktor (Norges Bank, 2014, s. 37).

Det er flere årsaker til hvorfor aksjeemisjoner ikke er det mest attraktive alternativet for å innhente egenkapital for bankene.

Innhenting av aksjekapital gjennom emisjoner er ifølge teorien et signal på fremtidig inntjeningspotensial eller at selskapet er overpriset (Berk og DeMarzo, 2014, s. 566-570). Det betyr at aksjeemisjoner kan sende negative markedssignaler som gjør at selskapsverdien faller. Når det er sagt, er ikke det nødvendigvis tilfellet når formålet er å bygge opp kapital etter endring i regulatoriske krav. Det kan også være at verdien av lavere risiko for konkurs og mer solide banker kompensere investorene.

På grunn av usikkerheten investorene sitter med, risikoen ved konkurs og at egenkapital har lavest prioritet ved eventuell konkurs, krever investorene høyere avkastning på egenkapitalen enn andre finansieringskilder, og denne kapitalkilden er således dyr for selskapet. Det er også høye indirekte kostnader, blant annet provisjonskostnader, ved aksjeemisjoner i forhold til utstedelse av andre verdipapirer som gjør emisjoner kostbart (Norges Bank, 2014, s. 38).

6.1.3 Tilbakeholde overskudd

I stedet for å gå ut i markedet og hente inn ny egenkapital gjennom en aksjeemisjon, kan banken velge å holde tilbake hele eller deler av overskuddet for å øke ren kjernekapital. I likhet med aksjeemisjoner brukes som oftest tilbakeholdt overskudd også til investeringer i bedriften, men det kan også brukes til en endring av balansestrukturen.

Teorien sier at hvorvidt et selskap holder tilbake overskudd eller betaler utbytte, skal være irrelevant for selskapets verdi da investeringer i bedriften reflekteres i fremtidig vekst. I tilfellet hvor bankene må bygge opp kapital, vil ikke tilbakeholdt overskudd brukes til reinvesteringer, og bør resultere i lavere selskapsverdi, hvis ikke bedret soliditet veier opp for potensiell fremtidig vekst. For mange investorer sier dividendeutbetalingene noe om selskapets finansielle posisjon, og et redusert utdelingsforhold vil teoretisk kunne gi negative markedssignaler (Berk og DeMarzo, 2014). Spesielt viktig er det derfor for bankene å være troverdig i sin kommunikasjon om fremtidige utbyttebetalinger da dette reflekteres i selskapsverdien. Det er trolig også allment akseptert at bankene nå er inne i en kapitaloppbygningsfase og derfor må redusere utdelingsforholdet sitt til regulatoriske krav er oppfylt.

6.2 Redusere beregningsgrunnlaget (nevneren)

6.2.1 Redusere risikovekter

Et virkemiddel bankene har for å øke ren kjernekapitaldekning, er å redusere risikovektene. Å redusere risikovektene fordrer at banken benytter seg av IRB-modellen for beregning av risiko. Om banken benytter standardmetoden, er risikovektene allerede bestemt i nasjonal lovgivning. Risikovektene i IRB-modellene er i stor grad basert på historiske data og lave historiske utlånstap trekker risikovektene ned, noe som gjør IRB-modellene prosykliske. En

overgang fra standardmetoden til IRB-metoden er ressurskrevende, og det tar lang tid å få godkjent modellen av tilsynsmyndighetene. Allikevel er fordelen ved bruk av IRB at det gir lavere risikovekter som belyser risikoen i kredittporteføljen bedre, som igjen vil redusere bankenes beregningsgrunnlag.

6.2.2 Vri utlån

Vi har valgt å fokusere på utlån til publikum og hvordan utlån er fordelt mellom privat- og næringskunder. Bakgrunnen for denne avgrensningen er at mesteparten av bankenes aktiva er utlån og det er disse endringene som gjør størst utslag på bankenes gjennomsnittlige risikovekter. For å kunne trekke noen konklusjoner ut ifra utlånsveksten burde vi også sett nærmere på forhold på tilbud på etterspørselssiden i de to markedene for å kunne si noe om resultatene skyldes utlånsvridning eller andre forhold. Siden det ligger litt utenfor formålet med denne oppgaven, nøyer vi oss med å konkludere hvordan utlånsveksten har vært uten å se på underliggende faktorer.

Ved å vri utlån mot sikrere investeringer vil banken oppnå et lavere beregningsgrunnlag som fører til økt ren kjernekapitaldekning, isolert sett. Risikovektene som brukes på boliglån, er lavere enn vektene som brukes til å vurdere næringslån. Det betyr at bankene kan endre sammensetningen av eiendelene sine og oppnå et lavere beregningsgrunnlag uten å gjøre endringer i utlånsvolum eller forvaltningskapital. Ved innføringen av Basel II ble risikovektene for boliglån for standardmetodebanker redusert fra 50% til 35%, mens risikovekter på næringslån ble holdt uforandret på 100%. Denne endringen gjør det relativt sett mer gunstig for bankene å vri utlån mot boliglån enn næringslån for å få redusert beregningsgrunnlaget sitt (Winje og Turtveit, 2014).

For å illustrere dette kan vi se på en bank med totalt 10 milliarder i utlån og som benytter standardmetoden for beregning av kredittrisiko. Vi kan tenke oss at banken har 5 milliarder i totalt utlån til boligformål, og 5 milliarder i totalt utlån til bedriftsmarkedet. Det gir banken et beregningsgrunnlag på:

$$\text{Beregningsgrunnlag} = 5 \text{ mrd} * 35\% + 5 \text{ mrd} * 100\% = 6,75 \text{ mrd}$$

For å etterkomme økte myndighetskrav ønsker banken å redusere beregningsgrunnlaget uten å endre forvaltningskapitalen. Banken kan derfor redusere utlån til bedriftsmarkedet med 1 mrd og øke det tilsvarende med 1 mrd til boliglån (i realiteten betyr dette å avvente at

næringslånene blir tilbakebetalt og allokere amortiserte lån til boligformål i stedet). Totalt beregningsgrunnlag blir etter utlånsvidningen:

$$\text{Beregningsgrunnlag} = 6 \text{ mrd} * 35\% + 4 \text{ mrd} * 100\% = 6,1 \text{ mrd}$$

Som vi ser har, beregningsgrunnlaget falt med litt under 10%, samtidig som forvaltningskapitalen er uendret på 10 milliarder. Om banken hadde hatt 500 millioner i ren kjernekapital, ville ren kjernekapitaldekning økt fra 7,4% til 8,2%.

6.2.3 Redusere totale eiendeler

Bankene kan også redusere beregningsgrunnlaget sitt gjennom en reduksjon i eiendelene. Det kan gjøres ved å selge aktiva. Bankenes aktiva består av verdipapirer (aksjer, obligasjoner, derivater) som bankene kjøper for å oppnå god avkastning på investerte midler. Ved å selge aktiva vil bankens forvaltningskapital reduseres, og dermed vil også beregningsgrunnlaget reduseres (alt annet likt).

Et annet virkemiddel for å redusere totale eiendeler er å dempe utlånsveksten. Det innebærer at etter hvert som bankens kunder tilbakebetaler sine lån, så vil ikke banken utstede nye lån til nye låntakere, eller i hvert fall dempe takten på utlånene. Denne tilpasningen kan få makroøkonomiske konsekvenser da det kan dempe økonomisk vekst ved at lønnsomme investeringsprosjekter ikke blir realisert.

7. Analyse

I analysedelen vil vi gå nærmere inn på hvordan norske og svenske banker har tilpasset seg økte kapitalkrav. Først vil vi gjøre en vurdering av deres tilpasning hver for seg, før vi går nærmere inn på eventuelle forskjeller mellom de to landene og hva som kan forklare forskjellene.

Perioden vi har sett på, er fra slutten av 2008 til slutten av 2014. De første signalene om endringene vi finner i Basel III kom i 2010, og vi anser derfor denne tidsperioden som mest relevant.

Vi har valgt å inkludere de seks største finans- og bankkonsernene i Norge som er omfattet av norske regler. Til tross for at for eksempel Handelsbanken og Danske Bank har større markedsandeler i Norge enn enkelte av sparebankene, er de utelatt av det norske utvalget fordi de kun er utenlandske filialer i Norge. Nordea i Norge er en datterbank av det svenske Nordea-konsernet og er derfor omfattet av norske regler. Det svenske utvalget består av de fire største svenske bankene fordi det representerer majoriteten av det svenske bankmarkedet.

Datagrunnlaget som er benyttet i analysen vår, er sekundærdata fra bankenes årsrapporter og Pilar-rapporter. I tillegg er deler av datamaterialet hentet fra Statistisk Sentralbyrå (SSB) og Statistiska Centralbyråns (SCB) databaser, DNB Markets, Riksbanken og Norges Bank. Rapporter og datamateriale fra Finanstilsynet og Finansinspektionens hjemmesider er også benyttet.

Rammeverket for analysen av bankenes tilpasning til økte kapitalkrav ble først presentert i et working paper fra Bank for International Settlements (BIS) i mars 2014 av Benjamin Cohen og Michela Scatigna (Scatigna og Cohen, 2014). En lignende studie for norske banker er utført av Hanna Winje og Lars-Tore Turtveit i et Staff Memo fra Norges Bank i desember 2014 (Winje og Turtveit, 2014).

Fremgangsmåten går ut på å dekomponere endringer i ren kjernekapitaldekning i bidrag fra endringer i ren kjernekapital (i kroner) og bidrag fra beregningsgrunnlaget (risikovektet volum). Endringene i ren kjernekapital er videre dekomponert i bidrag fra resultat, utbytte, emisjoner og andre endringer i ren kjernekapital. Endringer i beregningsgrunnlaget er dekomponert i endringen i gjennomsnittlig risikovekt (beregnet som risikovektet volum

dividert på forvaltningskapitalen) og endringer i forvaltningskapitalen. Forvaltningskapitalen er definert som balansesummen ved utgangen av året.

Under følger en forklaring av den matematiske utledningen for dekomponeringsøvelsen.

Forholdet mellom ren kjernekapitaldekning (k_t) på to tidspunkt $t = 1$ og $t = 0$ uttrykkes ved forholdet mellom ren kjernekapital (K_t) og beregningsgrunnlaget (B_t) i $t = 1$ og $t = 0$.

$$1) \quad \frac{\frac{K_1}{B_1}}{\frac{K_0}{B_0}} = \frac{\frac{K_1}{K_0}}{\frac{B_1}{B_0}} \rightarrow k_1 = \frac{K_1}{B_1} \cdot \frac{B_0}{K_0} = \frac{K_1}{K_0} \cdot \frac{B_0}{B_1}$$

Endringen i kjernekapitalen er et resultat av tilbakeholdt overskudd (resultat (R) minus utbytte (U)), emisjoner (E) og andre endringer i egenkapitalen (A). Endringen i beregningsgrunnlaget kommer av endringer i forvaltningskapitalen (F) og/eller endringer i risikovekter.

$$2) \quad \frac{K_1}{K_0} = 1 + \frac{R_1}{K_0} - \frac{U_1}{K_0} + \frac{E_1}{K_0} + \frac{A_1}{K_0}$$

$$3) \quad \frac{B_1}{B_0} = \frac{\frac{B_1}{F_1}}{\frac{B_0}{F_0}} \cdot \frac{F_1}{F_0}$$

For å forstå betydningen av de ulike tilpasningene kan uttrykket logaritmetransformeres slik at de ulike komponentene kan ses på som additive komponenter av endringen i ren kjernekapitalandel målt i prosentpoeng. For å gjøre dette tar vi logaritmen på begge sider av uttrykket og multipliserer begge sider med en felles normaliseringsfaktor (N).

$$4) \quad k_1 - k_0 = N \ln \left(\frac{K_1}{K_0} \right) - N \ln \left(\frac{B_1}{B_0} \right)$$

$$\text{der; } N = \frac{k_1 - k_0}{\ln(k_1) - \ln(k_0)}$$

Det første leddet i ligning 4) uttrykker endringen i ren kjernekapital og kan videre dekomponeres i resultat, utbytte, emisjoner og andre endringer i ren kjernekapital, beregnet som et residual.

$$5) \quad N \ln \left(\frac{K_1}{K_0} \right) = \left(G \frac{R_1}{K_0} - G \frac{U_1}{K_0} + G \frac{E_1}{K_0} + G \frac{A_1}{K_0} \right)$$

Der G er en ny normaliseringsfaktor;

$$G = F * \frac{\ln \frac{K_1}{K_0}}{\frac{K_1}{K_0} - 1}$$

Det andre leddet ligning 4) uttrykker økningen i beregningsgrunnlaget og er fratrukket økningen i ren kjernekapital fordi økt beregningsgrunnlag (isolert sett) reduserer ren kjernekapitaldekning.

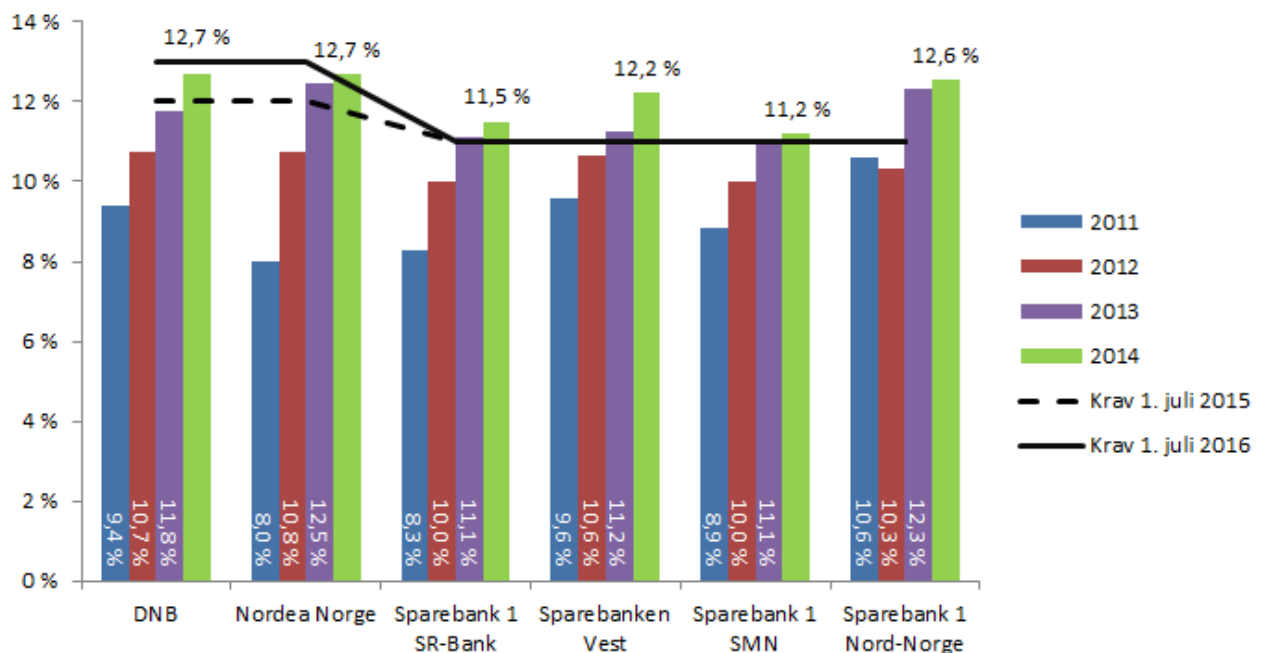
Endringen i beregningsgrunnlaget kan dekomponeres og forklares som endringen i gjennomsnittlig risikovekter (gjennomsnittlig risikovekt $w_t = B_t/F_t$) samt endringen i forvaltningskapitalen.

$$6) \quad N \ln \left(\frac{B_1}{B_0} \right) = \ln \left(\frac{\frac{B_1}{F_1} * F_1}{\frac{B_0}{F_0} * F_0} \right) = N \ln \left(\frac{w_1}{w_0} \right) + N \ln \left(\frac{F_1}{F_0} \right)$$

Det første leddet viser bidraget fra endringer i risikovekter mens det andre leddet viser bidrag fra endringer i forvaltningskapitalen. Reduserte risikovekter (w) og redusert forvaltningskapital (F) vil virke positivt på kjernekapitaldekningen, men ligning 6) vil (i dette tilfellet) bli negativt (pga fortegnet i ligning 4)).

7.1 Norske bankers tilpasning

I analysen av de norske bankene har vi valgt å ta utgangspunkt i de to største finansinstitusjonene i Norge; DNB og Nordea. I tillegg har vi tatt med de fire største regionale sparebankkonsernene; Sparebank 1 SR-Bank, Sparebanken Vest, Sparebank 1 SMN og Sparebank 1 Nord-Norge. I Norge er DNB, Nordea og Kommunalbanken ansett som systemviktige. Kommunalbanken er statlig heleid og låner hovedsakelig ut til kommuner og fylkeskommuner. Virkeområde og eierskapet i Kommunalbanken skiller seg ut sammenlignet med de andre bankene og er derfor utelatt i vår analyse, selv om den er ansett som systemviktig. Figur 13 viser utviklingen i ren kjernekapitaldekning for de norske bankene. Alle sparebankene oppfyller i dag kravet til ren kjernekapitaldekning som gjelder fra 1. juli 2016 på 11%. De to systemviktige bankene, DNB og Nordea, trenger 13% ren kjernekapitaldekning innen 1. juli 2016 og har derfor behov for å bygge opp mer kapital.

Figur 13: Ren kjernekapitaldekning, norske banker

Kilde: Bankenes årsrapporter

Tabell 8 er en oppsummering av endringene i ren kjernekapital, beregningsgrunnlaget og forvaltningskapitalen for alle bankene over hele perioden, mens figur 14 viser hvordan disse nøkkeltallene har utviklet seg.

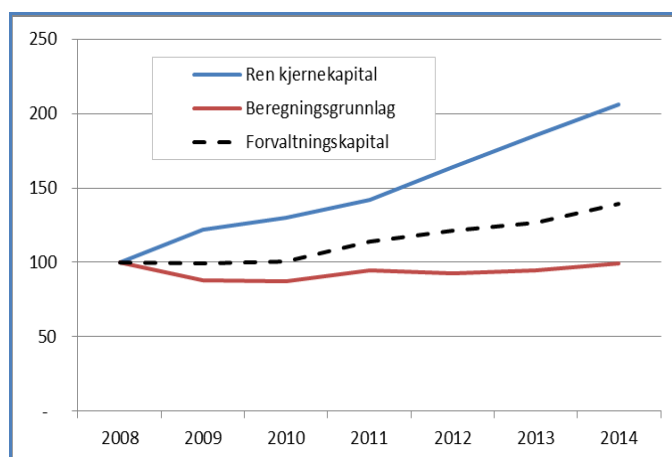

(Tall i millioner NOK)	2008	2014	Prosentvis endring
<i>Ren kjernekapital</i>	110 488	227 297	105,7 %
<i>Beregningsgrunnlag</i>	1 833 774	1 817 625	-0,9 %
<i>Forvaltningskapital</i>	2 751 712	3 830 312	39,2 %
<i>Ren kjernekapitaldekning</i>	6,03 %	12,51 %	6,48 %¹²

Tabell 8: Utvikling i sentrale nøkkeltall, norske banker

Kilde: Bankenes årsrapporter

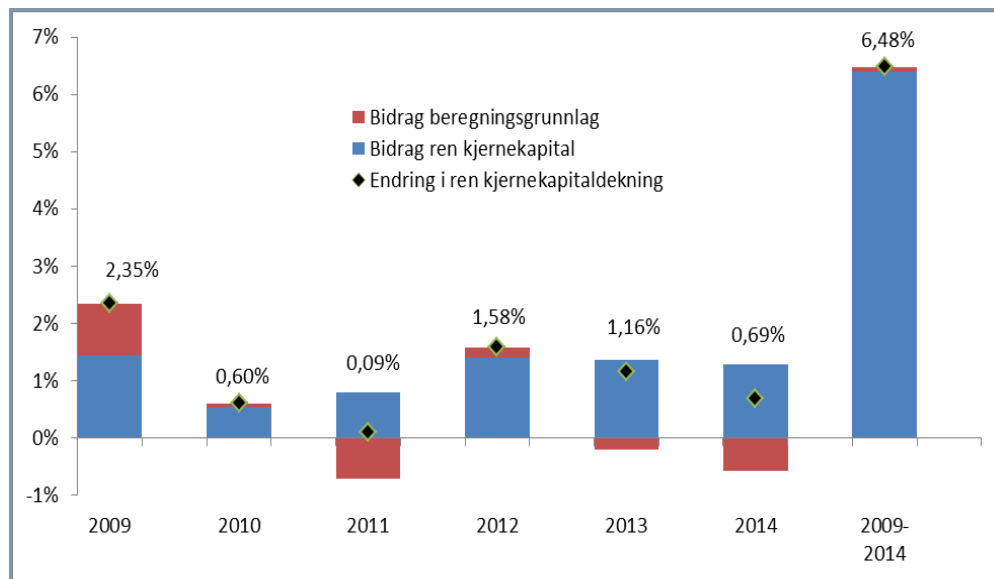
Ren kjernekapital har i løpet av perioden fordoblet seg for de seks norske bankene mens reduksjonen i beregningsgrunnlaget er marginal. Samtidig har gapet mellom forvaltningskapital og beregningsgrunnlag økt. Som et resultat av en kraftig økning i ren kjernekapital og marginal reduksjon i beregningsgrunnlaget har de norske bankene som er med i vår studie, økt sin rene kjernekapitaldekning med 6,48 prosentpoeng fra utgangen av 2008 frem til utgangen av 2014.

Figur 14: Indeksert endring i ren kjernekapital, beregningsgrunnlag og forvaltningskapital. Verdier i 2008 = 100

Kilde: Bankenes årsrapporter

¹² Endring i prosentpoeng

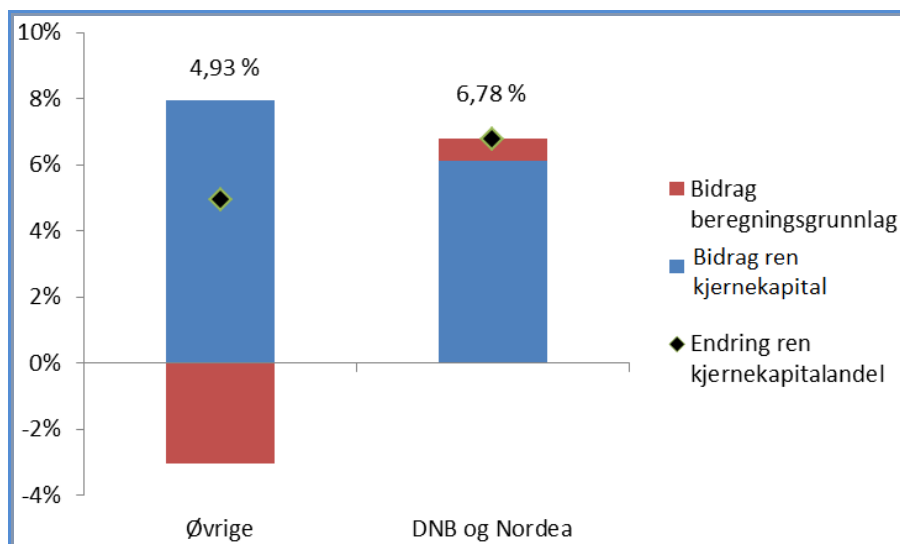
Figur 15: Dekomponert endring i ren kjernekapitaldekning

Kilde: Bankenes årsrapporter og Pilar-rapporter

Dekomponeringen viser også at norske banker i dominerende grad har økt sin rene kjernekapitaldekning gjennom en økning i ren kjernekapital. Totalbidraget til økningen i ren kjernekapitaldekning er 6,4 prosentpoeng. Endringen i ren kjernekapital har vært stabilt stigende gjennom hele perioden, mens endringene i beregningsgrunnlaget har vært mer volatil. Beregningsgrunnlaget fra 2008-2009, 2009-2010 og 2011-2012 hadde negativ vekst (og derav et positivt bidrag til ren kjernekapitaldekning), mens veksten var positiv for de andre årene (negativt bidrag). Tolkning av resultater av endringer i beregningsgrunnlaget er derfor mer sensitivt for hvilket år vi ser på.

Endringen i beregningsgrunnlaget har hatt en beskjeden påvirkning på knapt 0,1 prosentpoeng av den totale økningen i ren kjernekapitaldekning på 6,48 prosentpoeng, mye påvirket av en sterk reduksjon i beregningsgrunnlaget fra 2008 til 2009 (12%). Samtidig var utviklingen i forvaltningskapitalen tilnærmet flat mellom 2008 og 2009. Vi gjør en nærmere analyse av de årlige forskjellene i beregningsgrunnlaget på slutten av kapittel 7.1.2.

I 2014 stod DNB alene for 69% av total forvaltningskapital for bankene i utvalget vårt. Enkelte av resultatene vi presenterer er derfor sterkt vridd mot DNBS tilpasning. For å nyansere dette bildet har vi valgt å gjøre tilsvarende dekomponeringsøvelse for DNB og Nordea for seg opp mot de mindre sparebankene. Av figur 16 er det tydelig at tilpasningsmønstrene har vært relativt ulike for de største bankene i forhold til de minste.

Figur 16: Dekomponert endring i ren kjernekapitaldekning, 2009-2014

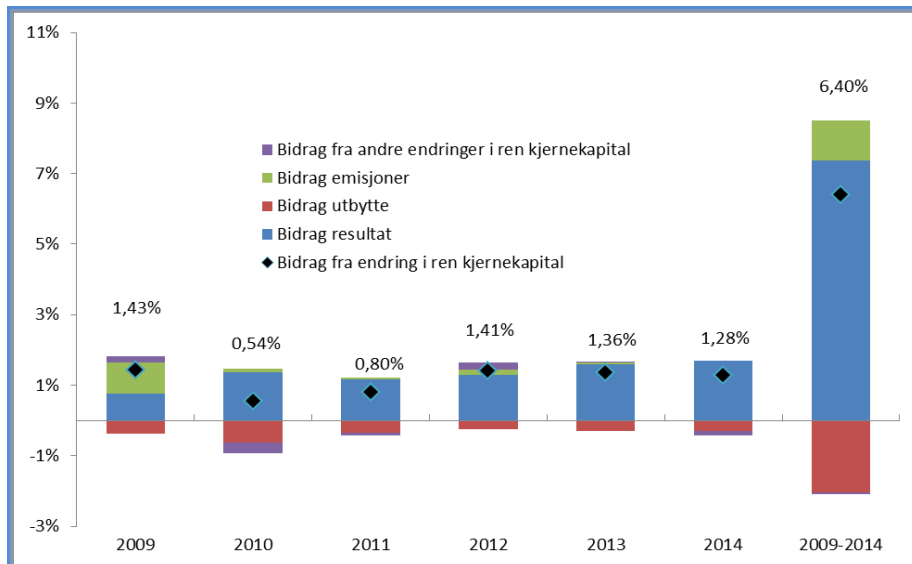
Kilde: Bankenes årsrapporter

Det er tydelig at resultat har vært den største driveren for alle bankene, men det som er interessant, er å se påvirkningen av beregningsgrunnlaget. For de mindre sparebankene har beregningsgrunnlaget bidratt til redusert ren kjernekapitaldekning i alle årene vi har sett på med unntak av 2009 (0,03 prosentpoengs positivt bidrag). Totalt har endringer i beregningsgrunnlaget bidratt til å trekke ned ren kjernekapitaldekning med 3 prosentpoeng. Det impliserer at de mindre bankene, relativt sett, har innhentet mer ren kjernekapital enn DNB og Nordea.

7.1.1 Endringer i ren kjernekapital

Som vi har sett, har norske banker i all hovedsak imøtekommet myndighetenes krav ved å øke den rene kjernekapitalen, og vi vil i det følgende ta for oss *hvordan* de største norske bankene har økt sin rene kjernekapital.

Den sterke veksten og bidraget fra økt ren kjernekapital kan komme fra tilbakeholdt overskudd, emisjoner eller andre endringer i ren kjernekapital. Dekomponeringen av bidraget til ren kjernekapitaldekning (på 6,40 prosentpoeng) viser at det meste av kapitalinnhenting har kommet fra gode resultater kombinert med lave utdelingsforhold. Emisjoner har hatt relativt liten påvirkning på den økningen i ren kjernekapitaldekning (totalt sett 1,20 prosentpoeng), mye drevet av DNBs emisjon i 2009 på 13,9 milliarder kroner.

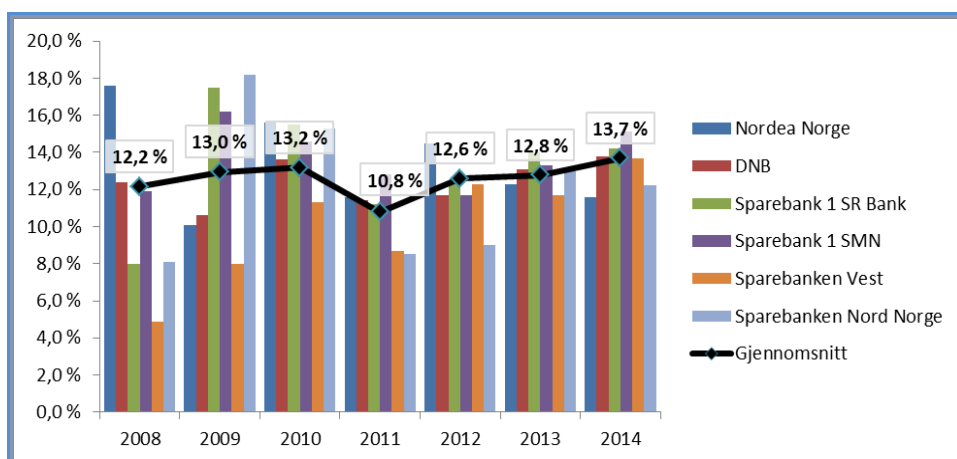

Figur 17: Dekomponert bidrag fra ren kjernekapital, norske banker

Kilde: Bankenes årsrapporter

Økt inntjening

Siden finanskrisen har de norske bankene hatt en positiv utvikling i lønnsomheten. Egenkapitalavkastningen har i perioden vært stabilt god for de norske bankene. Finanskrisen i 2008-2009 ser ikke ut til å ha hatt stor påvirkning på de største norske bankenes egenkapitalavkastning, foruten Sparebanken Vest og delvis Sparebank 1 SR-Bank og Sparebank 1 Nord-Norge.

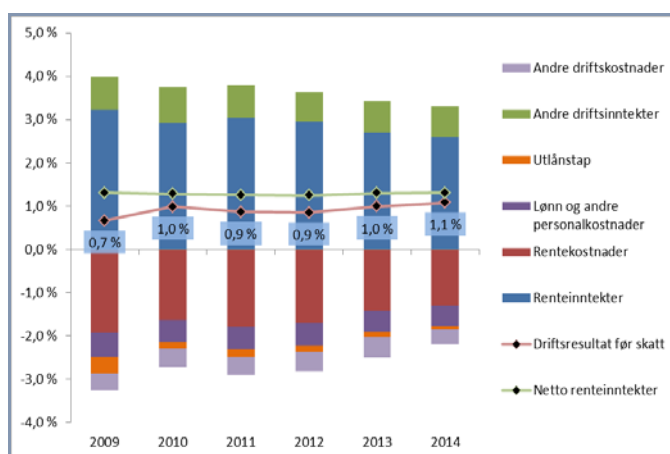
Figur 18: Egenkapitalavkastning, norske banker

Kilde: Bankenes årsrapporter

Om man skulle kunne vurdere om egenkapitalavkastningen er god, må man se det i sammenheng med investorenes avkastningskrav. Sundheim og Thunes (2014) har gjort en

studie på avkastningskrav til store skandinaviske banker og kommet frem til et avkastningskrav på rundt 8% for DNB, 9,25% for Nordea, 6% for Sparebank 1 SMN, 6,75% for Sparebank 1 SR-Bank, 4,41% for Sparebanken Vest og 6,2% for Sparebank 1 Nord-Norge. Bankene har alle levert avkastning over disse kravene, og resultatene må derfor kunne anses som tilfredsstillende. Flere av de norske bankenes salg av Nets Holding i 2014 bidro til en økning i egenkapitalavkastningen i 2014, til tross for at egenkapitalen økte betydelig fra 2013 til 2014. Om vi ser bort fra gevinsten fra salget var egenkapitalavkastningen i 2014 omtrent den samme som i 2013. Det er også viktig å se egenkapitalavkastningen i lys av at bankenes egenkapital har økt betraktelig de siste årene. Det indikerer ikke bare at bankene har levert god avkastning på investorenes midler, men også at de har klart å øke lønnsomheten i takt med økningen i egenkapitalen (Finanstilsynet, 2015).

En dekomponering av bankenes resultatregnskap viser at renteinntektene og rentekostnadene, som andel av GFK, har falt i løpet av seksårsperioden. Det impliserer at kostnaden ved å hente finansiering har gått ned samtidig som bankenes inntekter fra utlån også har gått ned. Det betyr allikevel at norske banker har hatt høy inntjening på utlån siden forvaltningskapitalen har økt, men inntektsveksten (i kroner) har hatt lavere vekst enn forvaltningskapitalen. Netto renteinntekter har vært stabilt over 1% gjennom hele perioden.

Figur 19: Dekomponert resultatutvikling, norske banker

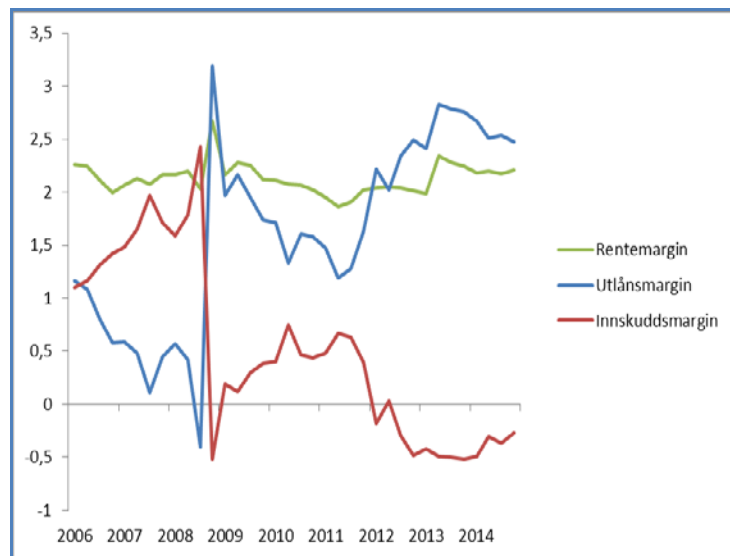
Kilde: Bankenes årsrapporter

Dersom vi ser på rentemarginer for alle banker og kredittforetak i løpet av det siste tiåret, underbygges dette faktum, se figur 20. Økte utlånsmarginer¹³ har blitt kompensert med reduserte innskuddsmarginer (målt mot 3 mnd NIBOR). Den lave innskuddsmarginen, som

¹³ Utlånsrenten som er benyttet til å beregne utlånsmarginen er flytende rente på nye avtaler for nedbetalingslån med pant i bolig for alle banker

siden 2012 har vært negativ, kommer av sterk konkurranse om innskudd (Finanstilsynet, 2015). Utlånsmarginer og innskuddsmarginer har også historisk vært negativt korrelert. Det siste tiåret har rentemarginen (summen av innskudds- og utlånsmargin) vært stabil rundt 2 prosentenheter. Hvis vi ser tilbake til før bankkrisen i Norge på begynnelsen av 90-tallet, var rentemarginene rundt 5 prosentpoeng, så selv om utlånsmarginene i dag er historisk høye, er rentemarginene til sammenligning relativt lave (Erard, 2014). Under Norges Banks rentemøte 27. mars 2014 påpekte direktør for finansiell stabilitet, Amund Holmsen, at denne reduksjonen i rentemarginer i stor grad kan tilskrives bankenes reduserte kostnadsnivå, som i stor grad kommer av økt digitalisering og effektivisering av bankdriften (Norges Bank, 2014a).

Med tanke på at de norske bankene har mer utlån enn innskudd, vil bankene også profitere på en høy utlånsmargin og lav innskuddsmargin, alt annet likt. Så til tross for at rentemarginen har vært relativt stabil, har bankene oppnådd bedret lønnsomhet ved å øke utlånsrentene og kompensere med tilsvarende økning i innskuddsrentene, enn omvendt.

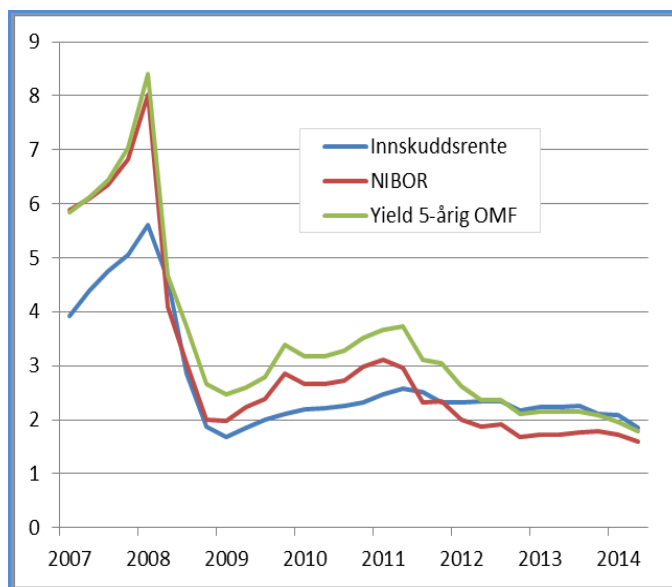
Figur 20: Rentemarginer, målt mot 3 mnd NIBOR

Kilde: SSB

Reduserte renteutgifter er et resultat av at bankenes finansieringskostnader har gått ned. Som vi så i kapittel 4.2, består en stor del av bankenes utlånsfinansiering av kundeinnskudd og obligasjoner (fortrinnsvis OMF), men også av finansieringer i pengemarkedet. For å tegne et bilde av hvordan denne finansieringskostnaden har utviklet seg, har vi valgt å se på utviklingen i kostnaden på ulike finansieringskilder for bankene. Vi har derfor innhentet data for OMF med 5-års løpetid fra DNB Markets, samt NIBOR og flytende innskuddsrente til publikum fra Statistisk Sentralbyrå. Det betyr at innskuddsrentene i figur 21 og utlån- og innskuddsrentene som er brukt for å beregne marginene i figur 20, omfatter alle norske banker, og ikke kun bankene i utvalget vårt.

Bankenes finansieringskostnad har de siste årene vært fallende, se figur 21. Reduksjonen er mest tydelig fra slutten av 2010. Finansieringskostnaden på OMF har blant annet gått ned fra i underkant av 4% til omlag 2%. En halvering i bankenes kostnad på utstedte obligasjoner må kunne sies å være en relativt stor reduksjon. På samme tid har Norges Banks styringsrente kun gått ned med 75 basispunkter, fra 2,25% i andre og tredje kvartal 2011, til 1,5% som den er på i dag (27. mai 2015) (SSB).

Reduksjonen i bankenes finansieringskostnad kan både tilskrives lavere referanserenter, men også lavere risikopåslag ved refinansiering av obligasjonslån. Obligasjonslån som forfaller nå vil kunne refinansieres med et lavere risikopåslag. Det vil gi bankene lave finansieringskostnader også fremover. De reduserte rentepåslagene på obligasjonslån, spesielt på OMF, kommer delvis av den europeiske sentralbankens (ECB) oppkjøpsprogram for covered bonds (Finanstilsynet, 2015).

Figur 21: Finansieringskostnad, norske banker

Kilde: SSB og DNB Markets

Som et resultat av billigere finansieringskostnad har altså norske banker hatt større handlingsrom ved utlån, selv om markedsrentene bankene finansierer seg med og rentene de tilbyr sine kunder samvarierer. Bankenes finansieringskostnad er ikke så lett å påvirke for hver enkelt bank da den i stor grad påvirkes av markedskrefter. Samtidig er bankenes finansieringskostnad nært knyttet opp mot bankens kredittverdighet, som oftest kvantifisert av godkjente ratingbyråer (eksempelvis Standard & Poor's eller Moody's).

Et vektet snitt av kostnaden på de ulike finansieringskildene, ut i fra bankenes finansieringsstruktur, ville gitt oss en estimert finansieringskostnad for bankene. Det er også verdt å nevne at bankene benytter seg av andre finansieringskilder som ikke er inkludert i figur 21, deriblant senior bankobligasjoner eller sertifikater.

Reduksjonen i finansieringskostnadene har vært bidragsytende til bankenes gode resultater de siste årene. Selv om disse kostnadene i stor grad styres av eksternaliteter, kan bankene også kutte kostnader ved den ordinære bankdriften. Helt siden Finanstilsynet varslet strengere kapitalkrav, har kostnadsutt og effektivisering av bankdriften vært prioritert i de fleste norske bankene, noe de også skriver i sine egne årsrapporter. Tabell 9 viser en årlig oversikt over kostnadsgraden for de ulike bankene.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Endring
DNB	51,4 %	48,1 %	47,6 %	47,1 %	49,1 %	45,7 %	41,9 %	-18,5 %
Nordea Norge	42,0 %	47,0 %	44,0 %	47,0 %	41,0 %	37,0 %	42,0 %	0,0 %
Sparebank 1 SR Bank	58,5 %	46,7 %	45,9 %	50,0 %	49,9 %	44,9 %	41,8 %	-28,5 %
Sparebank 1 SMN	55,1 %	46,8 %	44,2 %	53,2 %	54,0 %	48,0 %	44,0 %	-20,1 %
Sparebanken Vest	63,5 %	60,4 %	56,9 %	60,9 %	49,7 %	48,8 %	45,5 %	-28,3 %
Sparebanken Nord-Norge	59,0 %	45,0 %	46,8 %	57,0 %	53,8 %	47,2 %	44,4 %	-24,7 %
Gjennomsnitt	54,9 %	49,0 %	47,6 %	52,5 %	49,6 %	45,3 %	43,3 %	-21,1 %

Tabell 9: Kostnadsgrad i norske banker

Kilde: Bankenes årsrapporter

Kostnadsgraden har for det meste vært fallende, med unntak av 2011. Det er også noe individuelle forskjeller mellom bankene, og Nordeas datterbank i Norge har ingen endring i kostnadsgraden fra 2008 til 2014. Det er riktignok store årlige forskjeller i kostnadsgraden til Nordea, noe som må hensyntas i vurderingen av Nordeas evne til kostnadseffektivisering. Fra 2013 til 2014 økte eksempelvis Nordeas kostnadsgrad med 13,5%, men dette er i stor grad på grunn av en restrukturering i forbindelse med deres kostnadseffektiviseringsprogram. Nordea skriver i årsrapporten for 2014 at kostnadene økte med omlag 2-3% fra 2013 til 2014, korrigert for engangsutgiftene til Nordeas restrukturingsprogram. Utover dette har de fire minste bankene i utvalget vårt hatt en betydelig høyere kostnadsgrad enn DNB og Nordea, men det er også de mindre bankene som har hatt størst reduksjon i kostnadsnivået. Endringen i gjennomsnittlig kostnadsgrad for bankene er redusert med 21,1%. Det må kunne sies å være betydelige kostnadsutt eller – effektivisering av bankdriften. Økt digitalisering og en reduksjon i fysiske kontaktpunkter, særlig hos de største bankene, har også vært med og bidratt til økt kostnadseffektivisering.

Som et ledd i kostnadseffektiviseringen har også flere banker hatt en uttalt strategi om en reduksjon i antall årsverk (Winje og Turtveit, 2014). Omtrent halvparten av bankenes drifts-

kostnader er relatert til lønn og andre personalkostnader. Bankenes lønnskostnader, som andel av GFK, har falt marginalt. Allikevel må vi ta hensyn til generell lønnsvekst og antall årsverk i banken. Det vil si at lønnskostnadene ville økt omtrent like mye som det generelle lønnsnivået, gitt uendret antall årsverk. Nedbemanninger bør ses i sammenheng med at bankene vokser (forvaltningskapitalen øker), noe som gjør at effektiviseringen er ekstra viktig og faktisk endring fremkommer ikke direkte av tallene – da måtte vi også korrigert for årsverk. Flere av bankene har rapportert om nedbemanninger i sine rapporter. DNB og Nordea har kuttet årsverk med henholdsvis 17,1% og 20,8% fra 2008 til 2014. Sparebank 1 SMN har på sin side hatt en økning i antall årsverk på 22,5%. De andre mindre bankene har også hatt marginale kutt eller noe økning i antall årsverk i perioden. Lønnskostnadene har, samlet, økt med 11,5%. Sett i sammenheng med reduksjonen i kostnadsgraden for bankene impliserer dette at bankene har hatt en betydelig kostnadseffektivisering av bankdriften.

Til slutt har lave utlånstap bidratt til å bedre norske bankers resultater. Et virkemiddel for å begrense eller redusere tap på utlån er å stille høyere krav til låntakere. Norske tilsynsmyndigheter har blant annet satt retningslinjer på at private boliglåntakere bør ha egenkapital tilsvarende 15% av boligens verdi. Ved kredittvurdering av kundene opererer bankene også med rentemarginer på ca. 5 prosentpoeng over dagens rentenivå for å redusere risikoen for at låntakere ikke klarer å betjene gjelden sin ved en kraftig renteoppgang. Denne praksisen, sammen med god vekst i norsk økonomi, har bidratt til at utlånstapene har holdt seg på lave nivåer de senere årene.

Innhente ny egenkapital

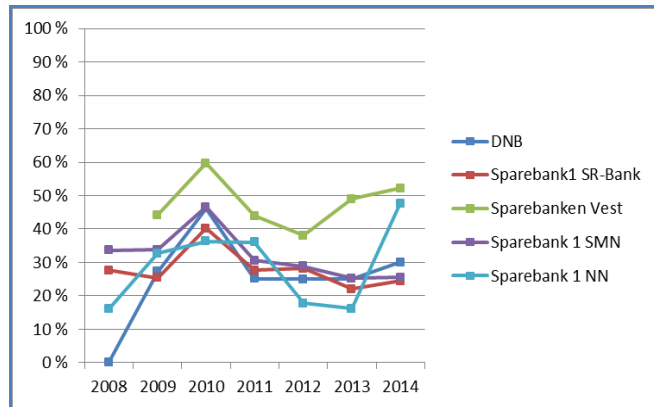
Figur 17 viser at emisjoner hatt beskjedne påvirkning på bankenes innhenting av ren kjernekapital. DNBs emisjon i 2009 på 13,9 milliarder driver mye av totalbidraget til økt ren kjernekapital.

Mye av forklaringen på hvorfor bankene i liten grad har benyttet emisjoner, kan være kombinasjonen av at norske myndigheter har gitt bankene god tid på å tilpasse seg kravene og at emisjoner er kostbart, både i form av direkte kostnader og av høyere avkastningskrav på egenkapitalen. At bankene har hatt god tid til å tilpasse seg kravene, betyr at det ikke har vært akutt behov for kapital, og de har således hatt mulighet til å øke ren kjernekapital gjennom økt lønnsomhet og redusert utbytte i stedet. I tillegg er tilbakeholdt overskudd også en billigere og viktigere finansieringskilde for bankene enn å utstede ny egenkapital, og vil derfor være foretrukket (Norges Bank, 2014, s. 37-38).

Tilbakeholde overskudd

Figur 17 viser at redusert utbytte har vært en viktig bidragsyter for de norske bankene til å øke ren kjernekapital. Det er flere av de norske bankene som rapporterer et mål om ca. 50% utdelingsforhold på lang sikt, men de fleste bankene har de senere årene hatt relativt moderate utdelingsforhold.

Nordeas datterselskap i Norge betaler ikke utbytte, men det har vært betalt konsernbidrag fra datterselskapet til Nordea i Sverige i 2008 og 2009. Vi har valgt å utelukke dette fra oversikten over norske banker. Nordeas utbytte vil bli diskutert under svenske bankers utvikling i utbytte.

Figur 22: Utbyttegrad Norge

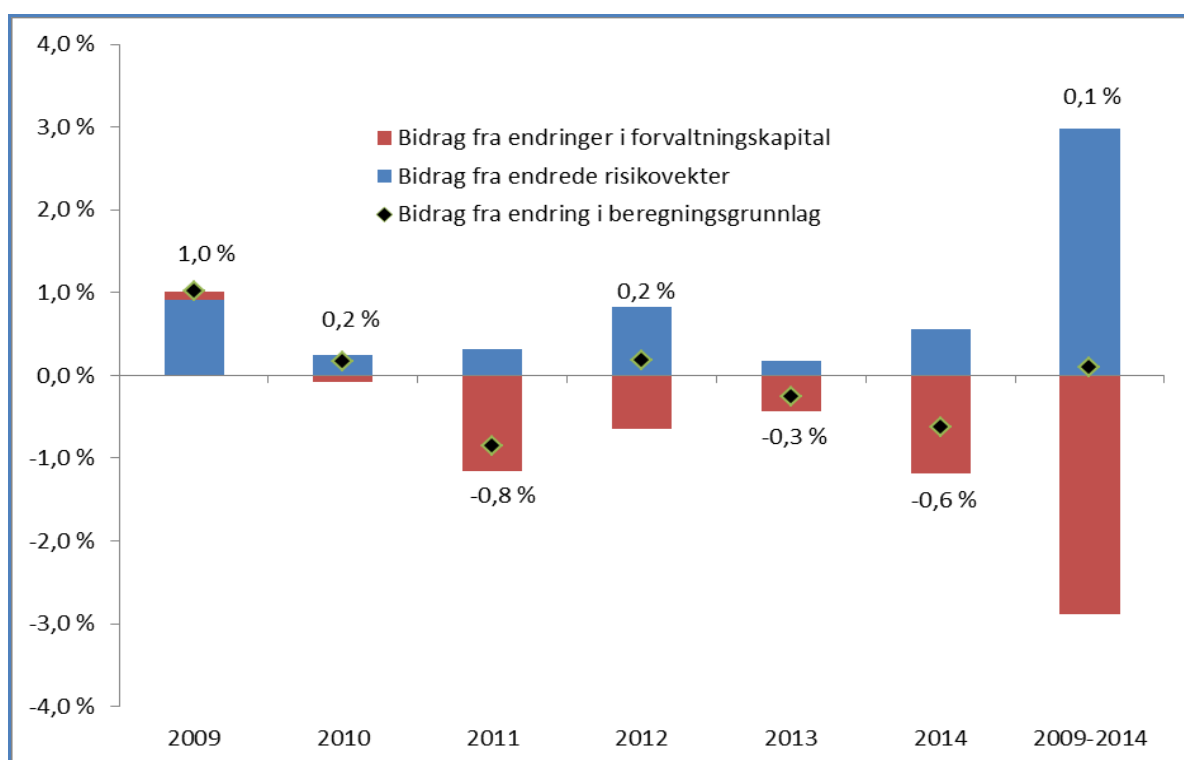
Kilde: Bankenes årsrapporter

Gjennomgående skriver samtlige banker i sine årsrapporter at utbyttet

skal tilpasses soliditeten i bankene. DNB hevder blant annet i sin årsrapport for 2014 at styrkingen av kapitaldekningen vil være styrende for utbyttepolitikken. Per nå har DNB et langsiktig mål om en utdelingsgrad på omlag 50%. DNB skriver også at de fokuserer på markedssituasjonen, eksterne rammebetingelser, utlånsvekst og behov for kjernekapital når de fastsetter utbyttet. De øvrige sparebankene har også et mål på 50% utdelingsgrad. Sparebanken Vest kommuniserer at de tar sikte på å utbetale mellom 50%-80% av overskuddet sitt. Sparebank 1 Nord-Norge sier eksempelvis i årsrapporten for 2014 at eierne må påberegne en utbyttegrad under 50% frem mot 2016. De nevner også at bankens soliditet i dag tilsier en tilnærmet normalisert utbytteandel. Om vi sammenligner figur 13 og figur 22, som viser henholdsvis ren kjernekapitaldekning og utbyttegrad, ser vi at det er en viss sammenheng mellom utbyttegrad og ren kjernekapitaldekning, spesielt for 2014. Sparebanken Vest og Sparebank 1 Nord-Norge er de to bankene som oppfyller kravet gjeldende fra 1. juli 2016 med best margin, og de har et utdelingsforhold i 2014 på henholdsvis 52% og 48%. Dette er også i samsvar med deres langsiktige mål på utbytteandel. Det kan derfor tyde på at de er tilfredse med kapitaldekningen og nå nærmer seg et normalnivå igjen.

7.1.2 Endringer i beregningsgrunnlaget

Et positivt bidrag fra beregningsgrunnlaget kan isolert sett komme av en reduksjon i risikovektene eller at forvaltningskapitalen reduseres. En endring i eiendelenes sammensetning vil også påvirke beregningsgrunnlaget, men er vanskeligere å kvantifisere for modellen vår. Vi har derfor valgt å kvalitativt beskrive eventuelle endringer i bankenes utlånsporteføljer for seg. For å undersøke bidraget til endringer i ren kjernekapitaldekning som kommer av endringer i beregningsgrunnlaget kan vi utføre dekomponeringsøvelsen fra ligning 6). Det gir oss følgende resultat for alle bankene samlet:

Figur 23: Dekomponert bidrag fra beregningsgrunnlag, norske banker samlet

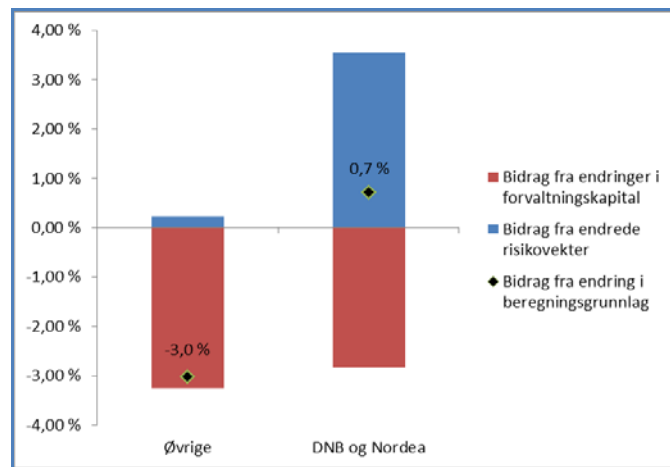
Kilde: Bankenes årsrapporter

Forvaltningskapitalen har for alle bankene økt med totalt 39,2% i løpet av perioden, mens beregningsgrunnlaget har holdt seg forholdsvis stabilt. En økning i forvaltningskapitalen vil isolert sett øke beregningsgrunnlaget.

Figur 23 viser at beregningsgrunnlaget ikke har endret seg så mye fra år til år, og trenden er at endringer i risikovektene bidrar til redusert beregningsgrunnlag, men det faktum at forvaltningskapitalen øker, demper effekten endrede risikovekter har. Om vi ser på DNB og

Nordea for seg sammenlignet med de mindre sparebankene, har utviklingen vært litt annerledes.

Bidraget til reduksjonen i beregningsgrunnlaget for DNB og Nordea har kommet av endringer i risikovektene, mens bidraget fra endringer i risikovekter har vært tilnærmet ikke-eksisterende for de mindre bankene. Samtidig har økningen i forvaltningskapitalen bidratt til en økning i beregningsgrunnlaget for de mindre bankene i utvalget.

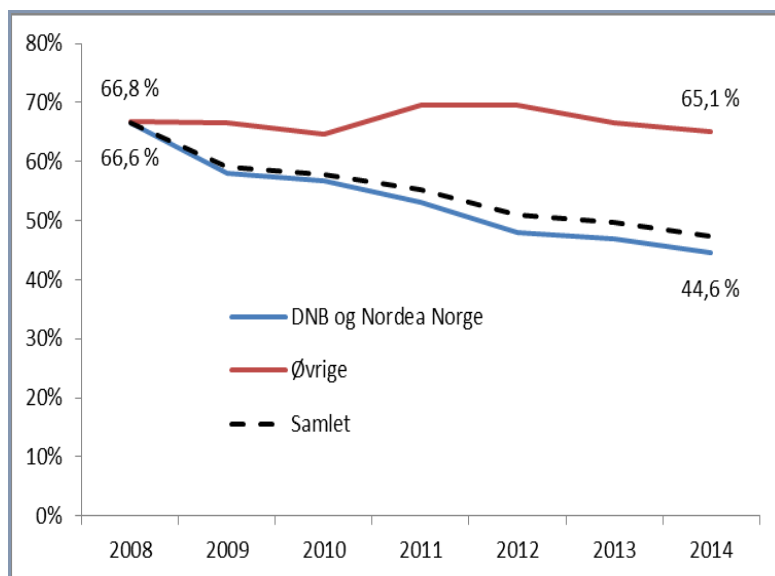

Figur 24: Dekomponert bidrag fra beregningsgrunnlag, 2009-2014

Kilde: Bankenes årsrapporter

Redusere risikovekter

Figur 24 viser at det knapt har vært noe bidrag fra endringer i risikovekter for de mindre bankene. Gjennomsnittlig risikovekt beregnes ved å dividere beregningsgrunnlaget på forvaltningskapitalen ved utgangen av året. Vi har valgt å gjøre dette separat for DNB og Nordea da disse to bankene samlet står for en stor andel av samlet beregningsgrunnlag (illustrert ved stiplet linje i figur 25) og dermed vrir utvalget mot deres endringer i risikovekter. Samtidig har utviklingen i risikovektene for de mindre bankene vært relativt forskjellig fra de store bankene.

Figur 25: Utvikling i gjennomsnittlig risikovekt – norske banker

Kilde: Bankenes årsrapporter

Vi ser at risikovektene til DNB og Nordea har vært synkende i hele perioden, fra 67% i 2008 til 45% i 2014. For de mindre bankene har utviklingen i de gjennomsnittlige risikovektene vært tilnærmet flat. Reduksjonene i gjennomsnittlige risikovekter kan ha flere årsaker;

1. Forbedrede IRB-modeller for beregning av kredittrisiko
2. Overgang fra standardmetoden til IRB-metoden ved beregning av kredittrisiko
3. En endring i eiendelenes sammensetning i balansen ved at utlån er vridd mot sikrere investeringer (se neste avsnitt)

Alle bankene bruker IRB-metoden, men det er forskjell i hvor stor andel av kredittporteføljen det brukes. Godkjennelse av IRB hos tilsynsmyndighetene kan ta lang tid og er svært ressurskrevende. Vi ser at de største norske bankene har hatt en stadig større andel av sin portefølje beregnet med IRB. Spesielt innenfor næringslån har det vært store endringer i risikovekter for de største bankene. I tillegg har risikovektene for ulike næringslån gått ned som en følge av gode tider i norsk økonomi, lave utlånstap og at lånekundene generelt har fått en lavere risikoklasse. Spesielt DNB og Nordea bemerker i sine årsrapporter at de har redusert sine eksponeringer mot høyrisikobransjer som olje og shipping, og at dette har vært medvirkende for å redusere gjennomsnittlige risikovekter.

Noe av forklaringen på de mindre bankenes relativt flate utvikling i gjennomsnittlige risikovekter kan være at disse bankene benytter IRB-metoden på en mindre del av porteføljen enn

de største bankene, eller at de ikke har ressurser til å videreutvikle IRB-modellene sine. En flat utvikling i gjennomsnittlige risikovekter kan også indikere at bankene ikke har gått aktivt inn for å redusere beregningsgrunnlaget ved for eksempel å vri sine utlån.

Utlånsvridning

Bankenes endringer i gjennomsnittlig risikovekt kan også være et resultat av endringer i beregningsmodellene men også en endring i utlånsstrukturen. Bankenes aktiva består, som vi så i kapittel 3.1.1, av utlån til publikum, innskudd i sentralbanken eller til andre finansinstitusjoner og verdipapirer. Ved å vri utlån fra næringslån til boliglån vil gjennomsnittlig risikovekt reduseres. Som et resultat av det vil også beregningsgrunnlaget gå ned.

	Utlånsvekst 2008-2014	Vekst i næringslån 2008-2014	Vekst i boliglån 2008-2014
DNB	4,1 %	2,4 %	6,8 %
Nordea Norge	2,0 %	-2,0 %	8,0 %
Sparebank 1 SR-Bank	4,9 %	1,5 %	7,5 %
Sparebank 1 SMN	4,9 %	4,8 %	6,8 %
Sparebanken Vest	7,5 %	4,1 %	8,7 %
Sparebank 1 Nord-Norge	3,1 %	4,9 %	2,0 %
Totalt	3,9 %	1,7 %	7,0 %

Tabell 10: Geometrisk gjennomsnittlig (årlig) utlånsvekst for norske banker

Kilde: Bankenes årsrapporter

Tabell 10 viser at utlånsveksten i Norge har vært god de siste 6 årene, og gjennomsnittlig vekst fra 2008 til 2014 har vært 3,9%. Det er relativt stor forskjell mellom utlånsveksten for næringslån og boliglån i perioden. Nordea skiller seg mest ut fra de andre bankene ved at de har redusert eksponeringene sine mot ikke-finansielle foretak, mens gjennomsnittlig utlånsvekst til boliglån har vært 8%. I årsrapporten fra 2012, det året en del av reduksjonen stammer fra, skriver Nordea at reduksjonen i næringslån er i tråd med deres strategi om å redusere beregningsgrunnlaget ved å vri utlån til låntakere med lavere risikovekter. De fleste andre bankene har hatt noe vekst i næringslån, men størst vekst i boliglån. Samtidig har Sparebank 1 Nord-Norge hatt en større vekst i næringslån enn boliglån som, isolert sett, trekker i retning av høyere gjennomsnittlige risikovekter. Det kan forklare noe av grunnen til at gjennomsnittlig risikovekt for de mindre bankene har vært relativt flat, jf. figur 25. Veksten i totale utlån i de mindre bankene har også vært større enn veksten for de store bankene, og forvaltningskapitalen har relativt sett økt mer for de små bankene. Dette trekker også i retning av et høyere beregningsgrunnlag. De mindre bankene tenderer allikevel til å ha

---

høyere andeler utlån til privatmarkedet enn de større bankene. Sparebanken Vest har eksempelvis 73% utlån til privatmarkedet i 2014, sammenlignet med DNBs 42%.

Hvis vi ser samlet på alle bankene i analysen, har utlån til privatkunder (boliglån) hatt betydelig sterkere vekst enn utlån til bedriftskunder. Hvorvidt reduksjonen i utlån til ikke-finansielle foretak til fordel for boliglån er en bevisst handling fra bankenes side, kan det stilles spørsmål ved, men uavhengig av det vil økt eksponering i boliglån på bekostning av næringslån medføre lavere gjennomsnittlige risikovekter.

Utlån til privat- og bedriftsmarkedet er i stor grad avhengig av etterspørselen etter lån i markedene. Det vi har sett de siste årene, er at kredittveksten for ikke-finansielle foretak er svekket, men dette kan også være et resultat av bankenes endringer i utlånspraksis. Allikevel følger vekst i kreditt til ikke-finansielle foretak deres forventninger om fremtidige markedsforhold. Ved svekket tro på norsk økonomi i årene fremover vil også foretakene være mer påpasselige ved å ta opp kreditt. Utlånsveksten til innenlandske bedriftskunder har de siste årene vært lav, som delvis kan forklares av at norske bedrifter i større grad har hentet finansiering i obligasjonsmarkedene. Bankene rapporterer også noe redusert utlån til bransjer med høye risikovekter, noe som kan tolkes som et virkemiddel for å redusere beregningsgrunnlaget. På samme tid har veksten i kreditt til husholdninger vært stabil. Svekket kredittvekst for foretak, og samtidig en stabil vekst og etterspørsel etter kreditt til husholdninger, kan derfor forklare noe av endringene i bankenes utlånsporteføljer (Finanstilsynet, 2015).

Redusere totale eiendeler

Som et ledd i å redusere beregningsgrunnlaget kan bankene selge eiendeler eller dempe utlånsveksten. Veksten i forvaltningskapitalen har for de norske bankene vært positiv for perioden sett under ett, og det er ingen antydninger i bankenes kommunikasjon at redusert forvaltningskapital er en bevisst strategi for å bedre kapitaldekningen. Til tross for at Nordea har redusert eksponeringer mot ikke-finansielle foretak, tolker vi dette som utlånsvridning snarere enn en bevisst reduksjon i totale eiendeler.

Forklaring på årlige endringer i beregningsgrunnlaget

Figur 15 viste at det er en del årlige forskjeller i bidraget fra beregningsgrunnlaget. Vi finner det derfor hensiktsmessig å forklare litt nærmere hva disse forholdene skyldes. Informasjonen som er presentert nedenfor stammer hovedsakelig fra bankenes Pilar-

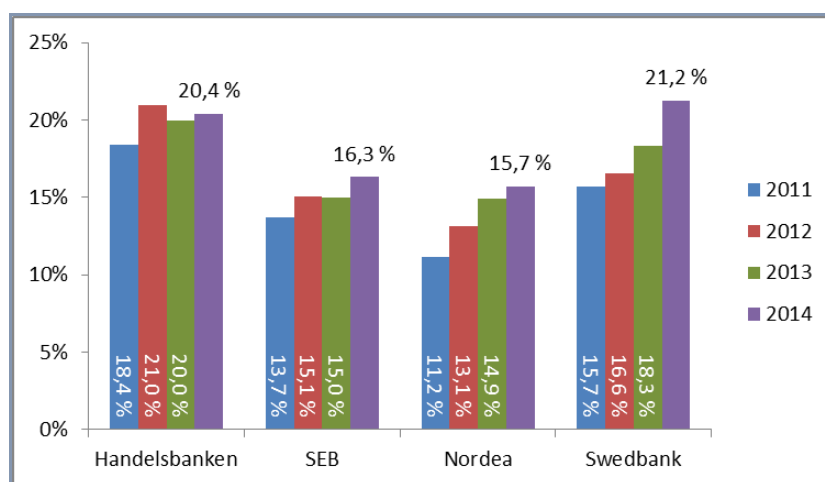
rapporter i de respektive årene det er referert til i teksten. Det er imidlertid noe begrenset hvor detaljert utviklingen i bankenes beregningsgrunnlag fra år til år er beskrevet i deres rapporter. Samtidig er beregningsgrunnlaget i stor grad vridd mot DNBs endringer på grunn av bankens relative størrelse i forhold til de andre bankene.

I 2009 ble bankenes beregningsgrunnlag redusert med 12% og er det året med desidert kraftigst reduksjon i beregningsgrunnlaget for norske banker. I DNBs Pilar-rapport tilskrives den sterke reduksjonen en styrket krone slik at valutalån fikk en lavere verdi målt i norske kroner. I tillegg var det svak etterspørsel etter lån fra bedriftsmarkedet. Vi ser blant annet en nedgang på over 10% i utlånsvolumet til bedriftsmarkedet for DNB og Nordea fra 2008 til 2009. I 2010 falt beregningsgrunnlaget noe, mye drevet av en positiv utvikling i norsk økonomi slik at sannsynligheten for mislighold i bankenes IRB-modeller gikk ned. Dette veide noe opp for en positiv lånevekst, spesielt til privatkunder. 2011 er det året hvor beregningsgrunnlaget har økt mest for de fleste bankene, og det var også dette året utlånsveksten var høyest. Samlet steg totalt utlån utlån (til privat- og næringsmarked) for de norske bankene med 10% i 2011. Beregningsgrunnlaget økte marginalt i 2012, men her var bidraget fra endringer i forvaltningskapitalen og risikovekter omtrent ett prosentpoeng. Den sterke påvirkningen fra begge disse faktorene kom av redusert verdi av eksponeringer mot bedriftsmarkedet som et resultat av en styrket krone. Bidraget fra beregningsgrunnlaget fra 2013 til 2014 er negativt og skyldes i stor grad strengere krav fra myndighetene for godkjenning av boliglånsvekter. Denne innstramningen kom av myndighetenes innføring av et LGD-gulv. Det er allikevel ikke alle bankene som er like hardt rammet av denne innstramningen, men hovedårsaken til det negative bidraget stammer herfra. Redusert eksponering mot bransjer med høy risiko eller bedriftsmarkedet for øvrig har de andre årene vært med på å trekke ned beregningsgrunnlaget noe. Samtidig har utlånsvekst trukket beregningsgrunnlaget i den andre retningen, men på grunn av redusert risiko i bankenes totale kredittportefølje har ikke beregningsgrunnlaget økt nevneverdig. En annen observasjon vi har gjort, er at flere av bankene rapporterer at Basel I-gulvet er effektivt ved deres beregning av kapitaldekningen. Dette kommer ikke eksplisitt til uttrykk dekomponeringen, men trekker opp beregningsgrunnlaget.

7.2 Svenske bankers tilpasning

I analysen av svenske bankers tilpasning til økte kapitalkrav har vi valgt å se på de fire største konsernene i Sverige da disse samlet utgjør en markedsandel på over 75%. Det er de fire systemviktige bankene i Sverige som er med i vår analyse; Handelsbanken, SEB, Nordea og Swedbank (Finanstilsynet, 2013b).

Figur 26: Ren kjernekapitaldekning, svenske banker

Kilde: Bankenes års- og Pilar 3-rapporter

Figur 26 gir en oversikt over svenske bankers rene kjernekapitaldekning. Det er store forskjeller mellom bankene i deres rene kjernekapitaldekning. Forskjellene er en konsekvens av risikogulvet på norske og svenske boliglån, og at banker med mye utlån til norske og svenske kunder derfor vil få et høyere krav til ren kjernekapitaldekning – dette er nærmere omtalt i kapittel 5.4. De fire bankenes krav til ren kjernekapitaldekning er per Q4 2014 henholdsvis 17,8%, 15,6%, 14,8% og 19,2% - i samme rekkefølge som bankene er oppgitt i figuren. Det betyr at samtlige banker oppfyller kravet til ren kjernekapitaldekning per Q4 2014 (Finansinspektionen, 2014a).

Tabell 11 viser endringene i de mest relevante nøkkeltallene for de fire svenske bankene.

(Tall i millioner SEK)	<i>Prosentvis</i>		
	<i>2008</i>	<i>2014</i>	<i>endring</i>
<i>Ren kjernekapital</i>	376 869	506 185	34,3%
<i>Beregningsgrunnlag</i>	4 255 363	2 911 097	-31,6%
<i>Forvaltningskapital</i>	11 686 271	14 020 565	20,0%
<i>Ren kjernekapitaldekning</i>	8,86%	17,39%	8,53%¹⁴

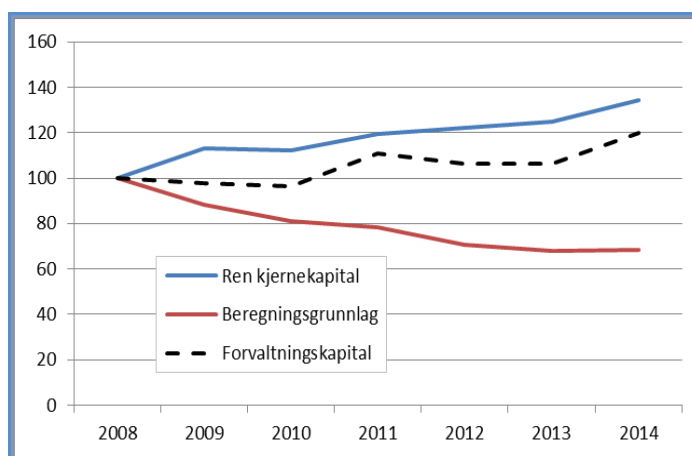
Tabell 11: Utvikling i sentrale nøkkeltall, svenske banker

Kilde: Bankenes års- og Pilar 3-rapporter

Ren kjernekapital har i perioden økt med drøyt en tredel, mens beregningsgrunnlaget har blitt redusert med nesten en tredel. Den kombinerte endringen har ført til at ren kjernekapitaldekning har økt med 8,53 prosentpoeng i løpet av perioden. Ved utgangen av 2014 hadde de fire største bankkonsernene i Sverige, i snitt, en ren kjernekapitaldekning på 17,39%.

Ren kjernekapital har vært nært sagt stigende gjennom hele perioden, mens beregningsgrunnlaget har hatt en stabil negativ vekst. Begge disse effektene trekker i retning av økt ren kjernekapitaldekning.

Kombinasjonen av økt forvaltningskapital og redusert beregningsgrunnlag indikerer at gjennomsnittlige risikovekter har blitt redusert.

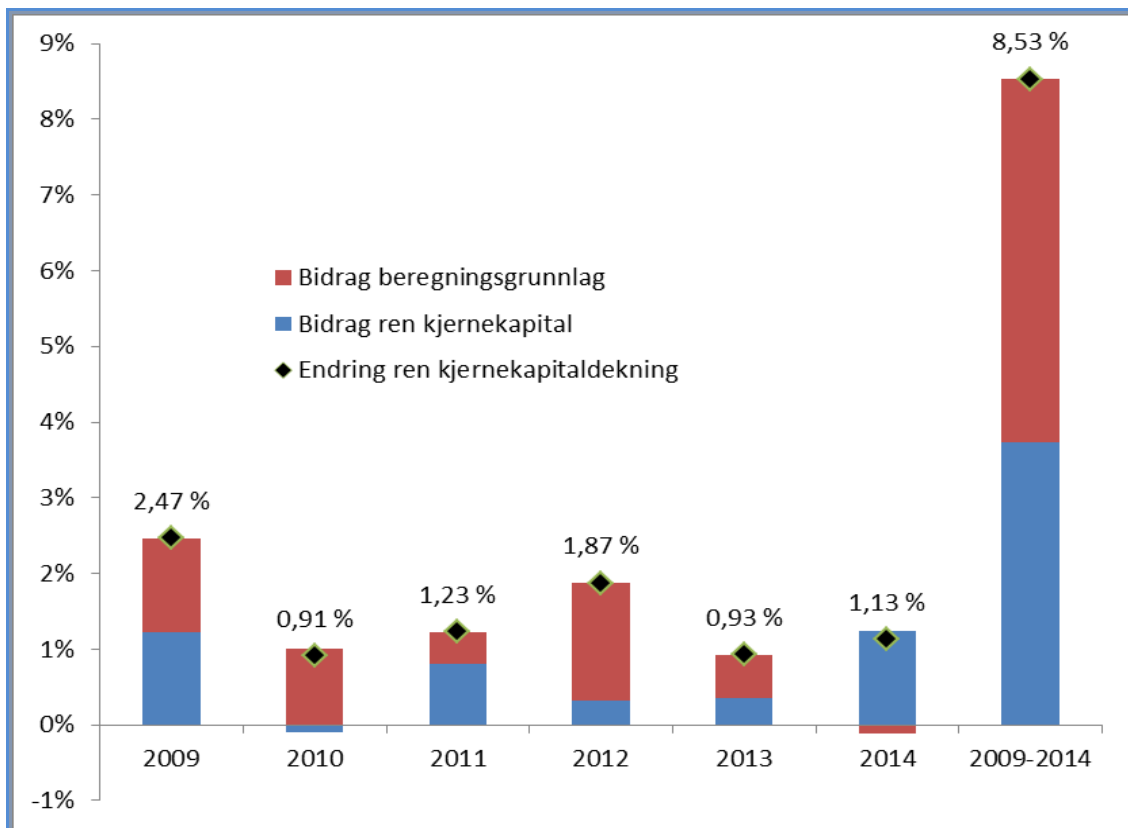

Figur 27: Indeksert endring i ren kjernekapital, beregningsgrunnlag og forvaltningskapital. Verdier i 2008 = 100

Kilde: Bankenes års- og Pilar 3-rapporter

¹⁴ Endring i prosentpoeng

Resultatet av dekomponeringen for de svenske bankene er vist i figur 28.

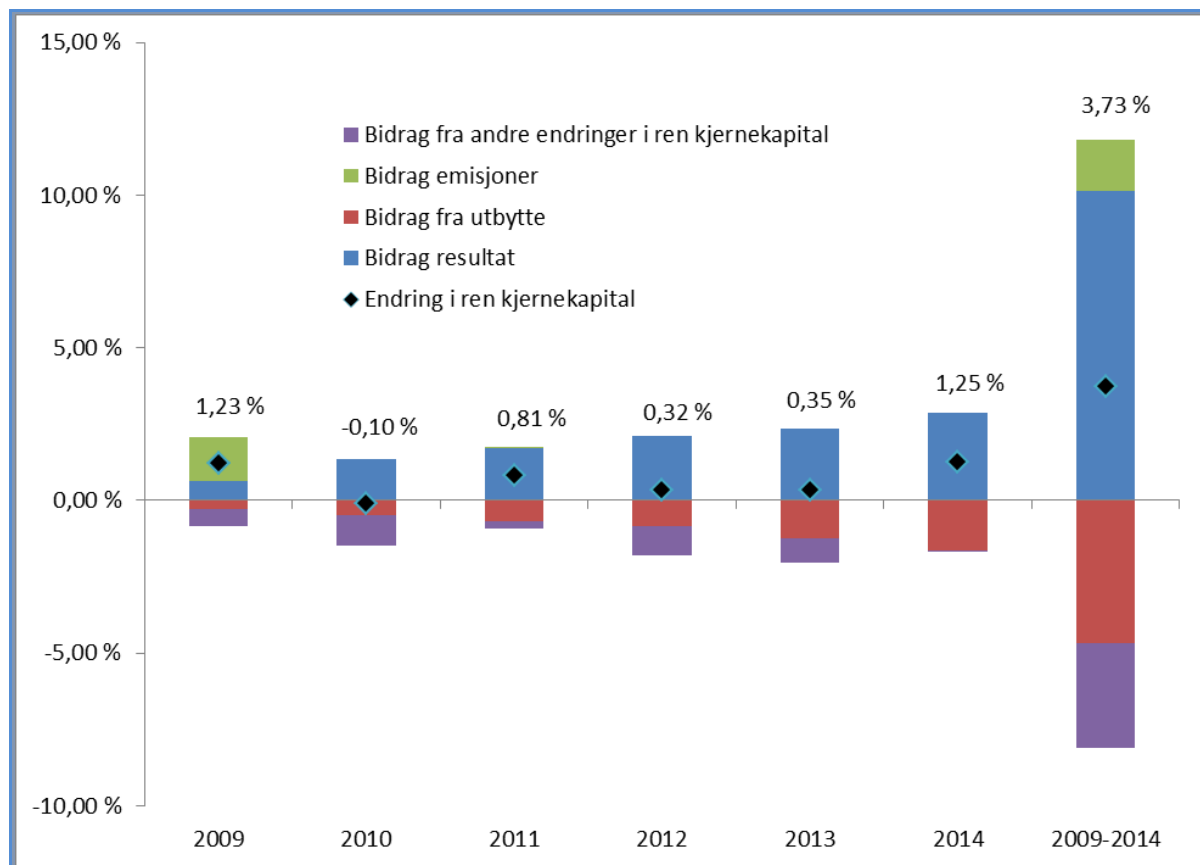
Figur 28: Dekomponert endring i ren kjernekapitaldekning, svenske banker

Kilde: Bankenes årsrapporter

Dekomponeringen viser at de svenske bankene har økt sin rene kjernekapitaldekning gjennom en kombinasjon av lavere beregningsgrunnlag og høyere ren kjernekapital. Bidraget fra beregningsgrunnlaget er størst, og tilsvarer 4,8 prosentpoeng av den totale endringen i ren kjernekapitaldekning på 8,53 prosentpoeng. Bidraget fra ren kjernekapital står for resterende 3,73 prosentpoeng. Årene som skiller seg ut, er 2008-2009 og 2011-2012 hvor beregningsgrunnlaget har falt betydelig (henholdsvis 11,6% og 10,3%), og som har gitt store positive bidrag til ren kjernekapitaldekning. Endringen i ren kjernekapitaldekning fra 2013-2014 på 1,13 prosentpoeng har vært mye drevet av en stor økning i ren kjernekapital.

7.2.1 Endringer i ren kjernekapital

De svenske bankene har i perioden økt sin rene kjernekapital med 34,3% som isolert sett har bidratt til en økning i ren kjernekapitaldekning på 3,73 prosentpoeng. Dekomponeringen av bidraget til ren kjernekapital viser at bankene i størst grad har økt ren kjernekapital gjennom gode resultater.

Figur 29: Dekomponert bidrag fra ren kjernekapital, svenske banker

Kilde: Bankenes årsrapporter

Isolert sett bidrar resultatene til en økning i ren kjernekapital på 10,15 prosentpoeng. Emisjoner har hatt noe mindre påvirkning på økningen i ren kjernekapital, hovedsakelig drevet av Nordea, SEB og Swedbanks emisjon i 2009 på totalt 58 milliarder SEK. Det er verdt å nevne at flere av de svenske bankene gjorde store emisjoner i 2008 også, men på grunn av tidshorisonten i analysen vår kommer ikke det med her. Hadde 2008 vært med, ville emisjoner hatt et større bidrag til økningen i ren kjernekapitaldekning.

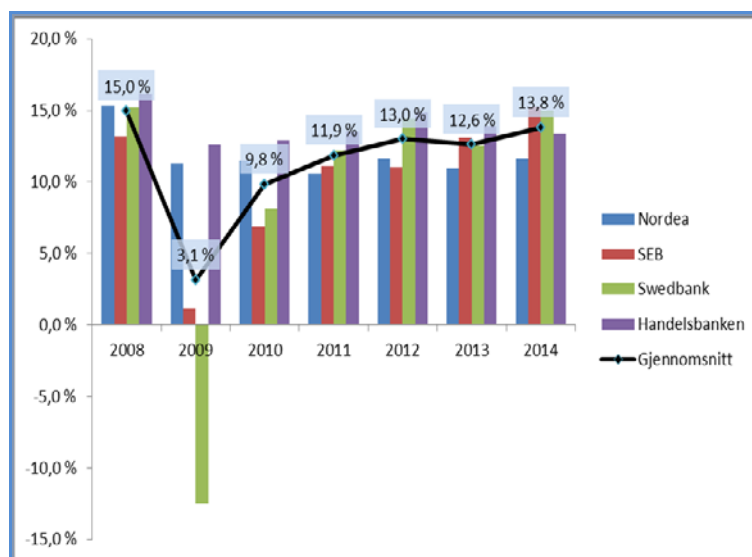
Utbytteutbetalinger har dempet effekten på økningen i ren kjernekapital. Det totale negative bidraget fra utbetalt utbytte er i løpet av perioden 4,68 prosentpoeng. Andre endringer i ren

kjernekapital har for de svenske bankene hatt relativt stor påvirkning på ren kjernekapitaldekning og gitt et negativt bidrag på 3,42 prosentpoeng. Andre endringer i ren kjernekapital inkluderer komponenter som ikke er inkludert i resultatregnskapet, som gevinst og tap på driftsmidler og verdipapirer klassifisert som «tilgjengelig for salg» (Scatigna og Cohen, 2014, s. 15).

Økt inntjening

Vi vil videre gå nærmere inn på hva som har drevet lønnsomheten i de svenske bankene.

Egenkapitalavkastningen gir et godt bilde av hvordan lønnsomheten i bankene har vært de siste årene. Med unntak av 2009 og 2010 har de største svenske bankene hatt god avkastning på egenkapitalen. Den svake egenkapitalavkastningen i

Figur 30: Egenkapitalavkastning, svenske banker

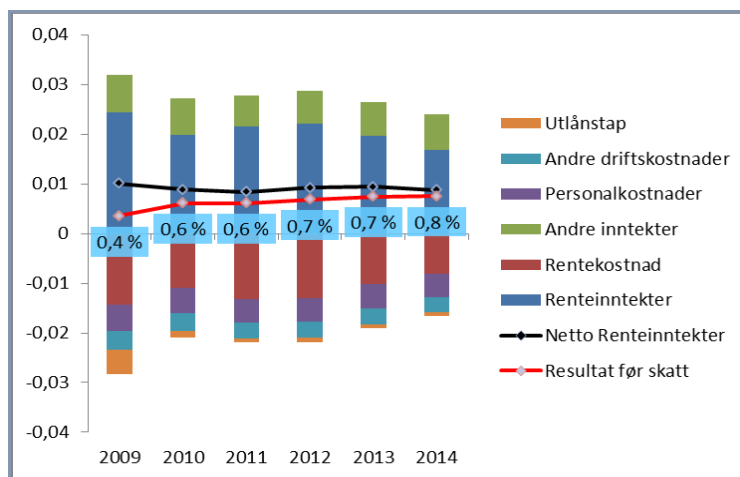
Kilde: Bankenes årsrapporter

i 2009 skyldes i hovedsak at SEB og Swedbank hadde store utlånstap i virksomheten sin i Baltikum. Hvis vi trekker ut disse to bankene av målingen i 2009, ville gjennomsnittlig egenkapitalavkastning for Nordea og Handelsbanken vært 12%.

Sundheim og Thunes (2014) har estimert avkastningskrav til store skandinaviske banker, og kommet frem til følgende avkastningskrav for de svenske bankene mellom 2010-2013: Nordea 9,23%, Handelsbanken 8,33%, SEB 10,46% og Swedbank 10,18%. Nordea og Handelsbanken har i hele perioden hatt høyere egenkapitalavkastning enn kravet, mens tilsvarende gjelder for SEB og Swedbank om vi ser bort fra årene 2009 og 2010. Ettersom bankene har levert egenkapitalavkastning over kravet, må avkastningen kunne sies å være tilfredsstillende.

Sterke resultater er den største bidragsyteren til økt ren kjernekapital, og en dekomponering av resultatregnskapet vil gi et bedre bilde av hvilke faktorer som har bidratt til de svenske bankenes gode resultater.

I dekomponering har vi sett nærmere på inntekts- og kostnadssiden i bankene som andel av GFK på tilsvarende måte som er gjort for norske banker.

Figur 31: Dekomponert resultatutvikling, svenske banker

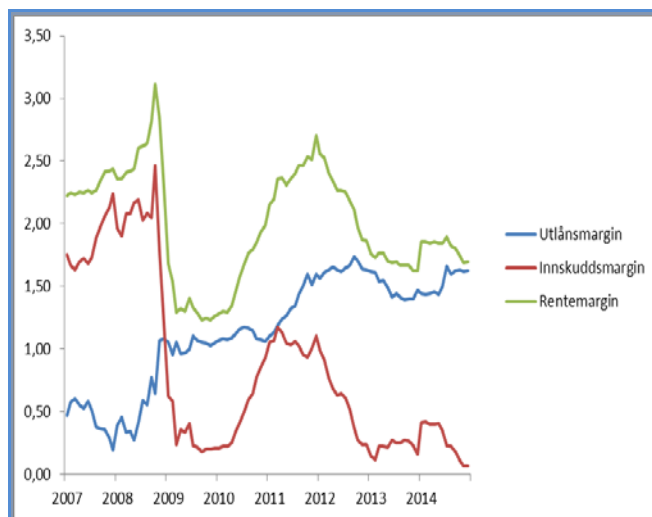
Kilde: Bankenes årsrapporter

Inntektssiden har, sammen med kostnadssiden, falt, blant annet som følge av lavere markedsrenter på utlån og finansiering etter finanskrisen. Samtidig har resultatet før skatt forbedret seg.

Netto renteinntekter som andel av GFK har vært avtagende gjennom hele perioden, fra 1% i 2008 til 0,87% i 2014. Det indikerer at bankenes renteinntekter har falt mer enn rentekostnadene har gått ned. Andre inntekter har forholdt seg stabil i perioden. Totale inntekter som andel av GFK utgjorde i 2008 1,70% mot 1,59% i 2014. Dette skyldes i hovedsak fallet i netto renteinntekter for perioden. Fallet i netto renteinntekter finner vi også igjen i markedsrentene i Sverige, se figur 32. Utlånsmarginene¹⁵ for svenske banker og kredittforetak har hatt en svak økning. Innskuddsmarginene har på sin side steget i perioden fra begynnelsen av 2010 frem til slutten av 2011. Deretter har innskuddsmarginene for svenske banker falt og ligger i dag på ca. 0,15 prosent (SCB, 14. april 2015). Rentemarginene har vært avtagende de senere årene som et totalresultat av stabile utlånsmarginer og fallende innskuddsmarginer, se figur 32.

¹⁵ Utlånsrenten som er benyttet til å beregne utlånsmarginen er flytende rente på nye avtaler for nedbetalingslån med pant i bolig for alle banker

En redusert rentemargin er et resultat av dårligere avkastning på innskudd de siste årene, til tross for at utlånsmarginene har holdt seg på et relativt stabilt nivå. Samtidig er det verdt å merke at rentemarginen, målt mot STIBOR, har på den annen side falt med nesten 50% siden slutten av 2011. Netto renteinntekter, korrigert for GFK, har falt med omlag 6% for samme tidsperiode. Dette er et resultat av at utlån står for en større andel av balansen enn innskudd, og siden rentemarginen i all hovedsak skyldes lavere innskuddsmargin, har ikke fallet i rentemarginen slått like betydelig ut i bankenes resultater.

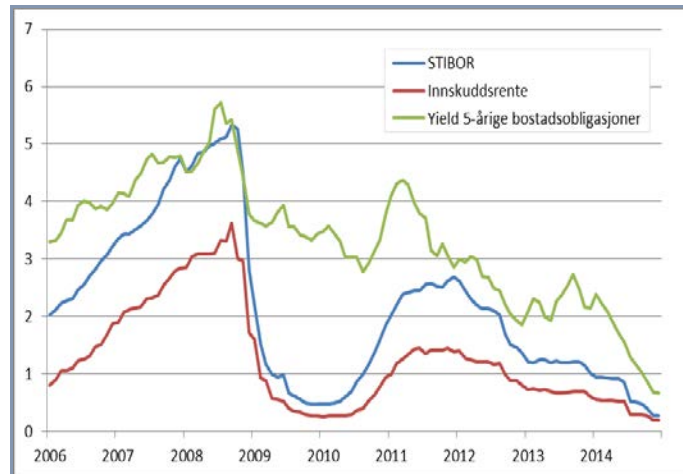
Figur 32: Rentemarginer, målt mot 3 mnd STIBOR

Kilde: SCB, Finansmarknadsstatistik 2007-2014

Innskuddsmarginene ligger i dag nær 0, som er et resultat av at pengemarkedsrenten har falt betydelig mye mer enn innskuddsrentene. Svenske innskuddsrenter ligger i dag, sammen med pengemarkedsrentene, på et historisk lavt nivå, som trolig også er en forklaring på hvorfor ikke innskuddsrentene har falt i takt med pengemarkedsrentene. Årsaken er at om innskuddsrentene blir negative, så er det en risiko for at husholdningene går over til andre spareformer, flytter pengene til andre markedsaktører som tilbyr bedre betingelser på innskudd eller tar ut pengene og holder kontanter i stedet. En slik innskyterflukt kan ramme det finansielle systemet, og likviditetsproblemer kan oppstå i bankene (Sveriges Riksbank, 2015, s. 9). Selv om innskuddsdekningen er forholdsvis lav i Sverige relativt til hva vi ser internasjonalt, er fortsatt innskudd en viktig finansieringskilde for bankene, og det er også i deres interesse at kundene ikke tar ut innskuddene.

Dekomponeringen av resultatet viser også en reduksjon i rentekostnadene som andel av GFK. Rentekostnadene har falt fra 2,83% av GFK i 2008 til 0,81% av GFK i 2014 for de fire bankene i analysen.

For å danne et bilde av utviklingen i bankenes rentekostnader de siste årene har vi valgt å se på kostnaden til de finansieringskildene

Figur 33: Finanseringskostnad, svenske banker

Kilde: SCB og Riksbanken

bankene bruker mest. Vi gjør oppmerksom på at datamaterialet i disse figurene er hentet fra SCB og Riksbanken. Innskuddsrenter, utlånsrenter og yield på svenske covered bonds er derfor for alle svenske banker og kredittforetak, og ikke kun finansinstitusjonene i utvalget vårt.

Figur 33 viser at bankenes finansieringskostnad har falt de siste årene. Svenske covered bonds har vært nokså volatil, og til tider har risikopåslaget mellom STIBOR og covered bonds vært høye – spesielt i årene like etter finanskrisen. Reduksjonen i bankenes finansieringskostnad kan i stor grad tilskrives det generelle rentenivået. Styringsrenten i Sverige har blitt redusert med opp mot 200 basispunkter fra 2011 frem til i dag, mens STIBOR, innskuddsrenten og yield på 5-årige covered bonds har falt mer enn styringsrenten. Det indikerer lavere risikopåslag på både kortsiktig og langsiktig markedsfinansiering. En del av denne trenden vil vi tro kan tilskrives ECBs oppkjøpsprogram av covered bonds i eurosonen, på samme måte som det ga reduserte påslag for norske covered bonds. Finansinspektionen (2014, s. 12) hevder også at høy tillit i den svenske banksektoren og at de svenske bankene oppfattes som solide, kan forklare hvorfor finansieringskostandene har falt.

Foruten å redusere rentekostnadene ved hjelp av billigere finansiering kan også de svenske bankene bedre resultatene ved å redusere driftskostnadene. Fra 2009 har personal- og andre driftskostnader falt fra henholdsvis 0,53% og 0,38% til 0,47% og 0,30% av GFK.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Endring
Nordea	53,0 %	50,0 %	52,0 %	55,0 %	51,0 %	51,0 %	49,0 %	-7,5 %
Handelsbanken	44,3 %	47,1 %	48,0 %	47,1 %	47,6 %	47,0 %	45,2 %	2,0 %
SEB	59,0 %	61,0 %	65,0 %	62,0 %	61,0 %	54,0 %	47,0 %	-20,3 %
Swedbank	50,0 %	51,0 %	57,0 %	53,0 %	46,0 %	45,0 %	45,0 %	-10,0 %
Gjennomsnitt	51,6 %	52,3 %	55,5 %	54,3 %	51,4 %	49,3 %	46,6 %	-9,7 %

Tabell 12: *Kostnadsgrad i svenske banker*

Kilde: Bankenes årsrapporter

Kostnadsgraden viser at kostnadene ved driften, som andel av totale inntekter, har gått ned for de fleste bankene. Endringen er sensitiv for hvilket år vi ser på, da kostnadsgraden har variert noe for alle bankene. For Handelsbanken kan det se ut til at kostnadsgraden har gått opp, men det er i stor grad på grunn av et lavt kostnadsnivå i 2008 i forhold til årene etter. Det samme gjelder SEB som har hatt en sterk reduksjon i kostnadsgraden i 2014. I snitt har de svenske bankene allikevel redusert kostnadsgraden med 9,7%, og det mener vi reflekterer faktiske forhold godt, til tross for enkelte individuelle forskjeller for enkelte banker i enkelte år.

Lønn- og personalkostnader står for i underkant av halvparten av de svenske bankenes totale driftskostnader. Bankenes lønnskostnader har ligget stabilt på 0,5% av GFK siden 2009. Samtidig har det vært en vesentlig nedbemanning i alle bankene, foruten Handelsbanken. Swedbank og SEB har redusert totale årsverk med henholdsvis 31% og 25%. Stabile personalkostnader som andel av GFK, kombinert med store nedbemanninger tyder på at de svenske bankene har effektivisert bankdriften betydelig.

Nordea, SEB og Swedbank hadde forholdsvis høye utlånstap i 2009, men de senere årene har samtlige banker hatt lite tap på utlån. Utlånstap er for øvrig ingen kostnadspost på lik linje med driftskostnader og inngår ikke i kostnadsgraden, men har innvirkning på resultatet.

Innhenting av egenkapital

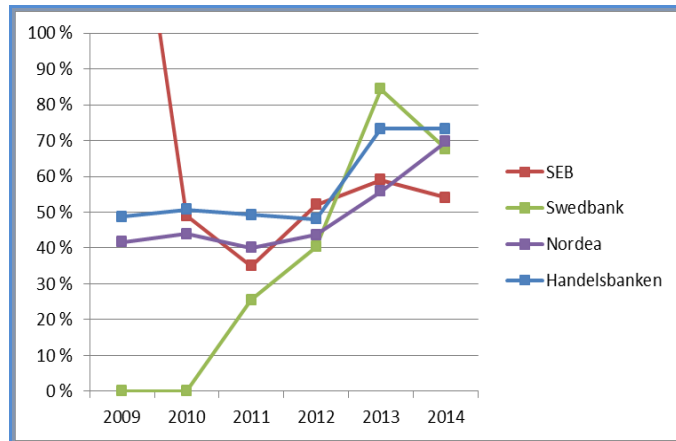
Aksjeemisjoner har vært brukt i moderat grad av svenske banker for å øke sin rene kjernekapital. Totalt bidrag fra emisjoner for økningen i ren kjernekapitaldekning var på 1,67 prosentpoeng, hovedsaklig drevet av Nordea, Swedbank og SEBs aksjeemisjon på totalt 58 milliarder SEK i 2009. Svenske myndigheter har også gitt de svenske bankene god tid på å tilpasse seg nye krav, noe som kan forklare hvorfor emisjoner har vært relativt lite brukt. Som nevnt tidligere ble det også gjort store emisjoner i de største svenske bankene i 2008. Bankene begrunner de store emisjonsbeløpene i 2008 og 2009 i at det var akutt behov for

frisk kapital. Spesielt gjaldt dette Swedbank og SEB som hadde store utlånstap for sin virksomhet i Baltikum etter finanskrisen.

Tilbakeholde overskudd

Utbytte trekker ned bidraget totalt sett for perioden med 4,68 prosentpoeng. Svenske banker har i løpet av perioden holdt et relativt høyt utdelingsforhold, og utbyttegraden har jevnt over steget for samtlige banker.

Forskjellen mellom utbyttegraden i 2012 og 2013 er ganske betydelig for samtlige banker. Spesielt Swedbank skiller seg ut, som i 2012 gikk fra en utbyttegrad på 40% til en utbyttegrad i 2013 på 84%. Hvis vi ser dette i sammenheng med at Swedbank bedret sin rene kjernekapitaldekning fra 16,6% til 18,3% og således oppfylte kapitalkravet

Figur 34: Utbyttegrad Sverige

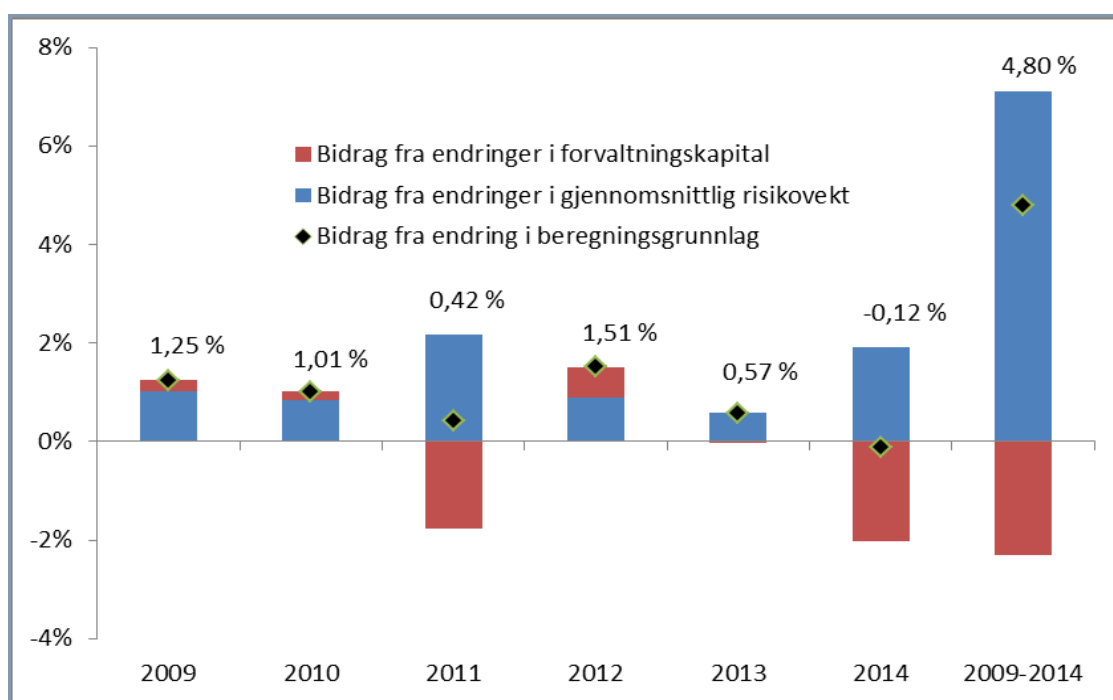
Kilde: Bankenes årsrapporter

med god margin, kan økt utdelingsforhold etter vårt syn forklares med at behovet for å holde tilbake kapital ble mindre.

I årsrapportene oppgir blant annet Swedbank og Nordea at de ønsker en utdelingspolicy på henholdsvis 75% og 70%. Handelsbanken har ikke en uttalt strategi på utbytteutbetaling, men resultatene siste år tyder på at også de har lignende langsiktig målsetning som Swedbank og Nordea. SEB har en noe lavere målsetning med en utdeling på 40% av resultatet. I SEBs årsrapport for 2009 oppgis det at beslutningen om å utbetale dividende på 172% må ses i lys av at selskapet ikke utbetalte dividende i forbindelse med emisjonen i 2009. Bankenes langsiktige utdelingspolicy kombinert med at bankene nå oppfyller myndighetskravene til ren kjernekapitaldekning, og derfor ikke har behov for å holde tilbake like mye av overskuddet, er etter vårt syn en forklaring på hvorfor utdelingsforholdet de siste årene har økt.

7.2.2 Endringer i beregningsgrunnlaget

En stor del av bidraget til økt ren kjernekapitaldekning har kommet fra endringer i beregningsgrunnlaget. Dekomponeringen av bidraget fra beregningsgrunnlaget viser at lavere gjennomsnittlige risikovekter har vært en stor bidragsyter for å redusere beregningsgrunnlaget til de svenske bankene.

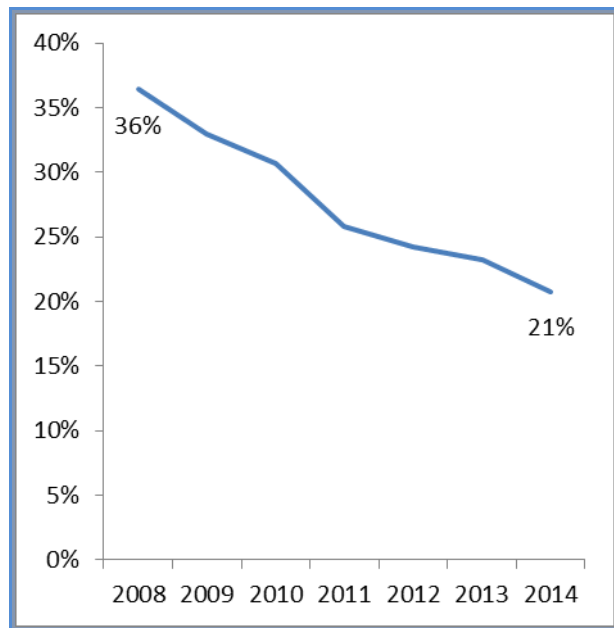
Figur 35: Dekomponert bidrag fra beregningsgrunnlag, svenske banker

Kilde: Bankenes årsrapporter

Forvaltningskapitalen har økt totalt 20% for perioden vi har sett på. Det er noe årlige forskjeller, blant annet på grunn av flere bankers reduserte eksponeringer etter finanskrisen. Fra 2008 til 2014 har bankenes beregningsgrunnlag falt med 31,6%. Det er særlig årene 2008-2009 og 2011-2012 som skiller seg ut, hvor beregningsgrunnlaget falt med henholdsvis 11,6% og 10,3%. Periodene 2009-2010 og 2012-2013 har noe mer moderate fall i det totale beregningsgrunnlaget med henholdsvis 8,1% og 3,6%.

Redusere risikovekter

Gjennomsnittlige risikovekter har sunket med omlag 15 prosentpoeng. Noe av forklaringen på de svenske bankenes lave gjennomsnittlige risikovekter mener vi kan være at svenske banker ikke er pålagt begrensninger i beregningsgrunnlaget på samme måte som de norske, og kan i teorien oppnå veldig lave gjennomsnittlige risikovekter. Til sammenligning er risikovektene for boliglån og foretakslån henholdsvis 35% og mellom 20%-150% ved bruk av standardmetoden. At de svenske bankene i snitt har en gjennomsnittlig risikovekt på 21%, og ingen klar overvekt i godt ratede foretakslån som gir en risikovekt

Figur 36: Utvikling i gjennomsnittlig risikovekt – svenske banker

Kilde: Bankenes års- og Pilar 3-rapporter

på 20% i standardmetoden, må kunne tolkes som nokså ekstremt. Finansinspektionen hevder at hovedårsakene til bankenes lave gjennomsnittlige risikovekter kommer av modellgrunnlaget i bankenes IRB-modeller, kombinert med en vridning av virksomheten mot mindre risikable eiendeler (Finansinspektionen, 2014, s. 25). På grunn av historisk lave tap på utlån for svenske banker, har bankenes IRB-modeller beregnet risikovekter på boliglån helt ned mot 5%. Som et resultat har svenske myndigheter pålagt bankene et tilleggskrav for risikovekter på norske og svenske boliglån på 25%. Allikevel vil dette kravet føre til økt krav til ren kjernekapital, og slår ikke ut i høyere risikovekter i bankenes beregningsmodeller (Finansinspektionen, 2012, s. 11).

Utlånsvridning

For å se nærmere på utlånsutviklingen i bankene har vi innhentet totalt utlån til privatpersoner og bedrifter fra bankenes årsrapporter.

Tabell 13: Geometrisk gjennomsnittlig (årlig) utlånsvekst for svenske banker

	Utlånsvekst 2009-2014	Vekst i foretakslån 2009-2014	Vekst i boliglån 2009-2014
Nordea	3,7 %	3,4 %	4,1 %
Handelsbanken	3,2 %	0,4 %	6,7 %
Swedbank	-0,7 %	-3,6 %	1,9 %
SEB	2,1 %	0,1 %	4,4 %
Totalt	2,5 %	1,1 %	4,3 %

Kilde: Bankenes årsrapporter

Generelt har det vært relativt moderat utlånsvekst i de svenske bankene. Allikevel har gjennomsnittlig årlig vekst vært positiv og drar i retning av en større forvaltningskapital. Spesielt veksten i foretakslån har vært lav, mye påvirket av Swedbanks negative utlånsvekst til ikke-finansielle foretak. Veksten i utlån til bolig har vært god. Resultatene kan gi oss en formening om hvordan bankene har tilpasset seg i perioden.

Tabell 13 viser at Nordea ikke har hatt noen nevneverdig forskjell i tilpasningen mellom utlån til bolig og ikke-finansielle foretak, noe ulikt hva som er tilfellet for datterbanken i Norge. Denne tilpasningen er i samsvar med at Nordea kommuniserer at deres fallende beregningsgrunnlag i hovedsak skyldes bedre risikostyring og modeller. Siden Nordea i sine Pilar-rapporter har rapportert en beskjeden effekt på beregningsgrunnlaget av volumforandringer i porteføljen, ser resultatene ut til å være i tråd med dette. Handelsbanken på sin side har hatt lav vekst i utlån til ikke-finansielle foretak, mens veksten i boliglån har vært spesielt høy. Det kan vitne om en bevisst strategi fra Handelsbankens side for å redusere beregningsgrunnlaget, men vi har ikke sett at dette har vært kommunisert i deres årsrapporter. SEB har hatt en jevn vekst i utlån til boligformål, mens de i perioden 2008-2010 reduserte utlån til foretak med 22%. Reduksjonen i foretaksporteføljen stammer fra utlånsreduksjon i SEB sin virksomhet i Baltikum. Swedbank har i perioden redusert utlån til foretak samtidig som de har økt utlånene til bolig gradvis. SEB og Swedbanks relativt store utlånstap i Baltikum under Finanskrisen kan være med på å forklare en del av den svake

utviklingen i deres utlånsportefølje til ikke-finansielle foretak. SEB og Swedbank har allikevel økt eksponeringen i foretaksporteføljen fra 2012.

Veksten i utlån til foretak har vært betydelig svakere enn veksten i utlån til bolig. Det kan komme av en bevisst strategi fra bankenes side eller forhold på etterspørselssiden. Finansinspektionen (2013) mener at dette i stor grad handler om etterspørsel etter kreditt, og påpeker at svenske banker siden 2010 har hatt en relativt konstant utvikling i utlån til foretak, mens andelen boliglån har økt.

Redusere totale eiendeler

Som et ledd i å redusere beregningsgrunnlaget kan bankene også redusere forvaltningskapitalen sin. Hele perioden sett under ett har gitt en vekst i forvaltningskapitalen på omtrent 20%, og det har vært positiv vekst i totalt utlån. Det er imidlertid noe årlige forskjeller hvor forvaltningskapitalen har blitt redusert noe. Vi så en viss reduksjon i utlån i perioden etter finanskrisen for alle bankene (2008-2010). Siden 2010 har utlånene i Nordea, Handelsbanken og SEB økt, mens Swedbank har hatt en positiv vekst etter 2012.

Bankene har i sin kommunikasjon ikke lagt noe vekt på at reduksjon av utlån eller salg av eiendeler har vært noe aktuelt virkemiddel for å forbedre kapitaldekningen. Reduksjonen i utlån etter finanskrisen kom sannsynligvis som følge av et ønske om å senke risikoen i noen utlånsporteføljer.

At de svenske bankene ikke har redusert utlånene som et ledd i tilpasningen, understøttes av Finansinspektionen (2013, s.14). Den svake økonomiske utviklingen i Sverige i denne perioden skulle ført til mindre etterspørsel etter lån og kreditt, noe som igjen ville ført til lavere vekst i utlån. Til tross for dette har det ikke vært noen reduksjon i bankenes utlån, noe Finansinspektionen også påpeker.

Forklaring på årlige endringer i beregningsgrunnlaget

Det er også noe individuelle forskjeller mellom bankenes årlige endringer i beregningsgrunnlaget. Ved en nærmere analyse av bankenes Pilar-rapporter kan vi danne oss et bilde av hva bankene har gjort for å redusere beregningsgrunnlaget.

Nordeas beregningsgrunnlag har falt med 13,7% og 24,4% målt i henholdsvis euro og SEK¹⁶. Nordeas beregningsgrunnlag (i euro) var stigende fra 2008-2011, og fallet i beregningsgrunnlaget ekskludert overgangsregler var markant i 2011-2014. Nordeas største driver for fall i beregningsgrunnlaget de siste årene, er godkjenning for bruk av IRB i en stadig større andel av porteføljene, kombinert med forbedret risikostyring og forbedrede modeller for beregning av risiko. I tillegg har en noe redusert utvikling i utlån til foretak (med høye risikovekter) ført til et lavere beregningsgrunnlag, sammen med forbedret kredittkvalitet i utlånsporteføljen.

Handelsbankens totale reduksjon i beregningsgrunnlaget på 33,5% skyldes i all hovedsak utlånsvridning ved at utlån til kunder med høy risikovekt har blitt redusert til fordel for utlån til kunder med lavere risikovekter. I tillegg har innføring av IRB-modeller og forbedret kredittrating bidratt til reduksjonen i beregningsgrunnlaget. Forbedret kredittrating innebærer at kundegruppen totalt sett beveger seg over i en lavere risikoklasse.

SEBs reduksjon i beregningsgrunnlaget på 37,4% har kommet av noe lavere utlånsvolum, men også en vridning av utlån mot kunder med lavere risikovekter. I tillegg har forbedrede IRB-modeller (spesielt her innføringen av LGD-modeller i deler av kredittporteføljen) bidratt til et lavere beregningsgrunnlag.

Swedbanks er den av de fire svenske bankene som har redusert beregningsgrunnlaget sitt mest. Beregningsgrunnlag har falt med 40,5% fra 2008-2014 med de største endringene i 2009, 2010 og 2013. Fallet i 2009 og 2010 kom av reduserte eksponeringer i enkelte sektorer hvor risikojustert avkastning ikke var god nok. Vridning av eksponeringer mot kunder med lavere risikovekter, gjennom redusert utlån til foretak og i Øst-Europa, kombinert med en økning i boliglån, har vært en stor driver for Swedbanks reduserte beregningsgrunnlag. Swedbank har siden 2007 benyttet IRB-modeller på store deler av den svenske kreditt-

---

¹⁶ Nordeas rapporter er i euro, og vi har brukt valutakurs (EURSEK=X) ved årets slutt for å kunne sammenligne beregningsgrunnlaget på tvers av bankene. Det gjør at forskjeller i valutakurs kan ha innvirkning på endringen i Nordeas beregningsgrunnlag.

porteføljen. Fallet i beregningsgrunnlaget i 2013 på 10% skyldes i stor grad redusert eksponering mot Baltikum og en generell forbedret kredittrating.

Til tross for noe individuelle forskjeller mellom bankene er det også makroøkonomiske virkninger eller regulatoriske endringer som har påvirket alle bankene. En del av bankene nevner at styrkingen av den svenske kronen som en effekt som har bidratt til å senke beregningsgrunnlaget i bankene. Spesielt i perioden 2008-2012 styrket den svenske kronen seg mot euro. Siden de svenske bankene har inntekter i annen valuta, bidro det til å senke beregningsgrunnlaget sammen med de andre faktorene vi har nevnt.

7.3 Sammenligning av norske og svenske bankers tilpasning

Vi vil i dette kapittelet oppsummere hovedfunnene fra analysedelen og deretter diskutere potensielle årsaker til eventuelle forskjeller mellom de to landene. Der «bankene» nevnes uten referanse til land, gjelder det alle bankene i både Norge og Sverige.

Analysen vår viser at de største norske bankene i all hovedsak har økt ren kjernekapitaldekning gjennom økt ren kjernekapital. Det er også tilfellet for de fleste internasjonale banker, slik Cohen & Scatigna viser i sin rapport (Scatigna og Cohen, 2014). Hvis vi derimot ser på svenske banker, har det vært en kombinasjon av økt ren kjernekapital og redusert beregningsgrunnlag som har medført økt ren kjernekapitaldekning. Vi har sett at beregningsgrunnlaget for svenske banker har falt gjennom hele perioden, og til tross for at veksten i svensk ren kjernekapital ikke har vært i nærheten av veksten for norske banker, har ren kjernekapitaldekning økt mer i Sverige enn i Norge.

Tabell 14: Sentrale nøkkeltall og dekomponering av ren kjernekapitaldekning

	Norge	Sverige
Ren kjernekapital	105,7 %	34,3 %
Beregningsgrunnlag	-0,9 %	-31,6 %
Forvaltningskapital	39,2 %	20,0 %
Endring ren kjernekapitaldekning	6,48 %	8,53 %
- Bidrag ren kjernekapital	6,40 %	3,73 %
- Bidrag beregningsgrunnlag	0,08 %	4,80 %

Kilde: Bankenes års- og Pilar 3-rapporter

Den største bidragsyteren for økt ren kjernekapital i begge landene har vært god lønnsomhet kombinert med mye tilbakeholdt overskudd. Svenske banker har hatt et høyere bidrag fra gode resultater enn norske banker, men samtidig har de delt ut mer av overskuddet. I tillegg har andre endringer i ren kjernekapital gitt de svenske bankene et betydelig negativt bidrag, se tabell 15. God lønnsomhet har hovedsakelig kommet fra høye utlåsmarginer og lavere finansieringskostnad de senere årene. Bankenes årsrapporter tyder på at kostnadsreduksjoner har vært i fokus, og kostnadsgraden har blitt markant lavere for de fleste bankene. Lønnskostnadene har økt, men sett i sammenheng med at det generelle lønnsnivået også øker og at de største bankene har foretatt betydelige nedbemanning, vitner det om en bevisst strategi om å kutte antall årsverk og effektivisere bankdriften. En del av kostnadsreduksjonene i bankene tror vi kan tilskrives en reduksjon i fysiske kontaktpunkter, økt digitalisering og økt selvbetjening hos bankenes kunder. Lave utlånstap for norske og svenske banker har også vært bidragsytende for bankenes gode resultater, særlig fra 2010 og til i dag. Bruk av emisjoner har vært moderat for banker i begge landene. Fraværet av utstrakt bruk av emisjoner mener vi i stor grad kan tilskrives bankenes tidsperspektiv for å oppfylle myndighetenes krav.

For de svenske bankene har reduserte risikovekter bidratt til en betydelig reduksjon i beregningsgrunnlaget, men vår analyse viser ikke tilsvarende reduksjon i beregningsgrunnlaget for de norske bankene. DNB og Nordea Norge har hatt en betydelig reduksjon i gjennomsnittlige risikovekter i løpet av perioden, men dette er ikke tilfellet for de mindre bankene. Det positive bidraget fra endringer i gjennomsnittlige risikovekter for det norske utvalget kommer derfor fra DNBs og Nordea Norges tilpasning.

Veksten i de norske bankenes forvaltningskapital har veid opp for reduserte risikovekter, og beregningsgrunnlaget for norske banker har derfor vært tilnærmet uendret. Veksten i forvaltningskapitalen i de norske bankene har vært dobbelt så stor som for de svenske bankene. Denne veksten gir derfor de norske bankene et større negativt bidrag fra endringer i forvaltningskapital enn hva som er tilfellet for de svenske bankene.

Tabell 15: Dekomponering av ren kjernekapital og beregningsgrunnlag

	Norge	Sverige
Bidrag fra ren kjernekapital	6,40 %	3,73 %
- Bidrag fra resultat	7,36 %	10,15 %
- Bidrag fra utbytte	-2,03 %	-4,68 %
- Bidrag fra emisjoner	1,14 %	1,67 %
- Bidrag fra andre endringer	-0,07 %	-3,42 %
Bidrag fra beregningsgrunnlag	0,08 %	4,80 %
- Bidrag fra forvaltningskapital	-2,93 %	-2,30 %
- Bidrag fra gjennomsnittlig risikovekt	3,01 %	7,10 %

Kilde: Bankenes års- og Pilar 3-rapporter

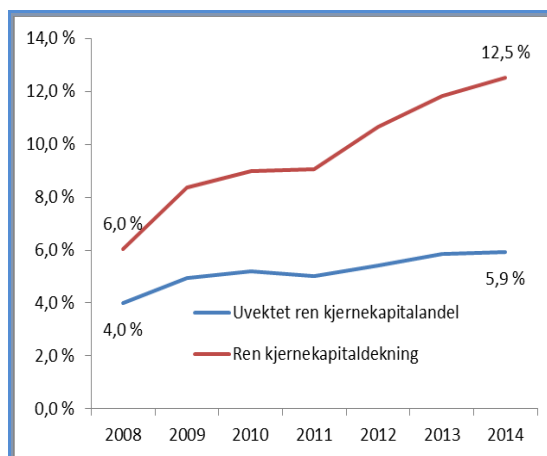
«Leverage ratio» (LR) er et element i Basel III vi ikke har omtalt tidligere opp mot bankene i analysen vår. Det kommer av at det ikke er innført noe krav til LR for norske eller svenske banker ennå. Allikevel gir LR et godt bilde av bankenes soliditet, fordi det skiller seg fra ren kjernekapitaldekning ved at det er et soliditetsmål som ikke tar hensyn til risikoen i bankenes eiendeler eller kreative tilpasninger for beregning av risikovektede eiendeler (Winje og Turtveit, 2014). Basel II skulle sikre at faktisk risiko ble reflektert bedre i bankenes beregninger ved å gi dem mulighet til å benytte IRB-metoden. I og med at IRB-modellene bruker historisk data for å beregne fremtidig risiko, vil beregningene gjøre modellene prosykliske. På grunn av gode tider og lave utlånstap i svensk økonomi de siste par tiårene har IRB-modellene resultert i lave risikovekter, som trekker beregningsgrunnlaget ned (Finansinspektionen, 2013a, s. 4). Finanstilsynet (2014b, s. 2) er av samme oppfatning når det gjelder norske banker, og poengterer at det er stor usikkerhet tilknyttet modellenes prediksjonsevne på grunn av gode tider i norsk økonomi. Ren kjernekapitaldekning anses derfor som et risikosensitivt soliditetsmål. Ren kjernekapital, som andel av forvaltningskapitalen, er ikke påvirket av eiendelenes sammensetning eller risiko. For å vurdere en banks soliditet kan det derfor være relevant å se på ren kjernekapitaldekning opp mot ren kjernekapitalandel. Figur 38 og 39 viser at ren kjernekapitalandel¹⁷ for norske banker har steget noe siden 2008, mens den for svenske banker har ligget forholdsvis flat. Samtidig har ren kjernekapital økt mer i Norge enn i Sverige. Allikevel har gapet mellom uvektet ren kjernekapitalandel og ren kjernekapitaldekning økt betrakelig siden 2008. Det

¹⁷ Vi gjør oppmerksom på at uvektet ren kjernekapitalandel her er ikke det samme som hva som er foreslått som bankenes leverage ratio – se kapittel 5.3.1 om minstekrav til uvektet egenkapitalandel. Våre beregninger baserer seg på ren kjernekapital dividert på totale eiendeler, og har ikke med ikke-balanseførte eiendeler. Bankene begynte å rapportere leverage ratio i 2013, men for å sikre et best mulig sammenligningsgrunnlag har vi valgt å bruke ren kjernekapital delt på totale eiendeler for hele perioden.

kan indikere at bankenes eiendeler har blitt vridd mot sikrere investeringer, som for eksempel boliglån. Vi har sett at veksten i boliglån har vært større enn veksten til næringslån, så noe av forklaringen kan ligge her. Dette argumentet understøttes også av Finansdepartementet (2014a, s. 21). Allikevel er ikke utlånsvridningen dominerende, og vi tror derfor det er risiko for at ren kjernekapitaldekning alene ikke er et godt nok soliditetsmål.

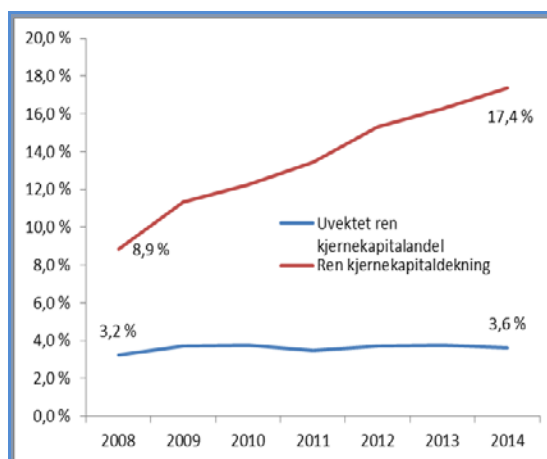
Resultatene for de svenske bankene viser at gapet mellom uvektet ren kjernekapitalandel og ren kjernekapitaldekning er større enn for de norske bankene. Det store gapet hos de svenske bankene, sett i forhold til de norske, kommer av at svenske banker har redusert beregningsgrunnlaget mer enn hva som er tilfellet for de norske bankene. Svenske banker virker ut ifra den risikojusterte metoden godt kapitaliserte, og kapitalnivået har bedret seg betydelig siden 2008, men ren kjernekapitalandel tyder på at soliditeten i svenske banker er tilnærmet uendret.

Riksbanken hevder at det svenske banksystemet er følsomt for økonomiske forstyrrelser, og at det kan få konsekvenser for finansiell stabilitet. Riksbanken peker spesielt på at de svenske bankene har en liten andel egenkapital i forhold til totale eiendeler (Sveriges Riksbank, 2014, s. 5). Utviklingen i uvektet ren kjernekapitalandel har siden 2008 vært tilnærmet uendret, og kombinasjonen av den lave rene kjernekapitalandelen, økende boligpriser og markedsfinansiering i bankene forsterker risikoen i det svenske banksystemet (Finansdepartementet, 2014b). De fire storbankene i Sverige utgjør fire ganger landets totale

Figur 37: Ren kjernekapital og uvektet ren kjernekapitalandel, norske banker

Kilde: Bankenes årsrapporter

Figur 38: Ren kjernekapital og uvektet ren kjernekapitalandel, svenske banker

Kilde: Bankenes årsrapporter

BNP, og de er av stor betydning for den svenske økonomien. Det er derfor nærliggende å anta at en finansiell krise i Sverige vil kunne ramme økonomien hardere enn i Norge, hvor bankene står for omtrent to ganger BNP. Hvis bankenes interne modeller undervurderer reell risiko, kan det føre til ustabilitet i banksystemet. Vi mener derfor at et krav til leverage ratio vil være supplerende og gjøre at bankene i tillegg må oppfylle et krav der de ikke har muligheten til å påvirke beregningsgrunnlaget. Riksbankens ønske om et krav til leverage ratio, som ses i sammenheng med det eksisterende kapitalkravet, kan derfor ha noe bakgrunn i bekymringen over at bankenes IRB-modeller beregner for lave risikovekter (Finansdepartementet, 2014b, s. 2).

Kvaliteten på kapitalen og derav kapitalens evne til å absorbere sjokk er et viktig moment i Basel III. Bankene kan, spesielt i Sverige hvor beregningsgrunnlaget ikke er regulert på samme måte som i Norge, gjøre kreative tilpasninger ved beregning av risikoveide eiendeler for å imøttekomme myndighetenes krav. Ren kjernekapital inngår som en del av egenkapitalen, og forholdstallet mellom ren kjernekapital og egenkapital kan gi oss en indikasjon på hvor god kvalitet det er på bankens egenkapital, og derav soliditet. Til tross for at ren kjernekapitaldekning skal reflektere nødvendig kapital i forhold til risiko, kan det være modellusikkerhet som gjør at tallene bli fiktivt høye eller lave.

CET1/EK-ratio	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Endring
Norge	85,8 %	88,6 %	84,8 %	87,6 %	90,4 %	91,1 %	90,8 %	5,8 %
Sverige	85,5 %	84,7 %	83,9 %	85,4 %	82,2 %	84,0 %	81,1 %	-5,2 %

Tabell 16: Ren kjernekapital som andel av egenkapital, 2008-2014

Kilde: Bankenes årsrapporter

Tabell 16 viser at ren kjernekapital som andel av egenkapital for norske banker bedret seg med 5,8%, mens den har falt med 5,2% for svenske banker. Det indikerer at *kvaliteten* på kapitalen i bankene i de to landene har utviklet seg i hver sin retning. Med andre ord er det en større andel av norske bankers egenkapital som er av god kvalitet i forhold til hva som er tilfellet for svenske banker. Etter vår oppfatning indikerer dette at norske banker er godt rustet til å absorbere sjokk og tåle tap. Høyere andel tilbakeholdt overskudd i norske banker relativt til de svenske kan være med på å forklare noe av denne forskjellen.

7.3.1 Forklaring av forskjeller i bankenes tilpasning

Forskjeller i bankenes tilpasning kan være relativt vanskelig for utenforstående å få et godt innblikk i, siden vi ikke har innsyn i bankenes daglige drift eller planer for fremtidig drift. Det er allikevel en del ting vi kan trekke på, men om dette er bevisste eller ubevisste valg fra bankenes side, vil i enkelte tilfeller stå ubesvart.

Hovedsakelig kan vi skille mellom bankenes tilpasning som kommer av bankenes egne valg, og bankenes tilpasning som et resultat av myndighetenes påvirkning. Sistnevnte vil vi påstå har hatt stor innvirkning på bankenes forskjeller i tilpasning mellom de to landene. Ulike tolkninger av regelverket vil påvirke bankenes effekt av ulike tilpasningsalternativer, som igjen vil påvirke bankenes muligheter til tilpasning. De valgene bankene står overfor når de skal tilpasse seg nye kapitaldekningsregler, er oppsummert i figur 12.

Vi ønsker også å poengtere at siden flere av de svenske bankene har en større tilstedeværelse i andre land, enn hva tilfellet er for norske banker vil dette gi bankene noe ulikt utgangspunkt for tilpasningen. Spesielt de svenske bankenes tilstedeværelse i Baltikum ga bankene utfordringer like etter finanskrisen. Resultatene vi har vist, må derfor ses i lys av at de svenske bankene hadde større eksponering i markeder som ble hardere rammet av krisen enn norske bankers eksponeringer. Slik vi ser det hadde derfor de fire svenske storbankene en litt annen inngang til den perioden vi har analysert, enn hva norske banker hadde.

Forskjeller i bankenes valg av tilpasning

Bankenes muligheter for tilpasning baserer seg i all hovedsak på bedret lønnsomhet (gjennom økte inntekter eller reduserte kostnader), tilbakeholdt overskudd, bruk av emisjoner og vekst og prioritering av utlån. Utover å vri utlån er det ikke så mye bankene kan gjøre med risikovektene sine annet enn å forbedre modellene eller få flere «positive tall» inn i modellen. Bankenes IRB-modeller er ikke offentlig tilgjengelig, så endringer bankene har gjort i modellene vil ikke vi kunne utdype noe mer enn det de selv skriver i sine Pilar-rapporter.

Rentemarginene har for bankene i begge land vært stabilt høye gjennom hele perioden vi har sett på, og spesielt en reduksjon i kostnader, både innenfor finansiering, effektivisering av bankdriften og lave utlånstap, er med på å forklare de gode resultatene bankene har hatt. Både norske og svenske banker har hatt reduserte finansieringskostnader. Dette kommer av lavere markedsrenter, kombinert med lavere risikopåslag på bankenes finansieringskilder.

Samtidig har det vært relativt store forskjeller mellom hvordan de norske og svenske bankenes utlånsrenter de siste par årene har utviklet seg. DNB økte våren 2013 sine utlånsrenter med begrunnelse i økte kapitalkrav fra myndighetene. Rune Bjerke, konsernsjef for DNB, uttalte blant annet til Aftenposten i februar 2013:

"(...) kundene må leve med høyere margin på lån - det vil si økt rente"
- Rune Bjerke, Aftenposten, 9. februar 2013 (Langberg, 2013)

De la derfor en del av kostnaden ved å bygge kapital inn i rentemarginen. De andre bankene fulgte DNBs eksempel med økte utlånsrenter, og det kan forklare hvorfor utlånsmarginen de siste årene har økt for norske banker. En annen forklaring på økte utlånsmarginer kan ifølge det norske Konkurransetilsynet være svekket konkurranse, og at det derfor ikke er press på bankenes marginer (NTB og DN.no, 2014). Basert på tall innhentet fra SCB har vi ikke sett samme tendens til økning i svenske boliglånsrenter, og siden desember 2011 har svenske boliglånsrenter falt. Swedbank gjorde et forsøk på å øke rentene sine i 2013 som et resultat av at risikogulvet for boliglån ble foreslått økt fra 15% til 25%. Til forskjell fra Norge fulgte ikke de andre bankene etter Swedbank, og det endte med at Swedbank av konkurransehensyn måtte redusere renten igjen fem dager senere (Stengård, 2013). Utlånsmarginen for svenske banker har holdt seg relativt stabil, og fallet i utlånsrentene kan delvis forklares i økt konkurranse om boliglånskunder i Sverige (Affärsvärlden, 2013).

I tillegg til gode resultater, som en følge av økte inntekter og reduserte kostnader, har bankene valgt å holde tilbake store deler av overskuddet. I Norge har utbyttegraden blitt nedjustert til omtrent 25%, mens den i Sverige har ligget rundt 50%. Svenske banker har tradisjonelt holdt en betydelig høyere utdelingsgrad enn de norske. Det fremkommer også av fremtidig utbyttegrad som blir kommunisert i deres årsrapporter. Forklaringen på at svenske banker har holdt en høyere utdelingsgrad enn de norske, tror vi kan være at svenske banker tidligere har holdt en høy utdelingsgrad, og at dette derfor er forankret i investorenes forventninger til fremtidig utbytte. Samtidig har svenske banker bedre forutsetninger til å endre beregningsgrunnlaget i sine modeller enn det norske banker har, på grunn av ulikheter i norsk og svensk bankregulering. Slik vi ser det har det ikke vært det samme behovet for å holde tilbake store andeler kapital for å oppfylle myndighetenes krav for svenske banker. Bakgrunnen for det er at norske banker må holde tilbake mer kapital per utlånte krone enn de svenske bankene, på grunn av forskjeller i reguleringspraksis (Hovland, 2014).

Emisjoner har vist seg å være en moderat bidragsfaktor for alle bankene. Det kan forklares i at tilsynsmyndighetene, både i Norge og Sverige med bakgrunn i anbefalinger fra Basel-komiteen, har gitt bankene relativt god tid til å tilpasse seg de nye kravene (Norges Bank, 2014, s. 38). Emisjoner har vært noe mer brukt i Sverige hvor tre av fire banker innhentet totalt 58 milliarder SEK i 2009, mens den største emisjonen i Norge har vært DNBs emisjon i 2009 på 13,9 milliarder NOK. Emisjonsbeløpet er flere ganger større for de svenske bankene enn for de norske, men det må også ses i sammenheng med bankenes størrelse. Svenske banker har allikevel hatt noe mer bidrag fra emisjoner enn hva vi kan se hos de norske bankene. I tillegg til en lang implementeringsperiode har trolig emisjoner vært en lite foretrukket kapitaloppheftingsfaktor for bankene, fordi det er knyttet høye kostnader ved innhenting av egenkapital på denne måten – både direkte provisjonskostnader og indirekte kostnader da egenkapital har et høyere avkastningskrav fra investorene.

Når det gjelder beregningsgrunnlaget, er det store forskjeller mellom norsk og svensk tilpasning. Bankenes årsrapporter viser i all hovedsak at gjennomsnittlige risikovekter har blitt redusert på grunn av forbedrede IRB-modeller. Veksten i utlån har også vært større for boliglån enn den har vært for næringslån, se tabell 10 og 13, noe som også forklarer hvorfor de gjennomsnittlige risikovektene har gått ned. I flere av de svenske bankene har utlån blitt vridd mot boliglån eller andre eiendeler med lavere risikovekter enn næringslån. Dette er eksplisitt omtalt i de svenske bankenes Pilar-rapporter og er trolig en bevisst strategi fra deres side, kombinert med redusert etterspørsel etter lån fra ikke-finansielle foretak fordi innhenting av finansiering fra obligasjonsmarkedene har økt. SEB og Swedbank har kommunisert at de har redusert eksponeringen mot de baltiske landene som et resultat av store tap etter finanskrisen, og et ønske om å redusere risikoen i enkelte sårbare markeder. Dette kan også være en forklaringsfaktor til at beregningsgrunnlaget har falt. Norske banker er ikke i like stor utstrekning eksponert i utenlandske markeder, og vi mener derfor de ikke har hatt mulighet eller behov for tilsvarende endring i utlånsstrukturen.

Bankene har ikke vist tegn til å redusere forvaltningskapitalen for å redusere beregningsgrunnlaget. Dette mener vi kommer av høy etterspørsel etter kreditt, som igjen har bidratt til utlånsvekst i bankene. Veksten i forvaltningskapital har derfor dempet påvirkningen som reduksjoner i risikovekter har hatt på ren kjernekapitaldekning.

Gjennomsnittlig risikovekt har falt mer for de norske bankene (over 20 prosentpoeng) enn det har gjort for de svenske (omtrent 15 prosentpoeng). Vi tror dette fallet forklares i at

norske banker i utgangspunktet hadde relativt høye gjennomsnittlige risikovekter ved starten av perioden sammenlignet med hva gjennomsnittlig risikovekt i svenske banker var. Til tross for at svenske myndigheter ikke setter restriksjoner på beregningsgrunnlaget på samme måte som norske myndigheter, er det naturlig å anta at det finnes en nedre grense for hvor lavt det er mulig at gjennomsnittlige risikovekter kan bli, og det kan forklare hvorfor reduksjonen for svenske banker har vært lavere enn for norske. Vi har sett at de mindre bankene i Norge har redusert sine gjennomsnittlige risikovekter marginalt. Det er ikke tilfellet for de større bankene. Vi har sett at de mindre bankene benytter IRB på en mindre del av kredittporteføljen, noe som kan forklare hvorfor risikovektene i de minste bankene har forandret seg såpass lite. Spesielt innenfor næringslån har de store bankene klart å redusere risikovektene sine betydelig. Et nokså ekstremt eksempel på dette er Swedbank som i 2009 rapporterer en gjennomsnittlig risikovekt for sine næringslån på 77%. I 2014 var deres gjennomsnittlige risikovekt på næringslån 37%, og for boliglån med pant i fast eiendom var risikovekten 6% i 2014.

Gjennomsnittlige risikovekter i svenske banker er i dag halvparten av hva de er for de norske bankene. Dette kommer blant annet av at flere av de svenske bankene har risikovekter på boliglån i IRB-modellene sine helt ned mot 5%, mens norske bankers risikovekter på boliglån ligger rundt 15-20%. Grunnen til denne forskjellen kommer i stor grad av norske myndigheters innføring av LGD-gulvet¹⁸, som innebærer at IRB-bankenes modeller skal bruke en LGD på minimum 20%. DNBs Pilar-rapport fra 2014 viser at gjennomsnittlige risikovekter for bolig med pant i fast eiendom gikk opp fra 10% i 2013 til 17% i 2014, i all hovedsak drevet av økningen i LGD. For svenske banker er dette gulvet på 10%, slik det er definert i Basel-regelverket. Det trekker norske bankers beregningsgrunnlag opp, og det kan forklare hvorfor forskjellen er såpass stor mellom norske og svenske bankers risikovekter.

Norske banker har hatt dobbelt så høy vekst i forvaltningskapitalen som svenske banker. Årsaken til forskjellen må forklares med forsiktighet, men noe av forklaringen tror vi kan ligge i at utlånsveksten har vært sterkere i Norge enn i Sverige, se tabell 10 og 13. Ren kjernekapital har doblet seg i Norge, mens den har økt med omlag 30% i Sverige. Dette er, slik vi ser det, mye på grunn av myndighetenes tolkning av Basel-regelverket som gjør at de

---

¹⁸ Det norske LGD-gulvet gjelder også for utenlandske filialer i Norge, f.eks. Danske Bank og Handelsbanken (Finanstilsynet, 2013c).

---

svenske bankene har hatt mulighet til å påvirke beregningsgrunnlaget sitt i større grad enn den norske reguleringen tillater. De svenske bankene har derfor ikke hatt det samme behovet for å akkumulere kapital som de norske bankene.

Forskjeller på grunn av ulik regulering

Vi har sett at både norske og svenske banker har hatt en markant positiv utvikling i ren kjernekapital, og de svenske bankene har gjort store endringer i beregningsgrunnlaget sitt for å øke den rene kjernekapitaldekningen. Norske og svenske banker har økt sin rene kjernekapitaldekning med henholdsvis 6,48 og 8,53 prosentpoeng. Allikevel har ren kjernekapital i Norge hatt en betydelig sterkere vekst enn hva tilfellet er for de svenske bankene. Samtidig er ikke forskjellen i endring i ren kjernekapitaldekning oppsiktsvekkende.

Etter vårt syn kommer det av ulik implementering av Basel-regelverket fra de to landenes tilsynsmyndigheter. Tilleggskravet fra svenske myndigheter som er regulert under Pilar 2 i Basel-regelverket gjør at svenske banker må ha en høyere ren kjernekapitaldekning enn de norske bankene (selv om ikke det nødvendigvis reflekterer bedre soliditet), mens reguleringen av LGD-gulvet for norske banker øker beregningsgrunnlaget og reduserer rapportert kapitaldekning. Samtidig som svenske banker har et høyere krav til ren kjernekapitaldekning enn de norske, gir også svenske myndigheters tolkning av Basel I-gulvet svenske banker en høyere rapportert ren kjernekapitaldekning. De elementære forskjellene i Basel-reguleringen er nærmere beskrevet i kapittel 5.4.

Resultatet er at svenske banker fremstår som mer solide, mens den norske reguleringen har negativ innvirkning på rapportert soliditet. Det vil igjen kunne føre til høyere finansieringskostnad for norske banker fordi risikoen oppfattes som høyere for investorer, noe som kan være en konkurranseulempe for norske banker. Vi tror også det kan være vanskelig for investorer å vurdere de svenske bankene opp mot hverandre fordi alle bankene har ulike kapitaldekningskrav. En svensk bank med mye utlån i form av svenske boliglån vil måtte holde en høyere kapitaldekning enn en svensk bank uten utlån til svenske boliglånskunder, men det er ikke dermed sagt at førstnevnte bank er mer solid. Norske og svenske banker konkurrerer i mange tilfeller om de samme kundene, og en høyere finansieringskostnad for norske banker kan også føre til at svenske banker kan tilby lavere utlånsrenter til publikum. Spesielt mener vi dette gjelder svenske bankfilialer i Norge, som er underlagt svenske krav, men som konkurrerer med banker i Norge om norske kunder på det norske markedet.

Vi vil hevde at Basel I-gulvets tolkning i Norge og Sverige er en stor forklaringsfaktor på hvorfor tilpasningen ser så forskjellig ut. For de norske bankene har beregningsgrunnlaget vært tilnærmet uendret fra 2008 til 2014, mens det har falt betydelig for de svenske bankene. Overgangsregelen i Norge som gjelder for beregningsgrunnlaget, i tillegg til tilleggskravet under Pilar 1, drar i retning av et høyere beregningsgrunnlag. En reduksjon i risikovektene vil ikke ha effekt for de norske bankene, så lenge beregningsgrunnlaget ved bruk av IRB blir lavere enn 80% av hva det ville vært under Basel I. Finans Norge, som er kritiske til den norske tolkningen av overgangsregelen, hevder blant annet at «slike gulvbestemmelser gir bankene insentiver til å ta økt risiko ettersom kapitalkravet uansett blir satt høyt, og de svekker grunnlaget for finmasket risikoprising som fremmer god kapitalallokering» (Finans Norge, 2014a). At overgangsregelen har hatt denne påvirkningen på norske bankers beregningsgrunnlag kommer ikke til uttrykk i analysen vår, men siden gulvet er effektivt for flere av de norske bankene, impliserer dette at beregningsgrunnlaget ville vært lavere om bankene hadde kunnet benytte IRB-modellen i full utstrekning. Overgangsregelen i Norge trekker beregningsgrunnlaget opp, noe som betyr at norske banker må innhente mer ren kjernekapital for å opprettholde kapitaldekningen. Et effektivt Basel I-gulv på beregningsgrunnlaget gjør at det er begrenset hvor mye bankene kan endre på beregningsgrunnlaget. Ulik tolkning i Norge og Sverige av overgangsregelen resulterer i at spesielt lavrisikoprojekter både innenfor bolig og næring vil tillegges en generelt høyere risikovekt i Norge enn i Sverige. Resultatet er at norske banker må holde mer kapital per utlånte krone, og de må derfor akkumulere mer kapital enn de svenske bankene, relativt sett (Hovland, 2014).

I Sverige ligger tilleggskravet under Pilar 2 samt at overgangsregelen gjelder for kapitalkravet, ikke kapitaldekningen slik det er i Norge. De svenske bankenes tilleggskrav fra Pilar 2 innebærer at de fire svenske bankene har et tilleggskrav på 1,5% ren kjernekapitaldekning. Det gjør at svenske banker i teorien kan tilpasse seg dette kravet ved å endre risikovektene i IRB-modellen eller vri utlån mot sikrere investeringer, uten å innhente mer ren kjernekapital. De norske bankene stilles ikke overfor høyere krav til ren kjernekapitaldekning gjennom sitt tilleggskrav, men har behov for å innhente mer ren kjernekapital fordi det er begrenset hvor mye norske banker kan påvirke beregningsgrunnlaget. Dette tror vi kan være en viktig forklaring på hvorfor svenske banker ikke har innhentet like mye ren kjernekapital som de norske. Gulvkravet i Sverige gjør også at svenske banker kan bruke beregningsgrunnlaget ved bruk av IRB-metoden til full utstrekning. Det gjør at modellberegningens natur gir

---

svenske banker en bedre rapportert ren kjernekapitaldekning, kombinert med at svenske myndigheter ikke har satt nedre begrensninger på beregningsgrunnlaget. Tilsynsmyndighetenes godkjenningsspraksis av bankenes interne risikostyringsmodeller vil også kunne ha innvirkning på hvor krevende det er for bankene å tilpasse seg reguleringene. Vi har ikke belegg for å påstå hvorvidt det finnes forskjeller i praksisen mellom landene, men ønsker å poengtere at det er bemerkelsesverdig at svenske banker har veldig mye lavere risikovekter enn norske banker eller norden for øvrig.

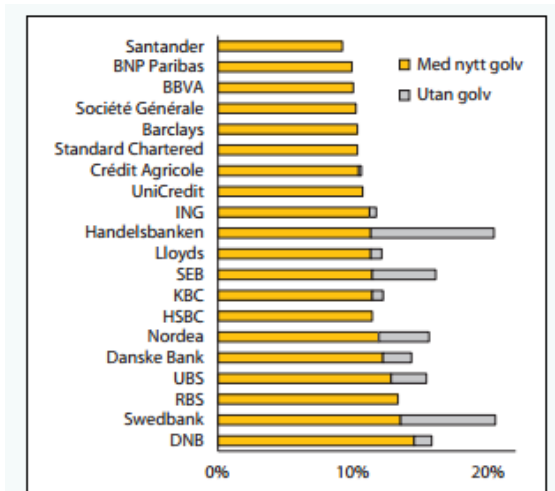
Årsaken til at denne forskjellen eksisterer, kommer av at CRD IV-direktivet gir rom for individuell tolkning og tilpasning hos nasjonale tilsynsmyndigheter. Baselkomiteen la i desember 2014 derfor frem forslag til reviderte risikovekter for standardmetoden. Bakgrunnen for den reviderte utgaven av standardmetoden er at faktisk risiko skal gjenspeiles bedre, også for de bankene som ikke har anledning eller ressurser til å utvikle egne IRB-modeller (Finansdepartementet, 2014a).

Basert på den reviderte standardmetoden ble det samtidig lagt frem et forslag om nye gulvregler som skal erstatte det nåværende Basel I-gulvet. Formålet med det nye gulvet er å redusere modellrisikoen (risikoen for feil i modellen) for bankenes IRB-modeller¹⁹, gjøre det enklere å sammenligne banker (også på tvers av landegrenser) og det skal sørge for at den reelle soliditeten ikke faller under et visst nivå. Det nye gulvet er foreløpig ikke tallfestet, men kan potensielt få stor innvirkning på spesielt svenske bankers rapporterte rene kjernekapitaldekning (Finansdepartementet, 2014a).

---

¹⁹ Innføringen av IRB-modellen har gjort beregningene lite transparente, og to identiske lån kan få forskjellige risikovekter i to forskjellige banker

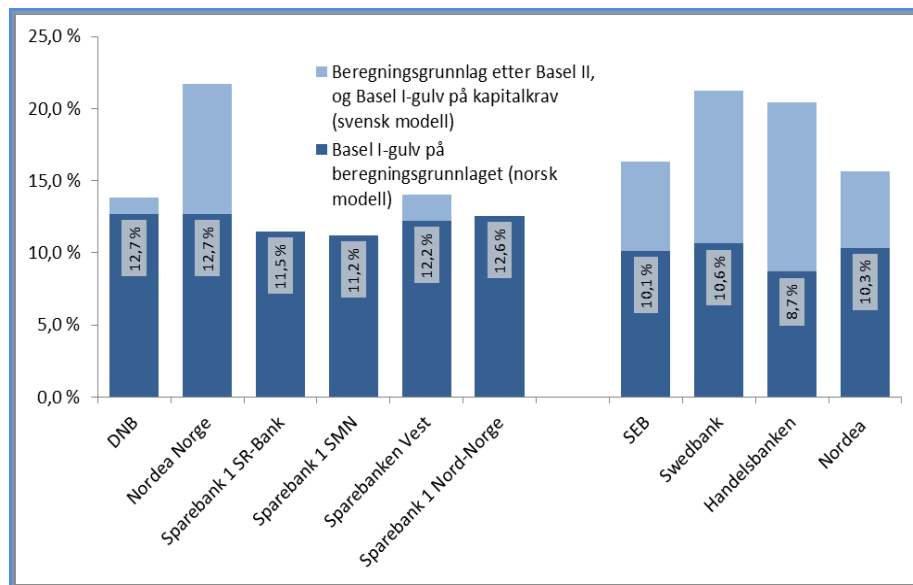
Deutsche Bank har gjort et anslag over hvordan disse regelendringene vil kunne ramme et utvalg europeiske banker. Handelsbanken og Swedbank, som i dag har en rapportert ren kjernekapitaldekning på rundt 20%, vil etter innføringen av nytt gulv få redusert ren kjernekapitaldekning til omlag 11%. Til sammenligning vil DNB, som også er med i Deutsche Banks analyse, ha høyest ren kjernekapitaldekning. DNBs reduksjon i ren kjernekapital er liten i forhold til hva tilfellet er for de svenske bankene. Dette mener vi har klar sammenheng med hvordan Basel I-gulvet er tolket og regulert i Norge og Sverige. I Sverige tillater myndighetene de svenske bankene å bruke lave risikovekter i IRB-modellene sine, men kompenserer dette ved å kreve en høyere kapital. I Norge er gulvet tolket til å gjelde for beregningsgrunnlaget, som også er tanken bak det reviderte forslaget til Basel-komiteen.

Figur 3.6 Anslag over korleis ein ny golvregel for rein kjernekapitaldekning kan slå ut for eit utval europeiske bankar, basert på estimat for rein kjernekapitaldekning ved utgangen av 2015
Kjelde: Deutsche Bank

Kilde: Finansdepartementet, 2014a

Vi har gjort en lignende øvelse ved at vi har sett på norske bankers beregningsgrunnlag med og uten overgangsregler, og beregnet tilhørende ren kjernekapitaldekning (se figur 39). Norske banker rapporterer beregningsgrunnlaget sitt uten gulv i rapportene sine. I tillegg har vi innhentet tall for svenske bankers krav til ansvarlig kapital ved bruk av Basel I-gulvet, og dividert det på 8%. Det gir oss samme beregningsgrunnlag som det ville vært om svenske banker hadde vært underlagt norske regler i forhold til Basel I-gulvet. Tallene er innhentet fra bankenes siste Pilar 3-rapport i 2014. Resultatet viser at ren kjernekapitaldekning for svenske banker blir betydelig redusert, og det er spesielt Swedbank og Handelsbanken som får en kraftig reduksjon, noe de også får ut i fra Deutsche Banks analyse.

Figur 39: Resultat av ulik implementering av Basel I-gulvet

Kilde: Bankenes Pilar 3-rapporter

Resultater er, som tidligere nevnt, at svenske banker – kun på grunn av at myndighetene tolker Basel I-gulvet ulikt – fremstår med en bedre ren kjernekapitaldekning enn norske banker gjør. Hvis vi korrigerer for disse forskjellene, ser vi at samtlige svenske banker kommer dårligere ut enn de norske. Hvis Basel I-gulvet hadde fungert på samme måte i Sverige som i Norge, måtte de svenske bankene i vår analyse hatt behov for å øke ren kjernekapitaldekning, og de svenske bankenes reduksjoner i beregningsgrunnlaget ville ikke vært like betydningsfulle som vi har sett i kapittel 7.2. Det mener vi betyr at svenske banker hadde måttet innhente mer ren kjernekapital, og resultatene ville trolig nærmet seg de norske bankenes tilpasning i større grad enn det vi ser.

Sparebank 1 SR-Bank, SMN og Nord-Norge får ikke høyere ren kjernekapitaldekning etter den svenske modellen. Det kommer av at beregningsgrunnlaget ved bruk av bankens IRB-modeller (og standardmetoden på deler av porteføljen) overstiger beregningsgrunnlaget med effektivt Basel I-gulv.

Hva kunne bankene gjort annerledes?

Et spørsmål som reiser seg i forbindelse med bankenes valg av tilpasningsmetode, er hvordan bankene kunne gjort ting annerledes og hva konsekvensene eventuelt hadde vært. Bankenes moderate bruk av emisjoner og innhenting av kapital fra økte utlåsmarginer og reduserte utbyttegrader har vært debattert i Norge. Flere norske banker ble beskyldt for å lempe regningen over på kundene da utlånsrentene ble økt i 2013. Samtidig har vi sett at bankene i både Norge og Sverige har hatt omfattende nedbemanninger og kostnadsreduksjoner i driften.

De norske bankenes økte utlånsrenter i 2013 bidro til en avtagende vekst i boligprisene, og etter vårt syn var det en sunn korrigering av boligprisene. Kombinasjonen av høye boligpriser og moderat til svak vekst i nasjonal og internasjonal økonomi taler i hver sin retning når sentralbanken setter styringsrenten. Ved å innføre et kapitalkrav som bankene i stor grad velger å hente gjennom økte utlåsmarginer, og ved å bruke kapitalinnhenting som en komponent i bankenes utlåsmargin, kan dette bidra til å dempe den sterke gjeldsoppbygningen og boligprisveksten vi har sett de siste årene (Norges Bank, 2013a, s. 7). I følge Jacobsen og Naug (2004) reagerer boligpriser raskt på renteendringer. Økte kapitalkrav, som bankene primært henter inn fra økte utlåsmarginer, mener vi kan være et virkemiddel for å dempe kredittveksten i norske (og svenske) husholdninger. Siden kronekursen og inflasjonen er mer retningsgivende for pengepolitikken i fastsettelsen av styringsrenten enn økende boligpriser og gjeldsvekst, blir styringsrenten litt "grovkornet". Boligpriser er historisk høye og norske og svenske husholdninger har gjeld flere ganger deres disponible inntekt. Dette bekymrer myndighetene fordi det kan forringe finansiell stabilitet, nettopp fordi store deler av bankenes eiendeler er utlån med pant i fast eiendom. Et boligkrakk vil kunne ramme bankene sterkt fordi finansieringen i covered bonds er sikret i fast eiendom. Vi mener at om man ser reguleringen litt i lys av dette, kan det ha vært et fornuftig valg å regulere beregningsgrunnlaget kraftigere i Norge, slik at bankene har måttet øke marginer og derav inntjening.

Slik vi ser det har svenske banker stått overfor flere valgmuligheter enn hva norske banker har ved at de har kunnet påvirke beregningsgrunnlaget sitt i større grad. Resultatene våre viser at dette er en mulighet de svenske bankene har benyttet seg av. Svenske banker har i perioden hatt god inntjening og stabile utlåsmarginer. Vi vil si at utviklingen i lønnsomhet og marginer har vært relativt stabil, og vi kan ikke se noen klare tegn på at økte kapitalkrav

---

har ført til at dette har økt like mye som i Norge. Om svenske banker hadde stått overfor samme handlingsrom som norske banker, vil vi tro at fremgangsmåten for å nå nye kapitalkrav hadde vært mer sammenfallende. Konkurransen på det svenske bankmarkedet har vært sterk, og dersom de svenske bankene hadde benyttet seg av økte utlånsmarginer for å bedre kapitaldekningen, er det en risiko for at disse bankene ville tapt markedsandeler. Et annet virkemiddel de svenske bankene kunne brukt i større grad er tilbakeholdt overskudd, som i perioden har ligget omtrent dobbelt så høyt som for de norske bankene. Ved høyt press på rentemarginer og risikoen for å tape markedsandeler kunne en ytterligere reduksjon i utbyttegraden bedret bankenes kapitaldekning. Investorene krever direkteavkastning i form av utbytte, utover vanlig aksjekursstigning, så at de norske bankene har utbetalt noe utbytte anser vi som nødvendig for å være attraktiv overfor investorer. Det er allikevel et tankekors at norske banker har hatt en betydelig lavere utbyttegrad enn de svenske bankene. Vi anser det som lite sannsynlig at de svenske bankene ikke har hatt mulighet til å utbetale tilsvarende utbyttegrad som de norske bankene, men på grunn av at behovet for å gjøre det har vært mindre har det ikke vært nødvendig.

Slik vi ser det, har svenske banker hatt bedre forutsetninger til å oppfylle myndighetenes krav ved å gjøre tilpasninger i den interne risikostyringen, snarere enn å velte regningen over på kunder eller investorer. Svenske myndigheter tillater at svenske banker kan bruke lave risikovekter og kompenserer dette gjennom økt kapitalkrav. Vi mener at modellberegningens natur og svenske myndigheters tolkning av regelverket gjør det noe usikkert hvor godt disse tilleggskravene uttrykker det de skal, nemlig graden av soliditet i bankene.

Gjennom arbeidet med denne utredningen har vi kommet frem til at norske banker har færre tilpasningsalternativer enn hva svenske banker har. Dette har medført at norske banker i større grad har fokusert på å øke ren kjernekapital i forhold til svenske banker. Resultatene våre viser også at norske banker har vært bevisste på utbyttegraden sin. Vi er av den oppfatning at en økning av lønnsomheten var nødvendig for de norske bankene, og at handlingsrommet de norske bankene hadde, gjorde økning av utlånsrenten og redusert utbytte til naturlige valg. Bankenes moderate bruk av emisjoner kan trolig tilskrives tidshorisonten bankene har fått for å tilpasse seg kravene og kostnadene forbundet med utstedelse av ny egenkapital.

8. Konklusjon

I denne masterutredningen har vi sett på hvordan norske og svenske banker har tilpasset seg økte kapitalkrav. Kapitalkravene er innført etter anbefalinger fra Basel-komiteen og videre implementering i EUs kapitaldekningsdirektiv. Formålet er å sikre finansiell stabilitet og å bedre soliditeten i internasjonale banker.

For å tilpasse seg økte krav til ren kjernekapitaldekning kan bankene enten øke ren kjernekapital eller redusere beregningsgrunnlaget. Norske banker har vist seg i all hovedsak å tilpasse seg kravene fra myndighetene gjennom å øke ren kjernekapital, og beregningsgrunnlaget har for perioden vi har sett på, holdt seg tilnærmet uendret. Svenske banker har, på sin side, tilpasset seg økte regulatoriske krav gjennom en kombinasjon av økt ren kjernekapital og redusert beregningsgrunnlag.

Alle bankene har vist gode resultater, og de norske bankene har økt fortjenesten noe mer enn de svenske gjennom økte utlånsmarginer. Rentemarginen for de svenske bankene har vært avtagende, mye på grunn av økt konkurranse på innskudd. Bankenes utdelingsforhold har blitt redusert, men utdelingsforholdet for de svenske bankene har ligget på et høyere nivå enn hva tilfellet er for de norske bankene. Dette, kombinert med reduserte netto renteinntekter, er bidragsytende for at svenske bankers rene kjernekapital ikke har økt like mye som den har gjort i de norske bankene.

Beregningsgrunnlagets betydelige reduksjon for de svenske bankene kan i stor grad tilskrives myndighetenes tolkning av Basel-regelverket, og skiller seg fra hvordan det tolkes i Norge. Fraværet av minimumsbegrensninger på beregningsgrunnlaget og lave risikovekter i svenske IRB-modeller forklarer mye av reduksjonen i de svenske bankenes beregningsgrunnlag.

Norske myndigheters tolkning av regelverket gjør norske banker mindre rustet til å gjøre endringer i beregningsgrunnlaget enn svenske banker. Dette har igjen medført et økt behov i Norge, i forhold til i Sverige, for å innhente mer ren kjernekapital, og noe vi mener er en viktig forklaringsfaktor til hvorfor forskjellene på endringer i ren kjernekapital og beregningsgrunnlaget har vært så ulik.

8.1 Feilkilder

Analysen vår har vist at banker i Norge og Sverige har benyttet seg av ulike tilpasninger for å imøtekomme myndighetenes kapitalkrav. Problemet her er at reguleringen i seg selv, og de forskjeller det innebærer for bankene i de to landene, gjør at premissene for tilpasning er forskjellige. Hadde alle bankene i Norge og Sverige vært underlagt like regler, ville trolig resultatene også vært forholdsvis like.

En annen potensiell feilkilde i vår analyse er størrelsen på bankene. I Norge er DNB dominerende, og resultater presentert under kapittel 7.1 er sterkt vridd mot DNBs tilpasning. DNBs størrelse gjør at de øvrige bankenes tilpasning ikke kommer tilstrekkelig til uttrykk i analysen. Samtidig mener vi at vi har tatt noe høyde for dette ved å gjøre tilsvarende analyse for DNB og Nordea Norge for seg. Da ser vi at tilpasningen til de mindre bankene har vært relativt forskjellig fra de store bankene. For de svenske bankene er ikke dette et like stort problem ettersom de fire bankene er omtrent like store og samlet har betydelige markedsandeler i Sverige. Samtidig skiller markedskonsentrasjonen seg en del i de to landene. I Norge er DNB desidert størst, men står allikevel for «kun» 30% av brutto utlån i Norge. I Sverige står de fire største bankene for 75% av brutto utlån. Det gjør også at analysen vår dekker omtrent 50% av norske banker (målt i brutto utlån), mens den dekker omlag 75% av svenske banker. Vi mener derfor vi har sterkere grunnlag for å dra slutninger på hvordan svenske banker, under ett, har tilpasset seg enn hvordan norske banker har gjort det.

8.2 Videre forskning

På grunn av oppgavens begrensede tidsperspektiv har vi måttet gjøre en del avgrensninger for å sikre å komme i mål. Det er derfor en del spørsmål som fremdeles står ubesvart, og som vi ville gått nærmere inn på i en større utredning.

Basel-regelverket, slik vi har presentert det og det er i dag, består ikke kun av kapitalkrav til bankene, men også likviditetskrav. Til tross for at disse kravene enda ikke er innført, har bankene begynt å rapportere LCR og NFSR i sine rapporter. Bankene vet at kravene kommer og omtrent hva disse kravene vil innebære. Derfor er det også naturlig å anta at de har startet tilpasningen. Det kunne derfor være interessant å utvide analysen til også å omfatte

likviditetskravene og se hva bankene har gjort for å tilpasse seg de kommende likviditetskravene.

Underveis i utredningen, og etterhvert som vi har fått bedre forståelse for bankreguleringen i de to landene, har vi også sett hvilken påvirkning de to landenes regulering har hatt på bankenes evne og mulighet til tilpasning. I og med at myndighetskravene i Norge og Sverige stiller ulike krav til beregning av kapitalkravet, ville det vært interessant å se på et hypotetisk tilfelle hvor bankene hadde vært underlagt de samme tolkningene av tilleggskravet (enten under Pilar 1 eller Pilar 2) og tolkning av Basel I-gulvet. Det ville belyst faktisk risiko på tvers av landegrensene bedre. Samtidig kan en argumentere for at bankene da ville tilpasset seg på en annen måte, hvis de i utgangspunktet var underlagt andre regler.

Det har vært gjort studier av hvilke effekter bankenes tilpasning har hatt på sentrale makroøkonomiske variabler som BNP og kredittvekst. Regulering av bankene er fordelaktig om kostnaden ved regulering er lavere enn å rydde opp etter en krise (Borchgrevink, Søvik og Vale, 2013, s. 1). Det kunne derfor være interessant å se på hvilke innvirkninger reguleringen har hatt på de norske makrovariablene opp mot kostnaden etter bankkrisen på 90-tallet. Dette bør i så fall gjøres etter 1. juli 2016, når bankene, slik det ser ut i dag, ikke har flere kapitalkrav å oppfylle. En kan argumentere for at likviditetsreguleringen under Basel III også burde inkluderes, men da må en lenger tidshorisont påberegnes.

Litteraturliste

- Aamo, B. S. (11. januar 2007) *De nye kapitaldekningsreglene (Basel II) – med hovedvekt på Pilar 2*. Kredittilsynet – foredrag Terra-gruppens konferanse 2007. Tilgjengelig fra: www.finanstilsynet.no/archive/attachments/01/17/Terra052.ppt
- Aamo, B. S. (24. mars 2010) *Hva har vi lært av finanskrisen? Myndighetenes erfaringer og veien videre*. Finanstilsynet – foredrag finansnæringens dag 2010. Tilgjengelig fra: http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Foredrag_vedlegg/2010/FNO_Skogstad_Aamo_24_mars_2010.pdf
- Affärsvärlden (2013) Morgan Stanley: Swedbank sänker sina bolåneräntor. *Affärsvärlden*, 4. juni, 2013 [Internett]. Tilgjengelig fra: http://www.fi.se/upload/43_Utredningar/20_Rapporter/2012/bru_kv3_2012ny.pdf [Lest 1. juni 2015]
- Allen, F. og Carletti, E. (2008) *The Roles of Banks in Financial Systems*. Tilgjengelig fra: <http://risk.econ.queensu.ca/wp-content/uploads/2013/10/Allen-Carletti-Oxford-Handbook-210308.pdf>
- Andersen, H. (2010) *Sammenlikning av norske bankers kapitaldekning*. Norges Bank – Penger og kreditt, årgang 38, nr. 1/2010.
- Andersen, H. (2013) *Hvor høy bør risikovekten på norske boliglån være?* Norges Bank – Staff Memo Nr. 10/2013.
- Bakke, B., Rakkestad, K. & Dahl, G.A. (2010) *Obligasjoner med fortrinnsrett – et marked i sterk vekst*. Norges Bank – Penger og kreditt, årgang 38, nr 1/2010
- Balin, B. J. (2008) *Basel I, Basel II, and Emerging Markets: A Nontechnical Analysis*. Tilgjengelig fra: <http://research.policyarchive.org/11484.pdf>
- Baltzersen, M. (2013) *Bankregulering*. Finanstilsynet – foredrag valutaseminaret 2013. Tilgjengelig fra: http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Foredrag_vedlegg/2013/Valutaseminaret_2013.pdf
- Bank of International Settlements (BIS) (9. Oktober 2014) *About the Basel Committee* [Internett]. Basel Committee on Banking Supervision. Tilgjengelig fra: <http://www.bis.org/bcbs/about.htm?m=3%7C14%7C573> [Lest 27. mai 2015]
- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) (2001) *Pillar 2 (Supervisory Review Process) – Supporting Document to the New Basel Capital Accord*. Bank of International Settlements
- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) (2006) *International convergence of capital measurement and capital standards. A revised framework. Comprehensive version*. Bank of International Settlements

-
- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) (2010) *Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems*. Bank of International Settlements
- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) (2013) *Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and Liquidity risk monitoring tools*. Bank of International Settlements
- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) (2014) *Consultative Document – Basel III: The Net Stable Funding Ratio*. Bank of International Settlements
- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) (1988) *International convergence of capital measurement and capital standards*. Bank of International Settlements
- Berg, S., Rakkestad, K. & Skjeltorp, J. (2014) *Risikopåslag på bankenes langsiktige innlån*. Norges Bank – Staff memo 1/2014.
- Berk, J. & DeMarzo, P. (2014) *Corporate Finance*. Third edition. Essex, Pearson Education.
- Blåvarg, M. (2013) *Det svenska banksystemets finansiering*. Handelsbankens småskriftsserie, nr. 29
- Bjørne, D. H. S. (2003) *Måling av markedsrisiko i norske finansinstitusjoner*. Norges Bank – Penger og kreditt, nr 2/2003
- Borchgrevink, H. (2011) *Regulering av systemviktige banker – og de store nordiske bankene*. Norges Bank – Penger og kreditt 1/2011, årgang 39, nr 4/11
- Borchgrevink, H. (2012) *Basel I-gulvet – overgangsregel og sikkerhetsmekanisme i kapitaldekningsregelverket*. Norges Bank, Aktuell kommentar Nr. 8/2012.
- Borchgrevink, H., Søvik, Y. & Vale, B. (2013) *Why regulate banks?* Norges Bank – Staff Memo, No. 16/2013
- Danske Bank Markets (2014) *Nordic Covered Bond Handbook*. Fixed Income Research, Danske Markets, september 2014. Tilgjengelig fra: <http://absalonproject.com/wp-content/uploads/2014/09/The-Nordic-Covered-Bond-Handbook-September-2014.pdf>
- DNB-konsernet (2011) *Risiko- og kapitalstyring, Redegjørelse i henhold til Pilar 3*. Tilgjengelig fra: https://www.dnb.no/portalfront/nedlast/en/about-us/Results/2012/dnb_pillar-3-2011-4q.no.pdf
- DnB NOR (2010) *Virksomhetsrapport 2010*. Oslo, DnB NOR. Tilgjengelig fra: https://www.dnb.no/portalfront/aarsrapport/2010/pdf/dnbnor_virksomhetsrapport2010.pdf
- DnB NOR (2010b) *Kapitalkravsforskriften, Basel II/Pilar 3, Fjerde kvartal 2010*. Oslo, DnB NOR. Tilgjengelig fra: https://www.dnb.no/portalfront/nedlast/no/om-oss/resultater/2010/4_kvartal/dnb_nor_pillar_3_4q10_no.pdf?popup=true

-
- Dirdal, K. & Heiberg, L. M. (2011) *Basel III – Konsekvenser for norsk bankvesen*. Akademisk avhandling, Norges Handelshøyskole
- Edwards, F. R. & Mishkin, F.S. (1995) *The Decline of Traditional Banking: Implications for Financial Stability and Regulatory Policy*. National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 4993.
- Eika Boligkreditt AS (2012) *Pilar III – Risiko og kapital 2012*.
- Erard, M. E. E. (2014) *Bankenes marginer*. Norges Bank – Aktuell kommentar, 4/2014
- Finans Norge (2014) *DNB, Nordea og Kommunalbanken systemviktige*. Tilgjengelig fra: <https://www.fno.no/aktuelt/nyheter/2014/05/dnb-nordea-og-kommunalbanken-systemviktige/>
- Finans Norge (2014a) *Manglende nordisk harmonisering* [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://www.fno.no/aktuelt/nyheter/2014/07/manglende-nordisk-harmonisering1/> [Lest 1. juni 2015]
- Finansdepartementet (2006) *Om lov om endringer i finansieringsvirksomhetsloven, verdipapirhandelloven og enkelte andre lover (nytt kapitaldekningsregelverk)*. Ot.prp. nr. 66 (2005-2006). Oslo, Finansdepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/otprp-nr-66-2005-2006-/id132930/> [Lest 17. februar 2015]
- Finansdepartementet (2014) *Forskrift og beslutning om systemviktige institusjoner*. Pressemelding nr. 21/2014, 12. mai. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/nb/aktuelt/Forskrift-og-beslutning-om-systemviktige-finansinstitusjoner/id759115/>
- Finansdepartementet (2014a) *Finansmarknadsmeldinga 2014*. Meld. St. 22 (2014-2015). Finansdepartementet.
- Finansdepartementet (2014b) *Protokoll frå Finansiella stabilitetsrådets möte den 11 november 2014*. Statens Offentliga Utredningar, FI 2013:09. Tilgjengelig fra: <http://www.regeringen.se/contentassets/7341498f9d704c1b967c5716027f6c26/protokoll-fran-finansiella-stabilitetsradets-mote-den-11-november-2014> [Lest 2. juni 2015]
- Finansinspektionen (2012) *Bankernas räntor och utlåning*. Rapport, nr. 12-5725. Stockholm, Finansinspektionen
- Finansinspektionen (2013) *Bankernas räntor och utlåning*. Rapport, 13-5747. Stockholm, Finansinspektionen.
- Finansinspektionen (2013a) *Risikviktsgold för svenska bolån*. Preememoria, Dnr 12-11920. Stockholm, Finansinspektionen.
- Finansinspektionen (2014) *Stabiliteten i det finansiella systemet*. Rapport, nr. 14-16750. Stockholm, Finansinspektionen.

-
- Finansinspektionen (2014a) *Capital requirements of the Swedish banks, fourth quarter 2014*. Memorandum, FI Ref: 14-16254. Stockholm, Finansinspektionen
- Finansinspektionen (2014b) *Capital requirements for Swedish banks*. Memorandum, FI Ref: 14-6258. Stockholm, Finansinspektionen
- Finansinspektionen (2014c) *Finansinspektionen och finansiell stabilitet*. Promemoria, Dnr 14-16747. Stockholm, Finansinspektionen
- Finansinspektionen (2015) *Förslag till ändring av föreskrifter om kontracykliskt buffertvärde*. Remisspromemoria Dnr. 15-7062. Stockholm, Finansinspektionen.
- Finanstilsynet (2010) *Finansielle utviklingstrekk – Tilstanden i finansmarkedet og utsiktene framover*. Oslo, Finanstilsynet.
- Finanstilsynet (2012) *Møte i referansegruppen for rapportering CRR/CRD IV*. Tilgjengelig fra:
<http://www.finanstilsynet.no/Global/Bank%20og%20Finans/Banker/Tilsyn%20og%20overv%C3%A5king/Rapportering/CRD%20IV-rapportering/Presentasjon%20referansegruppe%20rapportering%20CRD%20IV%20301112.pdf>
- Finanstilsynet (2013) *Systemviktige finansinstitusjoner og verdipapirforetak*. Brev til Finansdepartementet. Tilgjengelig fra:
http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Pressemeldinger_vedlegg/2013/4_kvartal/Systemviktige_finansinstitusjoner_og_verdipapirforetak_brev_FIN.pdf?epslanguage=no
- Finanstilsynet (2013b) *Systemviktige finansinstitusjoner og verdipapirforetak*. Utkast til høringsnotat. Tilgjengelig fra:
http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Pressemeldinger_vedlegg/2013/4_kvartal/Utkast_horingsnotat_systemviktige_finansinstitusjoner_og_verdipapirforetak.pdf?epslanguage=no
- Finanstilsynet (2013c) *Kapitalkrav og risikovekter for boliglån*. Høringsnotat, 4. mars 2013. Tilgjengelig fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/6391ec3896ba4921a8c395f49e659d89/notat040313.pdf>
- Finanstilsynet (2014) *Gjennomføring av CRD IV i norsk regelverk*. Høringsnotat og forsikringsforslag, 24. januar 2014. Tilgjengelig fra:
http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Aktuelt_vedlegg/2014/1_kvartal/Horingsnotat_CRDIV.pdf
- Finanstilsynet (2014a) *Finansielle Utviklingstrekk 2014*. Oslo, Finanstilsynet.
- Finanstilsynet (2014b) *Krav til IRB-modeller for boliglån*. Rundskriv 8/2014. Oslo, Finanstilsynet.
- Finanstilsynet (2015) *Finansielt Utsyn 2015*. Årlig rapport. Oslo, Finanstilsynet.

-
- Forskrift om beregning av ansvarlig kapital. (1990) *Forskrift om beregning av ansvarlig kapital for finansinstitusjoner, oppgjørssentraler og verdipapirforetak*. Fastsatt av Finans- og tolldepartementet 1. juni 1990 med hjemmel i lov 10. juni 1988 nr. 40 om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner (finansieringsvirksomhetsloven) Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1990-06-01-435>
- Forskrift om motsyklisk kapitalbuffer (2013) *Forskrift om motsyklisk kapitalbuffer*. Fastsatt ved kgl.res. 4. oktober 2013 med hjemmel i lov 24. mai 1985 nr. 28 om Norges Bank og pengevesenet mv. (sentralbankloven) § 2 tredje ledd, lov 7. desember 1956 nr. 1 om tilsynet med finansinstitusjoner mv. § 2 og lov 10. juni 1988 nr. 40 om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner (finansieringsvirksomhetsloven) § 2-9e. Fremmet av Finansdepartementet. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2013-10-04-1170?q=forskrift+om+motsyklisk+kapitalbuffer>
- Gjedrem, S. (2009) Pengepolitikken ut av finanskrisen. Kronikk. *Dagens Næringsliv*, 9. oktober 2009 [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.norges-bank.no/Publisert/Artikler-og-kronikker/Pengepolitikken-ut-av-finanskrisen/>
- Hoff, E. (2011) *Bankers likviditet og finansiering*. Norges Bank – Penger og kreditt, årgang 39, nr 3/2011
- Hovland, G. (2014) *Regjeringen svekker norske bankers konkurransekraft*. Kronikk, BN Bank, 5. desember 2014 [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://www.bnbank.no/Blogg/Gunnar/Dates/2014/12/vg-kronikk-konkurransesituasjon/> [Lest 5. juni 2015]
- Høivik, G. & Tønseth, M. (2014) *Kapitaldekning, risiko og avkastningskrav for nordiske forretningsbanker*. Akademisk avhandling, Norges Handelshøyskole
- Jacobsen, D. H. og Naug, B. E. (2004) *Hva driver boligprisene?* Norges Bank – Penger og kreditt, nr. 4/2004
- Johansen, E. (2001) *Baselkomiteens forslag til endring av kapitaldekningsreglene* [Internett]. Seminar Vest-Norsk Sparebanklag, 1. november 2001. Tilgjengelig fra: <http://www.sparebankforeningen.no/id/1750.2> [Lest: 25. mars 2015]
- Kapitalkravsforskriften. (2006) *Forskrift om kapitalkrav for forretningsbanker, sparebanker, finansieringsforetak, holdingselskaper i finanskonsern, verdipapirforetak og forvaltningsselskaper for verdipapirfond mv*. Fastsatt av Finansdepartementet 14. desember 2006 med hjemmel i lov 7. desember 1956 nr. 1 om tilsynet med finansinstitusjoner mv. (finanstilsynsloven). Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2006-12-14-1506>
- Karlsen, H. & Øverli, F. (2001) *Nye kapitaldekningsregler: Mulige virkninger av «Basel II» for banker, myndigheter og det finansielle systemet*. Norges Bank – Penger og kreditt, nr. 03/2001.
- Kirkøren, B. (2014) *Kapitalkrav fra analytikers ståsted*. Foredrag 4. juni 2014, FNO, Swedbank. Tilgjengelig fra:

<https://www.fno.no/contentassets/a6b03878c7da4460970e76ae20a2c757/kapitalkrav-seminar-bengt-kirkoen.pdf>

Kredittilsynet (2007) *Modul for vurdering av operasjonell risiko*. Tilgjengelig fra: http://www.finanstilsynet.no/Global/Bank%20og%20Finans/Banker/Tema/Kapitaldeknning/Modul_vurdering_operasjonell_risiko.pdf

Kristoffersen, T. (2008) *Årsregnskapet – en grunnleggende innføring*. 2. utg. Bergen, Fagbokforlaget

Landberg, Ø. K. (2013) DNB-sjefen mener Regjeringen vil påføre nordmenn høyere rente. *Aftenposten*, 9. februar 2013 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/okonomi/DNB-sjefen-mener-Regjeringen-vil-pafore-nordmenn-hoyere-rente-7115292.html> [Lest 9. juni 2015]

Lund, A. & Solheim, J. (1999) *Finansiell stabilitet – et viktig mål for sentralbanken*. Norges Banks skriftserie, nr. 28/1999 art. 6

Meinich, P. & Munthe, P. (2015) Bank. *Store Norske Leksikon*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/bank> [Lest 25. mai 2015]

Mishkin, F. S., Matthews, K. & Giuliadori, M. (2013) *The Economics of Money, Banking & Financial Markets*. First edition. Edinburgh Gte, Pearson Education.

Nordic Competition Authorities (2006) *Competition in Nordic retail banking*. Report no. 1/2006

Nordic Working Group (2012) *Nordic Working Group on Basel III/CRD IV and National Discretion*. Oslo, Ministry of Finance

Norges Bank (2004) *Norske finansmarkeder – pengepolitikk og finansiell stabilitet*. Norges Banks skriftserie, nr. 34/2004.

Norges Bank (2013) *Finansiell stabilitet 2013*. Finansiell stabilitet rapportserie nr. 5-2013. Oslo, Norges Bank.

Norges Bank (2013a) *Kriterier for en god motsyklisk kapitalbuffer*. Norges Bank Memo Nr. 1/2013. Oslo, Norges Bank.

Norges Bank (2014) *Finansiell stabilitet 2014*. Finansiell stabilitet rapportserie. Oslo, Norges Bank.

Norges Bank (2014a) *Rentemøte mars 2014* [Nett-TV]. Tilgjengelig fra: <http://www.norges-bank.no/pengepolitikk/Rentemoter/2014-Rentemoter/Rentemote-mars-2014/>

NTB & DN.no (2014) - Vi vurderer at konkurransen i bankmarkedet nå er for svak. *Dagens Næringsliv*, 13. mars, 2014 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.dn.no/nyheter/2014/03/13/Bank/-vi-vurderer-at-konkurransen-i-bankmarkedet-n-er-for-svak> [Lest 1. juni 2015]

-
- Oracle (2008) *Asset Liability Management: An Overview*. Redwood Shores, Oracle Financial Services
- Sandström, M., Forsman, D., Stenkula von Rosen, J. & Wettergren, J. F. (2013) *Marknaden för svenska säkerställda obligationer och kopplingar till den finansiella stabiliteten*. Riksbanken – Penning- och valutapolitik 2013:2.
- Scatigna, M. & Cohen, B. H. (2014) *Banks and capital requirements: channels of adjustments*. BIS Working Papers, No. 443.
- Steffensen, E. R. (2013) *Regulatoriske endringer*. DNB – Risikostyring Konsern, Oslo, Finanstilsynet.
- Stengård, M. (2013) Swedbank sänker boräntor efter chockhöjning. *Aftonbladet*, 20. november 2013 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.aftonbladet.se/minekonomi/sparasmart/bostad/article17875826.ab> [Lest 5. juni 2015]
- Sundheim, E. K. & Thunes, C. (2014) *Lønnsomhet og avkastningskrav for store skandinaviske banker*. Akademisk avhandling, Norges Handelshøyskole
- Sveriges Riksbank (2014) *Finansiell stabilitet 2014:2*. Stockholm, Sveriges Riksbank
- Sveriges Riksbank (2014a) *Den svenska finansmarknaden 2014*. Stockholm, Sveriges Riksbank
- Sveriges Riksbank (2015) *Finansiell stabilitet 2015:1*. Stockholm, Sveriges Riksbank
- Swedish Bankers' Association (2015) *Bankerna i Sverige*. Februar 2015, Svenska Bankföreningens publikasjoner. Tilgjengelig fra: http://www.swedishbankers.se/Documents/1503_Bankerna%20i%20sverige.pdf
- Syed, H. (2011) *Markeder for norske bankers langsiktige finansiering – betydningen av endringer i markedsforhold og regelverk*. Norges Bank – Penger og kreditt, årgang 39, nr 1/2011
- Syvvertsen, B. D. H. (2003) *Måling av markedsrisiko i norske finansinstitusjoner*. Norges Bank – Penger og kreditt, nr. 02/2013
- Vikøren, B., Svendsen, I., Iversen, E. L., Johansen, H., Rikheim, E. G., Wassiluk, M. E. & Tveit, Y. (2012) *Organisering av og virkemidler for makroovervåking av det finansielle systemet*. Rapport fra en arbeidsgruppe med medlemmer fra Norges Bank, Finanstilsynet og Finansdepartementet.
- Winje, H. & Turtveit, L. T. (2014) *Norske bankers tilpasning til økte kapitalkrav*. Norges Bank – Staff memo 14/2014

Årsrapporter og Pilar 3-rapporter hentet fra bankenes Investor Relations-sider Norge

DNB-konsernet, 2008-2014. Tilgjengelig fra: <https://www.dnb.no/om-oss/investor-relations/rapporter.html>

Nordea Bank Norge, 2008-2014. Tilgjengelig fra: <http://www.nordea.com/no/investor-relations/reports-and-presentations/?fCat=tcm%3A36-19244-1024&fSubCat=tcm%3A36-19329-1024&fYear=>

Sparebank 1 SR-Bank, 2008-2014. Tilgjengelig fra: <https://www.sparebank1.no/sr-bank/hovedside-om-oss-ir/investor-relations/investor-relations/borsmeldinger-og-rapporter/>

Sparebank 1 SMN, 2008-2014. Tilgjengelig fra: <https://www.sparebank1.no/smn/hovedside-om-oss-ir/investor-relations/investor-relations/kvartals-og-arsrapporter/ia1268410820584?refId=1233149545209>

Sparebanken Vest, 2008-2014. Tilgjengelig fra: <https://www.spv.no/om-oss/investor-relations/rapporter>

Sparebank 1 Nord-Norge, 2008-2014. Tilgjengelig fra: <https://www.sparebank1.no/nord-norge/hovedside-om-oss-ir/investor-relations/investor-relations/finansiell-informasjon/>

Sverige

SEB, 2008-2014. Tilgjengelig fra: <http://sebgroupp.com/sv/investor-relations/rapporter-och-presentationer/finansiella-rapporter>

Swedbank, 2008-2014. Tilgjengelig fra: <https://www.swedbank.se/om-swedbank/investor-relations/finansiell-information-och-publikationer/finansiella-rapporter-arkiv/index.htm>

Handelsbanken, 2008-2014. Tilgjengelig fra:

http://handelsbanken.se/shb/INeT/IStartSv.nsf/FrameSet?OpenView&iddef=ombanken&navid=Investor_Relations&navob=52&base=/shb/inet/icentsv.nsf&sa=/shb/inet/icentsv.nsf/default/q700BBE2F5D0AE8B2C12571F10024A224

Nordea Bank, 2008-2014. Tilgjengelig fra: <http://www.nordea.com/sv/investor-relations/rapporter-och-presentationer/?fCat=tcm%3A37-19219-1024&fYear=>

Upublisert materiale

Vikøren, B. (2014) *Finansiell stabilitet*. Forelesning i Konjunkturanalyse (FIE403) 19. februar 2014, Bergen, Norges Handelshøyskole

---

Figurliste

Figur 1: Det finansielle systemet.....	10
Figur 2: Markedsandeler Norge, målt i brutto utlån.....	23
Figur 3: Markedsandeler Sverige, målt i brutto utlån	23
Figur 4: Norske bankers finansieringsstruktur	24
Figur 5: Svenske bankers finansieringsstruktur	26
Figur 6: Implementeringsfaser av Basel-regelverket	30
Figur 7: Basel II.....	34
Figur 8: Komponenter i beregningsgrunnlaget	40
Figur 9: Komponenter i Basel III	43
Figur 10: Krav til ren kjernekapitaldekning for norske banker.....	53
Figur 11: Krav til ren kjernekapitaldekning for svenske banker.....	53
Figur 12: Drivere til endring i ren kjernekapitaldekning	54
Figur 13: Ren kjernekapitaldekning, norske banker	64
Figur 14: Indeksert endring i ren kjernekapital, beregningsgrunnlag og forvaltningskapital. Verdier i 2008 = 100	65
Figur 15: Dekomponert endring i ren kjernekapitaldekning.....	66
Figur 16: Dekomponert endring i ren kjernekapitaldekning, 2009-2014.....	67
Figur 17: Dekomponert bidrag fra ren kjernekapital, norske banker	68
Figur 18: Egenkapitalavkastning, norske banker	68
Figur 19: Dekomponert resultatutvikling, norske banker	69
Figur 20: Rentemarginer, målt mot 3 mnd NIBOR	70

Figur 21: Finansieringskostnad, norske banker.....	71
Figur 22: Utbyttegrad Norge	74
Figur 23: Dekomponert bidrag fra beregningsgrunnlag, norske banker samlet.....	75
Figur 24: Dekomponert bidrag fra beregningsgrunnlag, 2009-2014	76
Figur 25: Utvikling i gjennomsnittlig risikovekt – norske banker	77
Figur 26: Ren kjernekapitaldekning, svenske banker	81
Figur 27: Indeksert endring i ren kjernekapital, beregningsgrunnlag og forvaltningskapital. Verdier i 2008 = 100	82
Figur 28: Dekomponert endring i ren kjernekapitaldekning, svenske banker	83
Figur 29: Dekomponert bidrag fra ren kjernekapital, svenske banker	84
Figur 30: Egenkapitalavkastning, svenske banker	85
Figur 31: Dekomponert resultatutvikling, svenske banker	86
Figur 32: Rentemarginer, målt mot 3 mnd STIBOR.....	87
Figur 33: Finansieringskostnad, svenske banker.....	88
Figur 34: Utbyttegrad Sverige.....	90
Figur 35: Dekomponert bidrag fra beregningsgrunnlag, svenske banker	91
Figur 36: Utvikling i gjennomsnittlig risikovekt – svenske banker	92
Figur 37: Ren kjernekapital og uvektet ren kjernekapitalandel, norske banker.....	99
Figur 38: Ren kjernekapital og uvektet ren kjernekapitalandel, svenske banker.....	99
Figur 39: Resultat av ulik implementering av Basel I-gulvet	109

Tabelliste

Tabell 1: Bankenes balanse

Tabell 2: Forvaltningskapital per 31.12.14

Tabell 3: Risikovekter Basel I

Tabell 4: Risikovekter, standardmetoden

Tabell 5: Forretningsområder under sjablongmetoden

Tabell 6: Kapitalbegreper

Tabell 7: Forskjeller i implementeringen av Basel

Tabell 8: Utvikling i sentrale nøkkeltall, norske banker

Tabell 9: Kostnadsgrad i norske banker

Tabell 10: Geometrisk gjennomsnittlig (årlig) utlånsvekst for norske banker

Tabell 11: Utvikling i sentrale nøkkeltall, svenske banker

Tabell 12: Kostnadsgrad i svenske banker

Tabell 13: Geometrisk gjennomsnittlig (årlig) utlånsvekst for svenske banker

Tabell 14: Sentrale nøkkeltall og dekomponering av ren kjernekapitaldekning

Tabell 15: Dekomponering av ren kjernekapital og beregningsgrunnlag

Tabell 16: Ren kjernekapital som andel av egenkapital, 2008-2014